

קונטרס

אהל יעקב

על הלכות

כיבוד אב ואם

יוצא לאור

לרגל שמחת נישואי אחי

החתן ר' אלי גרשון נ"י

והכלה מרת שושנה חביבה תחי'

ש"ק פרשת חקת תשע"ב

קונטרס

אהל יעקב

על הלכות

כיבוד אב ואם

ובו

סיכום הדינים ע"פ השלחן ערוך יורה דעה סימן ר"מ-רמ"א
ונוסף עליו הרבה פסקים וענינים הנוגעים למעשה

לוקט בעזרת החונן לאדם דעת ע"י
יעקב אהרן בלא"א הרב מלי שליט"א סקוצ'ילם

פעיה"ק ירושלים תובב"א
סיון תשע"ב

- מהדורה בלתי מוגהת -

מתוך הספר שעומד לצאת בעזה "אהל יעקב חלק ב' על יורה דעה

הערות יתקבלו בכרחה

משפחת סקוצ'ילם

רחוב שאול המלך 40 דירה 10

ירושלים 97371

מתתיהו דייטש

רב שכונת רמת שלמה - שועפט

דומ"צ העדה החרדית
עיה"ק ירושלים תוכב"א
מח"ס שו"ת "נתיבות אדם"

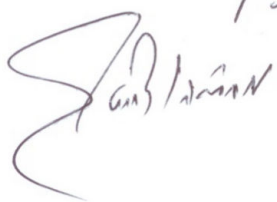
בס"ד, תמוז תשע"ב, פעיהקת"ו.

הנהגה מה מאוד נהנית לראות כי מעב"ת ידיד נפשי האברך כמדרשו אב בחכמה כו' הרב הגאון המופלג חריף ובקי טובא ולן בעומקה של הלכה מוה"ר יעקב סקוצילס שליט"א רב ומורה-הוראה בבית ההוראה שלנו מכון יד הרמ"ה פה עיה"ק ירושלים ת"ו וראש חבורת הלומדים בישיבת מיר המעטירה, - הולך מחיל אל חיל, ואחר שכבר זכה לזכות את הרבים בספרו הנפלא אהל יעקב בהלכות איסור והיתר ובעניני טהרה, שנתקבל בשמחה ובהתפעלות רב באהלי תורה והוראה, ושתיים בצמא את דבריו הנאמרים בטוב טעם ודעת בבירור וביאור כל שיטות הפוסקים הדק היטב בעומק וברוחב ובלשון צחה וקלה - הוסיף כעת כפליים לתושיה לחבר כמו כן חיבור שלם ומקיף בהל' כיבוד אב ואם והוראת חכם, וכמעשהו בראשונה כך מעשהו בשניות מדברי סופרים, צולל במצולות מקורות ההלכה בש"ס שו"ע ופוסקים ראשונים ואחרונים עד לגדולי זמנינו, וביגיעה רבה השכיל בס"ד לסדר סיכום ההלכות בקוצ"ר אמרי"ם בבהירות נפלאה, ומאי דמוסיף מדיליה חידושים הערות והארות שפיר קא מוסיף בתבונה ובהשכל, והכל ערוך ומסודר דבר דיבור"ר על אופנו באופן נפלא מאוד.

והנה קבע להוציא הספר לרגל שמחת נישואי אחיו היקר והחביב ידידי החשוב והנעלה ר' אלי גרשון הי"ו ולכבוד הוריו החשובים והיקרים ה"ה אביו הרופא הנערץ ידי"נ האי גברא רבא ויקירא רחים ומוקיר רבנן ואיהו גופיה ת"ח ויר"ש מופלג איש אשכולות ורב תבונות הרב ד"ר טלי שליט"א ורעייתו הדגולה והחשובה תחי' ואשרי חלקם שזוכים לראות עולמם בחייהם בגדלותו וחשיבותו של בנם הגדול הגאון המחבר שליט"א שהם מחזקים ומעודדים אותו לעלות ולהתעלות בתורה והוראה לזיכוי הרבים במסירות נפלאה, ויה"ר שיזכו לראות ממנו ומהחתן והכלה וכל יו"ח שפע נחת ושמחה.

והנני ברכה שיזכה ידידי המחבר שליט"א להמשיך עבוה"ק ולהוציא עוד חיבורים יקרים ולהורות הוראה בישראל מתוך שפע נחת מכיו"ח יחד עכב"ב הרבנית תחי' בשמחה ובטוב לבב כל הימים.

פירוש אברהם עופק

קונטרס זה נכתב
לעילוי נשמת אבינו זקיננו
ר' אברהם בן ר' משה אשר אנשיל ז"ל

לזכר נשמת
אבות אבותינו שנספו בשואה
ר' משה אשר סקוצ'ילס ומשפחתו
ר' אלכסנדר זיסקינד אברמזביץ ומשפחתו
ר' מנחם מנדל ווקסברג ומשפחתו
ר' יעקב דב זנד ומשפחתו
ה' יקום דמם
תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

הקדמה

מודה אני לפניך ה' אלוקי ואלוקי אבותי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש מלומדי תורה הקדושה, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות המבלים זמנם להבל וריק, ושזכינו להשלים עוד חיבור וליקוט בעניני הלכות כיבוד אב ואם המסובכים ביותר שזו מצוה שמתן שכרה בצדה, ואין לנו לשער את הסייעתא דשמיא שזוכים אלו שמדקדקים במצוה החמורה הזאת.

ורציתי לומר שבעצם מרוב טירדות ברוך ד' עבור עבודת הקודש ולימוד התורה הקדושה ובהמשך כתיבת "אהל יעקב" חלק ב' על הלכות מאכלי עכו"ם והכשר כלים ועוד, לא היה לי שום זמן פנוי לכתוב חיבור זה, והתבוננתי איך נפל לי הסייעתא דשמיא שאוציא חיבור על הלכות כיבוד אב ואם, ונזכרתי על אמי מורתי תליט"א שכמה וכמה פעמים דברה איתי בעבר וביקשה שאני יכתוב חיבור על דיני כיבוד אב ואם, ומאחר שהתגברתי באומץ והשקעה בזה והרביתי תפילות בכדי לקיים רצונם בכתיבת חיבור זה זכיתי להוציא לאור ספר זה שהרבה עמלתי בו.

וכדברי הקיצור שלחן ערוך סימן קמ"ג סעיף כ"א שכתב דמי שהוא רוצה באמת לכבד את אביו ואת אמו יעסק בתורה ובמעשים טובים, שזהו הכבוד הגדול להאבות שאומרים הבריות אשרי לאב ואם שגדלו בן כזה, אבל אם אין הבן הולך בדרך הישר הרי אבותיו ישאו חרפה עליו, והוא מבייש אותם בבושה שאין גדולה הימנה, עכ"ד. ונראה מדבריו שמי שעוסק בתורה מכבד הורים על ידי זה תמיד, ולפי זה מי שחושב שהוא רחוק ממגורי הוריו ולא מספיק לכבד אותם עם כל מיני וסוגי כיבודים המוזכרים בש"ס ובפוסקים, מ"מ אם הוא עוסק ולומד תורה ומתעסק במעשים טובים, זוכה על ידי כך לכבד אותם בכל יום ובכל שעה כשלומד את התורה הקדושה. ולפי זה יצא חידוש לדינא שגם על ידי כתיבת חיבור זה בלבד הבקשה של ההורים היקרים שלי, גם עצם הלימוד וההשקעה עבור הדינים המסובכים האלו מקיימים הרבה מצות שכרוכים בהם עם הרבה סייעתא דשמיא, הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו.

חיבור זה לא כולל כל הפרטים ובכלל לא זה הוא המטרה כי יש הרבה מקרים או שלא מובאים בפוסקים או שתלוי לפי המקום והזמן שאי אפשר לכתוב אותם כאן, אלא כוונתינו בחיבור זה הוא לעורר על החשיבות וקיצור ההלכות השכיחות בכל יום ויום. ולכן כתבנו על פי סדר של השו"ע יורה דעה סימן ר"מ-רמ"א כדי להשלים כל ההלכות

המובאות בשו"ע ומהגמרות במסכת קידושין, ולהרבות עליו הרבה פרטי דינים הנוגעים למעשה כל יום. וכמובן מאחר שאין קונטרס זה תחליף לשו"ע הלכה למעשה, אלא תמיד צריכים לזכור לעשות שאלת חכם לברר כיצד נוהגים כי מצות כיבוד אב ואם חמור מאוד והפרטים יכולים להשתנות אפילו על דבר קטן לדבר גדול ברגע, וכדאי להתבונן תמיד איך אפשר לשפר את הנהגותינו במצוה הזאת.

חיבור זה מופיע לרגל שמחת משפחתנו לנשואי אחי היקר ר' אלי גרשון נ"י עם כלתו מרת שושנה חביבה תחי' שלכבודם הדפסנו את החיבור הזה שזכות התורה שילמד מזה יעמוד להם להיות ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, ושיזכו לבנות בית נאמן בישראל ויראו דורות ישרים ומבורכים לבנין עדי עד אמן.

לכבוד אבי מורי ואמי מורתי שתחי' שעומדים לימיני ולמשפחתי יום אחר יום שבוע אחר שבוע חודש אחר חודש שנה אחר שנה לדאוג שיהא לנו הכל בכדי שאוכל להמשיך ללמוד תורה בישוב הדעת שלדעתי אי אפשר לשער שכר המצוה הגדולה הזאת. אחרי שהתעמקתי בסוגיות של כיבוד אב ואם וראיתי שאולי זה לא כל כך פשוט להרשות להורים לדאוג לילדים במקום שהילדים יכולים לדאוג לעצמם, מ"מ חשבונות כאלו לא ראיתי מעולם אצל ההורים היקרים שלי. ולכן כמובן שאין לי מילים להודות על כך ואי אפשר להסביר בכתב את ההרגשים של הכרת הטוב שיש לי עבור כל מה שאתם עושים בשבילי ולמשפחתי עד עכשיו ועד מאה ועשרים שנה, ואין לא אלא לומר ברכה עבור זה. יהי רצון שבזכות חיבור זה ובזכות התורה שאני לומד תעמוד להם, להמשיך פעלם הטוב ביתר שאת וביתר עז, ויראו ברכת שמים בכל אשר אפנו, ויזכו לבריאות איתנה ואריכות ימים ושנים, ונחת מכל יוצאי חלציהם, אמן.

ברכה מיוחדת שלוחה לבני משפחתי, משה מנחם ומשפ', אבנר ומשפ' אלי גרשון, רחל שרה, החקוקים בלוח לבי, תמיכתכם הוי המקור של חיזוק עבורי, יהי רצון שתזכו כולכם לראות נחת מכל יצ"ח, אריכות ימים ושנים, פרנסה ברווח וחיים של אושר.

ברגשי הכרת הטוב, אודה למורי ורבי הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א רב דשכונת רמת שלמה ירושלים, שזכיתי ללמוד הרבה ממנו, ולשמש עמו בהלכה, והאציל עלי מרוחו וחכמתו, וחוץ משימוש הלכה בדרך ההוראה בד' חלקי שו"ע, אף זכיתי ללמוד ממנו הרבה מהלכות הנמצאים בשו"ע חלק "החמישית", ועל כל זה ועוד פשוט שאין

מיילים בפי להכיר תודה וברכה עבור כל ההשקעה שעשה עבורי ועבור משפחתי, יהי רצון שיאריך השי"ת ימים על ממלכתו מתוך בריאות ורוב ברכה, אכי"ר.

עוד חובה עלי להכיר תודה וברכה לכל מחברי זמנינו שכתבו ספרים העוסקים בהלכות החמורות של כיבוד אב ואם, שבלעדם לא היינו יכולים להגיש לפני הציבור כל מיני פרטי דינים ושאלות השכיחות הכרוכים בכיבוד אב ואם. ואיני רוצה לפרט את מקצת מהם ולהשמיט את מקצת מהם, ולכן ביחד אפשר לומר תודה וברכה מעומק לבי ושתזכו להמשיך לזכות את העולם עם חיבורים חשובים כאלו, ולהגדיל תורה ולהאדירה.

וכן לידידי הרב זאב יהודה סטארק שליט"א שהעיר הערות חשובות לתועלת המובאים בספר, ולידידי הרב אברהם שמואל בנימין הלוי כץ שליט"א שעבר על כל הקונטרס וגם כן העיר הערות חשובות, ושינויים במקום הצורך, יתברכו ממקור הברכות ויזכו לעלות במעלות התורה והיראה.

והנה באמת אחרי שהשלמנו סימן ר"מ-רמ"א כולל דיני כיבוד אב ואם, מאוד רצינו להמשיך ולזכות את הרבים בדיני כבוד תלמידי חכמים ופרטיה. אבל מאחר שלא הספקנו עם הזמן התעוררתי להכניס קונטרס קטן על הסוגיא החמורה שעוסקת גם בכבוד תלמידי חכמים הנקרא "חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר". ובאמת ההתעוררות הגיע מממה ששמעתי כמה וכמה פעמים או אצל רבתי שליט"א שיש שואלים שפותחים את השאלה שלהם עם משפט שכואב קצת "תמצא לי היתר על השאלה שלי....." וזה אחד מיסודי הבעיות שגורם לגרע את כבודו של תלמידי חכמים ורבנים, מכיון שאם הציבור תמיד מבקשים להיתרים הרי כל פעם שיפנו לחכם ויאסר להם, מיד ילכו לחכם אחר כדי להתיר להם בלי להודיע לחכם השני שכבר חל על שאלה שלו פסק לאסור, וכשיל את חכם השני. ולכן חשבתי לפחות להכניס מקצת דיני כבוד ת"ח לזכות את הציבור הלומדים והשואלים ומשיבים.

ושמחתי לראות בספר החדש חשוקי חמד על מסכת נדה להגר"י זילברשטיין שליט"א עמוד רי"ד שהביא שאלה לגבי רבנית אחת שיודעת שבעלה מחמיר, כיון שלבו נוקפו להתיר, האם מותר לה לפנות לרב אחר שהוא ת"ח מופלג וליבו לא ינקוף. והשיב דהרי הגמ' במסכת נדה דף כ: הביא מעשה עם ילתא אשתו של רב נחמן שבאה להראות דמה לקמיה רבה בר בר חנא תמיד, והקשה התוס' שם למה לא ראתה לרב נחמן בעלה, ותירץ שהיתה חוששת שמא היה מחמיר על עצמו להיות לבו נוקפו ופורש ולא יסמוך על חכמתו. והנה בשו"ת חתם סופר יורה דעה סימן קמ"ט כתב שכל אשה הנשאת לת"ח הוא על דעת שיבא יום ויתנהג בפרישות יותר מאשר בשעת הנישואין. והקשה הגאון ר'

עקיבא יוסף שליזנגר זצ"ל בספרו בית יוסף החדש דף ק"א עמוד ג' שילתא לא רצתה לשאול את בעלה רב נחמן כי חששא שלבו נוקפו ויחמיר לעצמו, ומה בכך הרי על מנת כן נישאה לו שידעה שיבא יום והוא יחמיר לעצמו וכדברי החתם סופר, ולמה הלכה לשאול רב אחר. ונראה להשיב שזאת היתה הוראה שרב נחמן היה מתירו לאחרים, ורק לעצמו היה מחמיר ולבו נוקפו להתירו לעצמו, ולא משום שסבר שהדבר אסור, וכאשר שמע שאמורא אחר התיר, היה סומך עליו, משא"כ החתם סופר מיירי באופן כזה שבאמת על פי דין יש מקום להחמיר, ולכן על מנת כן נישאה לו שיחמיר.

לאור זאת נראה שבעינינו אם החכם חושש להורות לעצמו כי הוא מיראי ההוראה לעצמו מותר לה ללכת לשאול רב אחר, אך אם מן הדין יש מקום להחמיר ובעלה מחמיר על כך, אסור ללכת לשאול רב אחר כי על מנת כן נישאה לו שיחמיר לעצמו.

והרי מבואר מכאן שבאופן רגיל אין שום התיר ללכת לשאול שאלות לאחרים כדי שימציא לו התירים, ועוד הוסיף שם בסוף, שסיפר לו הגר"ח קניבסקי שליט"א שלאשתו של החזון איש היה מכולת, והחזון איש אמר לה לא למכור בחול המועד, טענה לעומתו שזה דבר האבד, והיא פנתה להגר"ח מבריסק זצ"ל ושאלה אותו מהי ההלכה? והשיב לה תשאל את בעלך וכפי שיורה לך כך תעשי, וזאת עשה מבלי שידע מי היא. אלא שרוח הקדוש שרתה עליו והבין שבעלה סובר שמן הדין אסור, ולכן לא רצה להקל עליה.

ובצאתי מן הקודש אברך ואהלל את רעיית מנב"ת מרת חנה מאלא תליט"א, אשר עומדת לימני במסירות, ונושאת עול טרדות הבית ועל ידי כך זכיתי להימנות בין יושבי בית המדרש וכל אשר למדתי ולימדתי שלה היא, וכמוכן עבור ילדינו שיחיו משה דוד נ"י, אהובה רות שתחי', שמחה יהודה נ"י, אליהו זיסקינד נ"י, וישראל מאיר נ"י, שתמיד רואים עליהם שמחה וטוב לב לעובדת הבורא, ובפרט לבני בכורי משה דוד נ"י שתמיד מבקש ומשמח שיצא עוד ספרים ועוד ספרים לאור העולם. יברכנו הקב"ה שנראה נחת מכל יוצאי חלצינו וסייעתא דשמיא בכל משלח ידינו, אכ"ר.

יעקב אהרן סקוצילס

ברכת ההורים

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו"
בסימן טוב ומזל טוב

בלב מלא שמחה והודיה להקב"ה על הטוב אשר גמלנו, מבקשים אנו לברך את
בננו **אלי גרשון** וכלתו **שושנה חביבה** לרגל נישואיהם הקרובים בעזרת השם.
אנו מאחלים לאלי גרשון ולשושנה חביבה חיים טובים וארוכים, חיי אושר
ובריאות, חיים שתתמלאנה כל משאלות לבכם לטובה, בזכות תפילת אבות.
יהי רצון שתבנו את ביתכם-בית נאמן בישראל-מתוך שמחה, אהבה וכבוד
הדדי ויהא ביתכם משכן עדי עד הבנוי על יסודות וערכים שספגתם בבית
הוריהם. אנו תפילה שהקב"ה ימשיך לעמוד לצדכם ולהוביל אתכם בדרך הישר
והטוב כל ימי חייכם!

שבת אויפרוף פרשת חקת, י' תמוז, תשע"ב

**באהבה רבה,
אבא ואמא**

תוכן הענינים

סימן ר"מ

הלכות כיבוד אב ואם

- סעיף א** ..... א מצות כיבוד אב ואם א אם בית דין כופין על מצות כא"א א החושב על הוריו דברים שאינם טובים
- סעיף ב** ..... ג לעמוד במקום המיוחד של אביו א לעמוד בנשיאות כפים במקום המיוחד לאביו א לישב במקום המיוחד להורים א לשבת במקום המיוחד בבית המדרש א לשבת בכסא מיוחד לאביו שלא במקומו א לשבת ליד אביו בשמחת חתונה וכדומה א איסור ישיבה אחר פטירתן א לישב ולשכב על מטת הורים א לשבת ברכב של ההורים א לעלות על כסא אביו כדי ליטול חפץ א לסתור דבריהם א לסתור דברי אביו בדברי תורה א להתווכח עם הוריו א לקרות שם אביו או אמו א לקרוא שם אביו בפניו למי שאחד מהשמות שלו דומה א עליה לתורה א האומר שם אביו דרך לימודו א כתיבת שם אביו א מחילת ההורים באמירת שמם
- סעיף ג** ..... טו עד היכן מוראם של הורים
- סעיף ד** ..... טז איזה כבוד-מאכילו ומשקהו ומלבישו א המבקר הורים להתעניין בשלומם א הורים שדורשים ביקורים יותר תכופים א להתקשר להורים בקביעות א לספר להורים על מעשים טובים שעשו א המציל אביו מעבודה קשה
- סעיף ה** ..... יז המאכיל הוריו משל אוכל שלהם
- סעיף ו** ..... יח העושה דבר בשביל עצמו ואביו תולה בשביל אביו א מקום שאביו לא נחשב או מקובל א המחבר ספר אם צריך להזכיר שם אביו
- סעיף ז** ..... כ מצות קימה בפני ההורים א מי מחויב במצות קימה א האם סומא חייב במצות קימה א ממתני חייבים לעמוד בפני ההורים א אין להתעלם מחייב קימה מפני הוריו א הורים שנכנסים לחדר אחר ושומעים אותם א בן היושב בחדר ואביו עובר מחוץ לחדר א אביו שעולה על אוטובוס א הורים צעירים, עמי הארצות א כמה פעמים ביום צריכים לקום א לשבת כשההורים נכנסו לחדר כדי לעמוד א לבטל תורה תפילה

וכו' לקיים מצות קימה א לבטל מלאכה כדי לעמוד בפני אביו א השוכב במטה ואביו נכנס לחדר האם מחוייב לקום א כשאביו עלה לתורה האם צריך לעמוד בשבילו א בן שאוחז ספר תורה כשאביו נכנס לבית הכנסת א הורים שמחלו על כבודם בעניני קימה

סעיף ה . . . . . כח

עד היכן כיבוד אב ואם א אב שהעביר מבגו רווח א לדחוק בהורים לתת לו כסף א לסחור במסחר אביו א הורים שתובעים בנם לבית דין א הקצת הוריו משנתם א הקצת הוריו משנתם בשביל שיחת טלפון א אביו שנרדם עם תפילין א עני שמגיע לבית אביו והוא יושן א הורים שיושנים ומסופק אם הם רוצים שיעירו אותם

סעיף ט . . . . . לא

חיוב כיבוד אב ואם אחר מותם א מנהג אמירת קדיש אחר פטירתם א הנהגת ייארצייט- נר נשמה א כיבוד אב ואם אחר פטירתם אי משל האב או משל הבן

סעיף י . . . . . לד

מי שהוריו נטרפה דעתם א הורים שצריכים תרופות ולא לוקחים אותם א הורים זקנים אם צריכים לבקר אותם כל יום א הורים שנטרפו דעתם ומפריעים הרבה א להתקשר להוריו כל יום לברר מה הם צריכים ואיך מרגישים

סעיף יא . . . . . לה

הרואה הוריו עוברים על דברי תורה א אב המבקש בנו להגיה כתביו ומצא טעות א להפריש הוריו מאיסור תורה א בן שמיסב בשלחן עם הוריו ומדברים לשון הרע א הורים שמבקשים לקנות עיתון פסול או סיגריות א אב ש"ץ או בעל קורא שטעה אם מותר לתקנו א אביו שמדבר עם בנו באמצע קריאת התורה וחזרת הש"ץ א לשבור טלויזיה של הורים או שאר כלי משחית א אב שמוכיח את בנו והוא באמת טועה א בנים או בנות בעלי תשובה א להוכיח להורים בעניני צניעות

סעיף יב . . . . . מ

כיבוד אב ומצוה לפניו

סעיף יג . . . . . מא

גדול תלמוד תורה מכיבוד אב ואם א אביו שמבקש באמצע לימוד הבן לכבד אותו א הורים שמבקשים מבנם שילמד לימודי חול א בחור מתמיד שאמו מבקשת לעזרה לשבת א בחור מתמיד שהורים מצווים אותו לישון יותר

סעיף יד . . . . . מו

כיבוד אביו ואמו מי קודם א כיבוד אב ואם אחרי שהתגרשו

סעיף טו . . . . . מז

אמר לו אביו לעבור על דברי תורה א הורים שרוצים שיספרו להם לשון הרע א הורים המפצירים בכך לא לישן בסוכה א אביו שמבקש מבנו שיעשה קניות במקום שיש פריצות

מזח	סעיף מז	אב שצוה את בנו לא לדבר עם פלוני
מזח	סעיף יז	אשה אם חייבת בכיבוד אב ואם
מזח	סעיף יח	כיבוד הורים רשעים א בעלי תשובה שהוריהם לא זכו לחזור בתשובה כיצד נוהגים א להחמיר בפני הורים בחומרא או מנהג א בן שרוצה לקיים הידור או מעשה חסידות א גידול זקן א להשיב לאביו אחרי ברכת המפיל א איחור ערכית ברית מילה-פדיון הבן א הזיק רוחני מונע אותו מלימוד התורה א הנהגת בעלי תשובה וכדומה בעניני כשרות אצל הוריהם א הורים שהביאו אוכל שלהם לבית ילדיהם א בעלי תשובה שעומדים להינשא וההורים רוצים ריקוד מעורב
נה	סעיף יט	אין להכביד עול על בניו
נה	סעיף כ	המכה לבנו גדול
נו	סעיף כא	כיבוד אשת אביו ובעל אמו
נה	סעיף כב	חיוב כיבוד אחיו הגדול א האם צריכים לכבד כל אח שגדול ממנו א לקום בפני אחיו הגדול א לקרוא לאחיו הגדול בשמו א הורים שמבקשים שלא לכבד את אחיו א להקדים להשיא אח קטן לפני אח גדול א לכבד אחותו הגדולה
סא	סעיף כג	אח גדול שביזה את אחיו הקטן שהוא תלמיד חכם
סא	סעיף כד	חיוב לכבד חמיו א לקרוא חמיו בשמו א כיבוד חמיו רשע א הורים שציווהו לא לכבד את חמיו א חתן תלמיד חכם א להקדים סנדקאות לאביו אבי הבן או לחמיו א כיבוד אבי אביו, זקנו א סנדקאות לאביו או לסבו א חינוך הבנים ובנות לכבד סבים וסבתות א לחתום שם זקנו ולשמיט שם אביו
סד	סעיף כה	הורים שרוצים לשרת את ילדיהם א לבקש לעשות שליחות עבורו א בן שעובד עם אביו א לבקש מהוריו שישרתוהו א לבקש מהוריו לשמור על ילדיו א כיבוד אב בדבר שאין ההנאה ישירה לאביו א אב שדורש מבנו ללבוש סוודר בחוץ א אב המתנגד לשידוך א שידוך שיביא צער וביוש להורים א בת שרוצה להתחתן עם בן ישיבה א בת שרוצה תאריך מסוים לחתונה וההורים מתנגדים

ענינים שונים ..... עג

אב זקן אם מחויב להכניסו לביתו א פורים אם מותר להשתכר כשההורים מתנגדים
 א בת שלא מתלבשת בצניעות ומצערת את האם א הליכה עם אביו כיצד מלווים א
 הורים שרוצים שבנם יעבור למנין אחר איתם א כיבוד אב ואם כשהדבר מפריע
 לשלום בית א לומר ברכות לפני אמו שמגלה שעה א אביו שעזב את אמו בגיל
 הרך א תשובה למי שעובר על מצות כיבוד אב ואם

סימן רמ"א

דיני מכה ומקלל אביו ואמו

סעיף א ..... פא

המקלל אביו או אמו א הכאת הורים א הכה אביו על אוזנו וחרשו א האם מותר
 להוציא קוץ מאביו א התעסקות בדברים שאין חשש שיעשה חבורה א רופא אחר
 בשכר ובנו בחנם א האם מותר לבן להזריק זריקות להורים א קללת והכאת הורים
 רשעים א עבר אביו או אמו עבירה והיה בן שליח בית דין א המבזה אביו ואמו א
 אב שנתחייב שבועה לבנו בבית דין א המדבר לשון הרע על הוריו א שתוקי המכה
 ומקלל אביו ואמו א בן משפחה או כותית קללת והכאת הוריו א גר שמכה ומקלל
 את אביו ואמו א מי שאביו גוי ואמו יהודיה

קונטרס בענין "חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר" ..... צא

אהל יעקב

סימן ר"מ
הלכות כיבוד אב ואם

סעיף א

מצות כיבוד אב ואם

א. אחד ממצוות עשה שבתורה שמתן שכרה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא היא מצות עשה לכבד ולירא את אביו ואמו, וכיון

יקבל האב, וזה מובן יותר עיי"ש. ועוד הביא טעמו של הבנימין זאב שכתב דגם הגויים מקיימים לפעמים כיבוד אב ואם ואי אפשר לברך, משום שאין מברכים על מצוה אלא שרק ישראל מקודשים מן האומות, וטען בשבט הלוי שם שטעמו צ"ע רב, דאדרבה כיון שאנו מקיימים בשביל מצות בוראנו שקדשנו במצותיו מן הדין היה לברך להראות שלשם מצות הבורא הוא מקיימה לא כשאר אומות העולם. ושוב מצאתי בשו"ת נהרות איתן חלק ב' להגר"א רובין שליט"א סימן נ"ו דכתב דאפשר ליישב קושיא זו דהרי עצם כיבוד אב ואם בפועל, שוה הוא אצל ישראל ואצל אומות העולם, וכל עיקר ההבדל ביניהם אינו במעשה אלא בכונה ובמחשבה לשם מה עושה כיבוד זה. דיהודי מכיון שאותו מעשה עושה לא מטעם נימוסין וחוקי דרך ארץ וכדומה, אלא שכך ציווהו ה' אלוקיו, ועל ידי מחשבה זו הרי הוא מקדש את המעשה. ובאמת רק כאשר ישנה מחשבה כזו היה

א. שמות פרק כ' פסוק י"ב "כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך", ועוד כתוב בספר ויקרא פרק י"ט פסוק ג' "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו". ועי' במשנה במסכת פאה פרק א' משנה א'. ועי' בגמ' במסכת קידושין דף ל': שהשווה הכתוב כיבוד אב לכיבוד המקום. ולענין אם יש חילוק בין כיבוד אב לכיבוד אם עי' בחיי אדם סימן ס"ז דין ט"ז דמבואר שם דלעולם אין חילוק בין כיבוד אב לכיבוד אם, חוץ מאם האב מבקש וגם האמא מבקשת שיש לעשות רצון אביו קודם כיון דאמו גם מחוייבת בכבודו כמובא לקמן בשו"ע סעיף י"ד.

עי' בחידושי רעק"א שמציין לנידון למה לא מברכים על מצות כיבוד אב ואם לדברי הרשב"א סימן י"ח, ושו"ת בנימין זאב, ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות א' שהביא דברי הרשב"א וטעמו ולא הבין את טעמו, אך ציין לדברי הגר"א באו"ח סימן ח' שאין מברכים על מצוה זו משום שמא לא

שמצוה זו חמורה מאוד יש ליזהר הרבה בכיבוד אב ואם ובמוראם.

שייך לברך על זה אשר קדשנו במצוותיו וכו' ומעתה כיון שהכל תלוי במחשבה ובכוונה, חיישינן אולי לא יכוין כל הצורך ונמצא שבירך ברכה לבטלה, אשר על כן לא תיקנו מעיקרא כלל ברכה על מצוה זו. ויתכן שזהו כוונת שו"ת בנימין זאב במה שכתב שעושים ברכה רק על מצוה שאנו מקודשים מן האומות במעשה, ולא די במחשבה בלבד דחיישינן שמא לא יכוין, ונמצא שבירך ברכה זו לבטלה. וכעין זה כתב הערוך השלחן סעיף ד' עי' שם. ועי' שם בהמשך התשובה מה שהאריך בנידון זה.

ב. שו"ע סעיף א'. ועי' בגליון מהרש"א סעיף א' שכתב דקטן שהכה את אביו בקטנותו טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה כשיגדיל כמבואר באו"ח סימן שמ"ג.

ולענין גדר מצות מורא עי' ברמב"ם ספר המצוות עשין רי"א שכתב וז"ל שצונו לירא מאב ואם, והוא שיתנהג עמהם כמנהג מי שהוא ירא ממנו שיענישהו כמו המלך וילך עמהם כדרך שילך עם מי שיפחד ממנו וירא מהגיע לו ממנו מה שימאס, והוא אמרו יתעלה איש אמו ואביו תיראו, ולשון ספרא אי זה הוא מורא לא יושב במקומו, עכ"ל. ובספר חוט שני על הל' כיבוד אב ואם בסוף ספרו על הל' יום טוב להגר"ג קרליץ שליט"א בעמוד רע"ג כתב פירוש לדברי הרמב"ם שההנהגה שבן צריך לנהוג ולהתייחס לאביו ואמו הוא כמו שנוהג אצל מלך שיירא ממנו מפני שיכול להענישו, ולא שצריך לפחד באמת שמא

יענישהו, אלא שצריך להתייחס אליו בכבוד כזה כמו שיכול להעניש אותו, והיינו שירא ממנו לעשות או לדבר דבר שאינו לרצונו. וכמובן שלבוא בטענות נגד אביו או אמו הרי הוא היפוך ממורא כגון מי שאומר לאמו בצורת טענה שחסר מלח במאכל או שהלחם אינו טרי, או למה כך, או למה כך, או אפילו לומר להם שהם מהדור הישן ולא מבינים אותנו או ללחוץ על אביו או אמו עד שהם נכנעים מפניו שלא לרצונם, או שמתערב בענינים של ההורים שלא ברצונם, וכו' כל זה הוא חסר ממורא הורים. ועוד כתב שם שהורים שמעוניינים באיזה דבר אצל בנם, והוא יודע שאם הא יענה להם תשובות אמיתיות הרי זה יצערם, יש למצוא התחמקות מלענות תשובות אלו. אך כשאי אפשר והברירה או לשתוק או לצערם על ידי התשובות וגם השתיקה מצערת, יש לשתוק.

וכדאי לציין דברי הערוך השלחן סעיף ב' וז"ל "כיבוד אב ואם היא מהמצוות השכליות ונתפשטה בכל אדם ולשון וגם הכופרים בתורה נוהרים בה מפני השכל והטבע ואנחנו עמך בית ישראל נצטוינו על כל מצוה שכליות לבלי לעשותה מפני השכל אלא מפני ציווי הקב"ה בתורתנו הקדושה.

ועי' בקיצור שלחן ערוך סימן קמ"ג סעיף כ"א דכתב שם דמי שהוא רוצה באמת לכבד את אביו ואת אמו יעסוק בתורה ובמעשים טובים, שזהו הכבוד הגדול להאבות שאומרים הבריות אשרי לאב ואם שגדלו בן כזה, אבל אם אין

אם בית דין כופין על מצות כא"א

ב. אע"פ שיש ליהרר בכיבוד ובמורא אביו ואמו, מ"מ אין בית דין כופין על מצות כיבוד אב ואם, כלומר שבית דין לא צריכים לכופף את הילד לקיים מצות כיבוד אב ואם, כיון שהוא מצות עשה שמתן שכרה בצידה שאין בית דין כופין על מצוות כאלו.¹

החושב על הוריו דברים שאינם טובים

ג. מי שחושב על הוריו דברים שאינם טובים עובר באיסורי.

לעמוד במקום המיוחד של אביו

סעיף ב

ד. כתב המחבר מהו מורא, שלא יעמוד במקום המיוחד שלו בתפילה או במקום שהוא מקבץ עם החברים שלו לדבר, אבל במקום שאביו יושב בבית מותר לעמוד שם ואין בזה זלזול.²

בגליון מהרש"א שהביא דוקא על כבוד אביו אין כופין עליהם, אבל על קלון אביו כופין אף בשב ואל תעשה. וכן הוא בעצם מפורש לקמן בדברי המחבר בסימן רמ"א סעיף ו' שמי שמבזה את אביו ואמו אפילו בדברים, ואפילו ברמיזה הרי הוא ארור, ויש לבית דין להכות על זה מכות מרדות ולענוש כפי מה שראוי, ובספר בן איש חי פרשת שופטים אות א' כתב דאם מזלזל בהורים יש לבית דין לכופף עליו על זה.

ד. ספר מורא הורים וכבודם פרק א' סעיף י' בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל.

ה. שו"ע סעיף ב', ועי' בט"ז ס"ק ב' שכתב שאפילו לעמוד שם במקום המיוחד של אביו אסור, כיון שאביו משתמש שם גם כן לעמידה, ועוד כתב שמשמע מדברי השו"ע דאפילו אם הוא עומד שם לבד בלא אנשים אחרים אסור,

הבן הולך בדרך הישר הרי אבותיו ישאו חרפה עליו, והוא מבייש אותם בבושה שאין גדולה הימנה, עכ"ד.

ולענין בן או בת מאומצים דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר מורא הורים וכבודם הוא דצריך לכבד אותם במקצת כבוד משום הכרת הטוב, והוסיף שאין זה שייך בכלל לדיני כיבוד אב ואם, אלא דוקא לדין של הכרת טובה למי שעשה חסד עמו, וכן דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכן נקט בספר ילקוט יוסף הל' כיבוד אב ואם חלק א' פרק ו' סעיף ח'. ועל עצם הענין של אימוץ ילדים יש לעשות שאלת רב מוסמך מה לעשות. וכן לענין בן מאומץ לגבי אמירת קדיש עי' בספרי האחרונים על דיני אבילות.

ג. רמ"א שם, ועי' בט"ז ס"ק א' שהאריך בזה והסיק דאין כופין עליהם עד שתצא נפשו, אך יש לכופף קצת, ועי'

לעמוד בנשיאות כפים במקום המיוחד לאביו

ה. נראה שאסור לבן לעמוד במקום שאביו רגיל לעלות לדוכן ככל פעם שאסור לעמוד במקום שאביו מתפלל.

בבית הכנסת במקום אביו, והטעם שכך נהגו והיו כאלו שאביו מחל לו, ונתן לו רשות, וה"ה לישיב שם, ונראה שאף הערוך השלחן יודה שבבית אסור דשם אין הסברא דנהגו להקל. ויש לציין שלדברי הערוך השלחן דינים אלו שייכים גם לבן או בת לשבת או לעמוד במקום אמם בבית, ולכן פסק דאין לבת לעמוד ולהתפלל במקום המיוחד לאמה בבית הכנסת בעזרת נשים אלא אם כן קבלה רשות על ידי שאמה מחלה לה לעמוד שם.

ולענין לעמוד במקום מיוחד לאביו בבית הכנסת שהוא מתפלל שם, כגון בפניה בבית המדרש על סטנדר, עי' בשו"ת ויברך דוד על הל' כיבוד אב ואם סימן ר' שכתב דאסור, ובמקום שנהגו להקל לישיב במקום אביו בבית הכנסת מותר נמי בזה. וכן במקומות שמתפללים שם מנינים זה אחר זה ובכל מנין עומד שם איש אחר. וכך הוא המנהג במקומות שיש להם יותר ממנין אחד שהמקום שאביו מתפלל שם כל יום בתמידות הרי לא נחשב מיוחד לגבי דין זה, כיון שיש אחרים שעולים להתפלל באותו פינה עם אותו סטנדר.

ו. כך נראה פשוט, וכן מצאתי שכתב כן בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ד' או"ח סימן כ"ט אות א'.

וכן פסק הערוך השלחן, אכן בספר ראשון לציון כתב להתיר בכה"ג כשאין שום אדם בביתו, ובספר בן איש חי שנה ב' פרשת שופטים סעיף ב' כתב שצריך לחוש להחמיר כיון שהוא ספק דאורייתא. ועי' בש"ך ס"ק א' שכתב דלעמוד במקום שאביו רגיל לישיב אין בזה שום זילותא. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ד' סימן ע"ו אות ט' שהביא דברי המחבר והש"ך, והוסיף דמסתבר דמה שכתב הש"ך שאסור לעמוד ולישיב במקום המיוחד של אביו לעמוד היינו דוקא כשמיוחד לעמוד לאיזה זמן, אבל באופן שאינו עומד רק בדרך עראי כגון במקום שמיוחד לו לישיב בסעודת שבת הגם שעומד בשעת קידוש, לא נקרא מיוחד לעמידה, ומותר להבן לעמוד שם ועדיין צ"ע קצת. ובס"ק י' שם הביא מה שמורגל בפי הבריות שעל ידי בקשת רשות מאביו מותר לישיב ולעמוד במקומו, ולכאורה צ"ע בזה לפי מה שכתבו האחרונים דמחילה לא מהני לענין בזיון, אמנם יש לומר שזה לא מקרי בזיון דהרי האיסור שלא לעמוד ולישיב במקום אביו אינו ממצות כיבוד רק ממצות מורא, וממילא אם עושה ברשותו מותר.

ועי' בערוך השלחן סעיף ט' שכתב שכמדומה לי שבזמן הזה מקילים לעמוד

לישב במקום המיוחד להורים

ו. מי שיושב בבית או בבית הכנסת, או במקום שאוכל שם אביו ואמו אם הם מיוחדים להם חסר במורא אב ואם^ו.

לשבת במקום המיוחד בבית המדרש

ז. בן שאביו מגיד שיעור בישיבה ורוצה ללמוד במקומו, אסור לו לשבת במקומו ממש אלא יושב במקום אחר, או שיזיז השלחן והכסא לצד מעט^ז.

לשבת בכסא מיוחד לאביו שלא במקומו

ח. נראה שמותר לאדם לישב על כסא מכובד המיוחד לאביו כשאינו מונח במקום ישובו של אביו, אבל כמדומה שהמנהג להחמיר גם בזה^ח.

יושב על מקומו של אביו, אחד הנוכחים לחש הרי מכבדו בחייו ומכבדו במותו, והרב כששמע זאת מיד הגיב וישב שלמה על כסא! וראיה משם שזה כבוד האב. ולפי זה שאל האם גם בבית הכנסת מותר וכגון בן רב או ראש ישיבה, שישב במקומו של אביו. והשיב דגם בבית הכנסת זה כבוד אביו!

ט. ספר ויברך דוד שם סעיף ו', מאחר שהאיסור הוא לשבת על מקום המיוחד ולא על המושב. אכן העיר שם דבשו"ת יד אליהו סימן מ' כתב שאין לבן ללבוש מלבוש חשוב של אביו שלא ישתמש בכבודו של אביו, כמו שלא ישב במקומו, ויש לומר דהוא הדין הכא שאסור לישב על כסא חשוב המיוחד להוריו, ושוב הביא שם משו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קס"ח שכתב כן לענין כסא של רבו מובהק דאם מצד תבניתו נראה שהוא של רבו ראוי להחמיר. ולענין לעמוד על כסא חשוב המיוחד

ז. שם, וערוך השלחן שם. וכבר הבאנו שיש איסור לשבת במקום המיוחד, אך לעמוד במקום המיוחד לשיבה אין בו איסור. ועי' בערוך השלחן שם שכתב דאפילו במקום עבודה כגון חנות משרד וכדומה של אביו אסור להבן לישב שם. ובספר ויברך דוד על הל' כיבוד אב ואם עמוד ס"ה סעיף ג' כתב דלכאורה דלפי דברי הערוך השלחן צריך לומר דלהסוברים שיש איסור לשבת דוקא במקום אביו שמכובד ממילא זה לא שייך כל כך במקום עבודה, אא"כ הוא מקום מכובד שבעבודה, כגון במשרד אבל לא כשאביו יש לו מקום מיוחד בבית חרושת הנקרא פעקטרי בלע"ז, שאז המקום לא נחשב כ"כ מכובד.

ח. ספר מורא הורים וכבודם פרק ב' סעיף ט"ו. בספר דרך שיחה להגר"ח קניבסקי שליט"א חלק א' עמוד רפ"ב הביא דכשישב הגאון שליט"א שבעה על אביו הסטייפלאר גאון זצ"ל ראו את הרב

לשבת ליד אביו בשמחת חתונה וכדומה

ט. יש אומרים שאסור לבן לשבת ליד אביו אצל מסיבה שנמצאים שם הרבה אנשים כגון חתונות וכדומה, ויש מקילים בזה, וכך הוא המנהגיא.

אנשי עצה כאביו. ב' מותר לבן לישיב במקום המיוחד לאביו בבית הכנסת מחמת שרגיל לישיב שם או שקנאו, או אין אביו נמצא עכשיו בבית הכנסת. אבל במקום שנקבע לאביו מחמת כבודו אסור לבן לישיב, אא"כ הבן עצמו רב גדול ומפורסם או שמפעם לפעם ממלא מקום אביו וכל כה"ג, דאז כבוד לאביו ולציבור שבנו יושב במקומו. ג' כאשר נמצאים במסיבה וכדומה שיש באותו מעמד אורחים, אסור לבן לישיב על יד אביו בלי שאדם אחר יפריד ביניהם, אא"כ ניכר מקום האב בפני עצמו. אבל כשיושבים בבית אין איסור בדבר, אא"כ יושב במקום המיוחד לאביו בראש השלחן יחדיו ממש עם אביו, דבזה נראה להחמיר. ודין ישיבה במקום אביו בביתו שיירך בכל אדם, אף באדם פשוט. ד' אב המתארח אצל בנו ומיסב על שולחנו, אם הדרך שאשת הבן כלתו יושבת לצד תמיד, ימשיך הבן לישיב במקומו, אבל כשאשתו יושבת מולו או במקום אחר, מחוייב לכבד את אביו וליתן לו לישיב בראש השלחן. ואפשר שכשאביו מתארח אצלו צריך בכל ענין לסדר כך שישב אביו בראש השלחן ויקבל כל הכבודים הראויים לו, ואף שאביו קפצה עליו זקנתו ואין לו כבר כל חפץ והבחנה בדברים אלו, גם כן צריך לעשות כן, מפני כבודו אצל אחרים המסיבים בשלחן. ה' כל

לאביו כדי להגיע לאיזה דבר שנמצא במקום גבוה דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"צ אבא שאול זצ"ל שמותר לעלות על הכסא.

י. כך מובא בבית יוסף בשם האורחות חיים, וכן נקט כמה פוסקים.

יא. דעת רוב הפוסקים כיון שלא מובא בשו"ע רק הזכיר את זה שם בבית יוסף עי' בערוך השלחן ס"ק י', וכך אמר הגרי"ש אלישיב שליט"א, והגר"צ אבא שאול מובא בספר מורא הורים וכבודם, והוסיף הגרי"ש שאם מישהו רוצה להחמיר על עצמו יחמיר, אא"כ אביו מקפיד אם הבן לא ישב ליד אביו, אך אם אביו מקפיד יש לבן לכבד אותו לשבת לידו שזה מביא לו שמחה. ויש אומרים שאין להשען על ההורים או להניח ידיים על כתפיהם בנוכחות אחרים, אא"כ ההורים רוצים ומתבקשים זאת.

והנה ראיתי בשו"ת נהרות איתן להגר"א רובין שליט"א מרחובות חלק ב' סימן נ"ז שהאריך בענין הגדר של איסור עמידה וישיבה במקום אביו, והסיק עם סיכום הדינים ונעתיק את דבריו כאן לתועלת הלומדים. א' אדם שרגיל להתעסק בנתינת עצות וכדומה והדרך היא שבאים אליו אנשים לצורך זה למקום מסויים, אסור לבנו לעמוד באותו מקום בסוד זקנים, כיון שבזה מראה שמשוה עצמו לאביו, להחשיבו מכלל

איסור ישיבה אחר פטירתן

י. כל האיסור לשבת במקום המיוחד לאביו ולאמו הוי דוקא בחייהם, אבל לאחר פטירתן מותר^{יב}.

לישב ולשכב על מטת הורים

יא. נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר לשבת או לשכב על מטת הורים, וראה הערה^{יג}.

הדינים הנ"ל נוהגין גם באמו בכל מה ששייך, ולכן כשהדרך היא שיש לה מקום קבוע, אסור לבניה ולבנותיה לישב על מקומה הקבוע, עכ"ל.

יב. כ"כ בשו"ת או נדברו חלק ח' סימן ס', וכן דעת הגרבי"צ אבא שאול זצ"ל, ובספר מורא הורים וכבודם פרק ב' סעיף י"ח בהערה שם הביא ראיה מדברי המחבר סעיף ב' שכתב לא יעמוד, לא ישב, לא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו, דוקא כתב על דין הזה בסיפא, ולא על הדינים שברישא וממילא נראה דיש חילוק בין חייו למותו לענין דיני הרישא, ושוב מצא דכן למד שו"ת חיים ביד יורה דעה סימן קכ"ה אות מ"ח, אמנם בסוף דבריו הוסיף שאם הוא אביו או רבו מובהק ראוי להחמיר לא לשבת במקומו עד שיעבור י"ב חודש. ולמעשה בספר דרך שיחה חלק א' פרשת יתרו הביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א סבר שלישב על כסא אביו אחר פטירתו הוא כיבוד אב כדכתיב וישב שלמה על כסא דוד, וכן המנהג של רבנים ואדמו"רים שאחרי מיתתם הבן ממלא מקומם ומיד יושב בכסא שלהם.

ולענין זוג שהתגרשו ואחד מהם

נשאר בבית עם הילדים, דעת בעל הבדי השלחן שליט"א הגרש"פ כהן הוא שמותר להילדים לשבת במקום האב או האם שכבר לא מגיע לבית שלהם, ואפילו אם הוא נכנס לשם מפעם לפעם גם כן מותר, ואם החוק מרשה להאב או להאם להיות בבית באופן יותר קבוע, יש לעשות שאלת רב כיצד נוהגין בכה"ג.

יג. בספר מעם לועז פרשת יתרו כתב שלא ישב ולא ישכב על מטת אביו ואמו, ושמעתי שכן הוא דעת הגרי"י פישר זצ"ל, אמנם מגדולי הפוסקים ראינו שההלכה הוא להקל, וכמובא בספר מורא הורים וכבודם בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, והגרבי"צ אבא שאול זצ"ל, וטעמם משום שכל איסור ישיבה נאמר רק במקום הקבוע לו, שזה מקום של כבוד כמו בראש השלחן וכדומה, אבל על מיטתו, אין זה מקום של כבוד ולכן מותר. והשיב לי בתשובה בעל שו"ת אבני ישפה זצ"ל וז"ל לא שמעתי על איסור כזה וכן השו"ע לא הביא כזאת הלכה. ונראה הטעם שהוא דבר שעושים בפרטיות ממילא אין בזה חוסר כבוד, עכ"ל.

לשבת ברכב של ההורים

יב. יש שהסתפקו אם בן יכול לשבת ברכב קא"ר של ההורים שלו שמיוחד להם, אולם לכאורה כיון שזה לא נקרא ישיבה של כבוד מותר, אבל אם מקומו של אביו ברכב זו הוי תמיד לשבת בשורה הראשונה, לכתחילה יש לבקש רשות מאביו לפני שיושבים שם^י.

לעלות על כסא אביו כדי לייבול חפץ

יג. מותר לעלות על כסא אביו ואמו כדי להגביה את עצמו ליטול איזה חפץ או להניח חפץ במקום גבוה וכדומה^י.

לפתור דבריהם

יד. אסור לבן או לבת לסתור דברי הוריו בין בדברי תורה ובין במילי דעלמא^י, ועוד אין להכריע את דבריהם בפניהם, אפילו לומר נראין

יד. שו"ת חיי הלוי שם אות י"ב.

טו. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א משום שניכר לכל שאין בדבר זלזול או אי נתינת כבוד.

טז. שו"ע שם, עי' ברעק"א שציין להבאר שבע שרצה לומר שם דמה שכתב אין לסתור את דבריו היינו במילי דעלמא, אבל בדבר הלכה מותר, ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות ב' שהביא דכבר חלקו עליו רוב הראשונים דגם בדבר הלכה אסור, ואף דמצאנו הרבה מח' בין אבות ובנים בענין תורה, הרי כל זה מותר כל זמן שלא הוי דרך סתירה ולשון הכרעה. ועי' בפתחי תשובה ס"ק א' שהביא מספר עצמות יוסף על מסכת קידושין שכתב דהבן עם האב יכולים להקשות ולתרץ ולהסיק מסקנות ההלכה ואין בזה משום סותר את דבריו. ועי' בספר חקר הלכה ערך כיבוד אב ואם שכתב דהא דאסור להבן

לסתור דברי אביו הוא דוקא כשאינו נוגע להלכה למעשה, דבנוגע למעשה מותר, כיון שהוא מצווה לפסוק הדין לאמיתו של תורה לפי דעתו הנראה לו, ואפילו כשאינו נוגע עתה למעשה אם לומד עם אחרים או גם כן מותר, דהרי הוא מחוייב להגיד לו על פי התורה ההלכה האמיתית, ומצות כיבוד אב ואם אינו דוחה מצות לימוד התורה, וכמו כשכותב בספר ללמד את בני ישראל בודאי דמחוייב לכתוב ההלכה הנראה לו.

ועי' בערוך השלחן סעיף י"ג שכתב דיש להסתפק במילי דעלמא אם רשאי לסתור דבריו ולהכריע ואולי דוקא בתורה הוי חסרון בכבודו ולא במילי דעלמא או להיפך דכיון דאפילו בדברי תורה אסור כ"ש במילי דעלמא, וכן נראה עיקר ודבר פשוט הוא שאם אביו אומר לו רצוני לשמוע דעתך צריך שיאמר לו כפי הנראה לו הן בדברי תורה הן במילי

דברי אבא שהוא צודק גם כן בכלל איסור זה^{יז}.

לפתור דברי אביו בדברי תורה

טו. יש אומרים שמותר לבן לחלוק על אביו בדברי תורה כשהוא לא בפניו, אך לכתחילה כל מה שאפשר לעשות בדרך כבוד יעשה, כגון אם יש רב אחר שחולק על אביו יש להזכיר את השם של הרב השני שהוא חולק ולא שהבן עצמו חולק^{יח}, ויש

שמכריע בין שני אנשים, וכידוע שרק מי שגדול בין שני אנשים מכריע ביניהם, ולא בן או איש אחר שיותר קטן, ולפי זה ציינו האחרונים שחל איסור דוקא אם אמר דרך הכרעה, אולם להשיב על דברי החולקים על אביו מותר.

יח. ט"ז ס"ק ג' כתב דמה שמצינו בטור בחלק חושן משפט שחולק על אביו הרא"ש כמה פעמים לא הוי סתירה להדין כאן, משום דשם חלק שלא בפניו כמו שכתב עצמו כאן "לפניו" דוקא אסור, ומ"מ נראה דאם הוא חולק על אביו ויש עוד אחר שאמר כאביו והוא רוצה להוכיח ולכתוב דעתו כדעת החולק על אביו לא יזכיר שם אביו אלא שם האחר כיון שבמקום שיכול לעשות דרך כבוד יעשה, וזה למד מדברי הטור עמו בחושן משפט סימן ק"ז שכתב כדוגמא הזאת.

ועי' בספר חוט שני שם שכתב דאם אב מבקש מבנו לעבור על דפים שהוא כתב בהם דברי תורה אם נמצא שם איזה טעות, אם מצא הבן טעות אין להתייחס להטעות כאילו אביו טעה, אלא יש להתייחס לעצם הטעות עצמו, ולכן לא יאמר לאביו כן טעות, אלא יאמר כאן נמצא טעות וכדומה. ולפי זה יש להוסיף

דעלמא אפילו כשדעתו הפוכה מדעת אביו.

עי' בחזון איש יורה דעה סימן קמ"ט אות א' שכתב על דין של סתור דבריו, דהאיסור הוא דוקא כשהבן או הבת סותרים את דבריו בלשון החלטה, אבל לטעון בסברה ולהקשות שרי, שהרי כל התלמידים דנו בפני רבם וסתרו דבריהם וכמו ר"ע לפני ר"א במסכת פסחים דף ס"ט. והרבה כיוצא בזה, ואפילו לחלוק בלשון החלט שלא בפניו מותר.

ובספר חוט שני הל' כיבוד אב ואם עמוד ער"ה שהביא כמה דינים לענין סותר דברי אביו ונביא מקצת מהם כאן, מה שכתב במחבר סותר את דבריו אין הכוונה כשסותר את הדבריו דוקא בדיבור, אלא אפילו אם אביו ציווה לבנו שלא יעשה פעולה מסויימת, אסור להבן לעשות זאת משום דהוי בכך סותר את דבריו. ועוד נכלל באיסור זה אם ההורים מצווים לבנם לדבר מה ובנם משיב שלא רוצה כיוצא בזה הרי זו חוצפה, ועובר הבן על איסור דאורייתא ולא נמחל לו עד שירצה את הוריו.

יז. שו"ע שם. וטעם האיסור אע"פ שהוא דוחה דברי אחרים ומעמיד דבריו אביו, מ"מ החסרון בכבוד אביו הוא

אומרים שאפילו שלא בפניו אסורי.^ט

להתווכח עם הוריו

טז. אסור להתווכח עם הוריו משום שזה נכלל באיסור סותר את דבריו, ולכן אם ההורים מדברים על איזה נושא בענין רב או ציבור, אין לילדים להתערב עם דעתם בהענין. או אם ההורים מצווים לבן לעשות או לא לעשות דבר מסוים, צריך הבן להשיב באופן מכובד, כגון "קשה לי לעשות זאת" או "הזמן דחוק לי".^כ

לקרות שם אביו או אמו

יז. אסור לקרות שם אביו ואמו לא בחייו ולא במותו, אלא צריך לומר אבא מאריכא.^{כא} ואם היה שם אביו כשם אחרים יש לשנות את שמם אם

כ. חוט שני שם, ועוד הוסיף שם דיש איסור להתעלם מבקשת ההורים בלי לענות להם, ולא לעשות כציווייהם.

כא. שו"ע שם, ומקורו מהגמ' במסכת קידושין דף ל"א: וכן מצאנו ברמב"ם בהל' תלמוד תורה פרק ה' הלכה ה' דאסור לתלמיד לקרות לרבו בשמו ואפילו שלא בפניו, ולא יזכור שמו בפניו, ואפילו לקרות לאחרים ששם כשם רבו, כדרך שעושה בשם אביו, אלא ישנה שמם ואפילו לאחר מותם, והוא שיהיה השם פלאי שכל השומע ידע שהוא פלאי. וכך פסק בשו"ע ורמ"א כאן. ומה שכתב המחבר שאסור אפילו לאחר מותו עי' בט"ז סימן רמ"ב ס"ק ד' וכן הוא דעת מו"ח הב"ח דמדאסור אפילו לאחר מותו חזינן דאיסור זה הוא אפילו שלא בפניו וממילא אפילו שאינו קורא לבוא אצלו וכדומה, ולא יאמר כך אמר אבי פלוני וכדומה, וכן חכם הדורש לא יאמר כך אמר אבי פלוני אפילו שלא בפניו,

עוד דוגמא כשאביו מוכיח את בנו, והבן משיב שזה לא נכון או אין זה אמת או לא עשיתי זאת, אם ההתייחסות הוא לדברי אביו שסותר את דבריו הרי זה אסור. אך אם ההתייחסות הוא למעשיו שמסביר את עצמו מה עשה ומה התכוין אין זה סותר את דבריו, ומותר.

יט. ועי' בש"ך ס"ק ב' שכתב שאסור בין לחלוק על דבריו או בין שאומר להחולק על דברי אביו נראין דבריו כי זה הוי סותר, ועוד הביא שם מהדרישה שאסור לסתור דברי אביו אפילו שלא בפניו. אמנם הגר"א בס"ק ג' וכן בחיי אדם כלל ס"ז דין ח', ובחזון איש שם נקטו שהאיסור אינו אלא בפניו דוקא. ועי' בספר חוט שני שם שכתב דמה שנקטו האחרונים דסותר את דבריו הוא דוקא בפניו, אין פירושו דוקא בפניו ממש, אלא כל שהוא בפני מי שידע שאביו ציווהו בכך, אבל במקום שאין אדם יודע מציווי אביו אין בזה איסור.

צוה לכבדו ולכן אין זה ביוון כלפי הקב"ה ומה שהביא הברכי יוסף הוכחה משלמה ודוד יש לומר דהתורה לא האריכה בתוארים ולכן אין למחוק הסידורים ושפיר נוהגים, ובכל זאת כיון שיצא מפי הברכי יוסף עדיף לנהוג כהברכי יוסף ולומר אבי בברכת המזון בלי אבי מורי. ולענין עיקר הנידון אם חייב לומר לאביו שלום עליך אבי מורי ולא רק אבי בלבד, אמר הגרי"ש אלישיב שליט"א שלא צריך להקפיד בזה היום כי ההורים אינם מקפידים על זה והם מוחלים על כבודם, עכת"ד. ועי' בשו"ת ויברך דוד הל' כיבוד אב ואם סימן ר"ו. ועי' בספר אוצר דיני כיבוד אב ואם אות פ' שכתב דמסתנימת לשון המחבר משמע דגם כשאינו מזכיר שם אביו צ"ל אבי מורי, ולא סגי לומר אבא לבד. ועי' בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' סימן קל"ג שכתב לחלק בב' אופנים א' לסוברים שמותר להזכיר שם אביו בתוספת תואר מ"מ גם הם יודו שכשדורשים רבים אסור להזכירו בשמו ואז צ"ל דוקא אבי מורי שיהא ניכר בלשון חשיבות. ב' לדעת המהרש"ל וסיעתיה דלעולם אין היתר להזכיר שם אביו אפילו בתוספת תואר ממילא לעולם כשמזכירו צריך לומר אבי מורי, והא דמבואר לקמן בסעיף ו' דסגי לומר אבא, התם היינו טעמא דכיון שמבקש שיכבדוהו בשביל אביו הרי נראה שמכבד לאביו ולכן איו צורך ליותר. ועי' בערוך השלחן ס"ק ט"ו שמחלק באופן אחר דכשאומו הבן דבר הלכה משמו או אומר

אלא יאמר כך אמר אבי מורי. והא דמצאנו גבי חתימת עדים שהבן כותב בן אברהם בלא שום שם כינוי, ואפילו לא מצאנו שום מקור שצריכים לחתום בכבוד, כתב בספר חוט שני עמוד רע"ט דיש לומר דעצם הדבר שכותב שמתייחס אל אביו בתורת בנו דזהו ככינוי כבוד. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק א' סימן קפ"ה ענף ז' שכתב בענין איך נוהגים בזמנינו לגבי אם צריך לקרוא אבא אבי מורי, ונראה שיש להוסיף תואר של כבוד לפני שאומרים אבא כגון אבי מורי או אדוננו, וכך נפסק ברמב"ם ושו"ע כאן. אמנם עי' בברכי יוסף על שו"ע סימן ר"מ סעיף ט' שכתב דכשמתפלל על אביו או רבו נראה דאין לומר בתחינתו רפא נא אדוני אבי או אבא מרי או רבי מורי, וסגי לומר אבי או רבי ולא צריכים להוסיף שם, וראיה לזה משלמה שאמר בדברו עם ה' דוד אבי. והנה מזה מוכח דיש חיוב לומר אדוני אבי ולא סגי באבי, דאל"כ מה הוכיח משלמה שאמר דוד אבי בדברו עם ה' דאם אין חיוב להזכיר אבי מורי שמא לא הקפיד בפעם הזאת. אלא מוכח מכאן דחייב להוסיף תואר כבוד ולכן הוצרך לתרץ דבזמן שמדבר עם הקב"ה אין להוסיף תואר. ומכאן יש לתמוה על מה שמודפס ברוב הסידורים בנוסח של הרחמן בברכת המזון הרחמן הוא יברך את אבי מורי בעל הבית הזה, וזה ההיפך ממה שהזכיר בברכי יוסף דאין גבהות לפני המקום. והיה לכאורה צריכים לתקן בסידורים כדברי הברכי יוסף, אכן הגרי"ש אלישיב שליט"א אמר שיש לחלק דשאני אביו דהקב"ה בעצמו

הוא שם פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו. ומי שיש לאביו או אמו שם רגיל מאוד כגון משה, אברהם, יעקב וכדומה, מותר לקרות אחרים בשם שלהם אף אם הוא אותו השם של אביו ובלבד שעושה כן שלא בפני אביו.^{כב.}

לקרוא שם אביו בפניו למי שאחד מהשמות שלו דומה
יח. מותר לקרוא לחבר ששמו "משה דוד" בשמו בפני אביו אע"פ ששם אביו הוא משה בלבד כיון שזה לא שמו.^{כג.}

עליה לתורה

יט. מי שעולה לתורה ושואלים אותו מה שם אביך, מותר לומר להם פלוני בן ר' פלוני, או בסתם מקרה ששואלים אותו איך קוראים לאבא שלך מותר לומר לו בן ר' פלוני אני, אבל אין לומר שמו בלי לומר ר'כד.

כג. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר מורא הורים וכבודם פרק ו' הערה ל"ה.

כד. עי' בשו"ת ארץ צבי חלק א' סימן צ"ז שכתב כן וטעמו משום דבהכרח יש לקרות לתורה בשמו ובשם אביו, ויש אומרים עצה שהגבאי ישאל אדם אחר איך קוראים לאבא שלו. ועי' בפתחי תשובה ס"ק ב' שכתב דאם אחרים שואלים אותו בן מי אתה, מותר לומר בן ר' פלוני אני, והביא שם עוד בשם המהרש"ל דמה שהטור הזכיר שם אביו היינו משום דמוכירו בלשון כבוד הרא"ש כלומר ראש לכל ישראל, וצ"ע דבטור בחושן משפט סימן פ"א איתא וא"א הרב רבינו אשר ז"ל, אכן יש לומר דהטור עצמו לא כתב כן אלא המעתיק העתיק כן. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ד' סימן ע"ו אות ט"ו שכתב דיש לומר בפשיטות שמה

אבי מורי, אבל במילי דעלמא צריך לומר אבא פלוני דמה שייך מור במילי דעלמא.

כב. שו"ע ורמ"א שם. ועי' בש"ך ס"ק ג' שכתב בשם הדרישה דשם שאינו פלאי מותר לקרות לאחרים שלא בפניו. ועי' בספר חוט שני עמוד רע"ט שהסתפק במי שמדבר עם אביו על אדם אחר שיש לו את אותו השם של אביו, ואינו שם פלאי דאפשר דלכו"ע מותר דטעם האיסור הוא משום שאביו יחשוב שקורא לו, ולפי זה אם ניכר שאינו מתכוון לאביו, אפשר דאין שייך הך טעמא. ועוד כתב שם דבכלל שם פלאי הוא גם שם שאינו נדיר כל כך, אבל אותו אדם הוא אדם חשוב במקומו, כגון הרב של המקום, וכשמזכירים שם זה, מיד חושבים שהכוונה הוא להרב, נראה דגם זה בכלל שם פלאי דאין לקרות לאחרים בשם זה במקום זה.

שכתב הטור שם אביו יש לומר דהאיסור הוא דוקא באמירה ולא בכתיבה, ושוב מצא במהרש"ל קידושין ס"ה שהביא דיש שרוצים לחלק בין אמירה לכתיבה, ועל זה כתב המהרש"ל דאין ראייה דיש לומר דהטור הזכירו בלשון חשיבות, אמנם החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן פ"ז כתב חילוק נאה לחלק בין אמירה לכתיבה, וכן מצאנו שרש"י חתם שמו שלמה בר יצחק, וכנהנה רבים מגדולי ישראל, ועוד עי' שם במה שנתחדש דמותו לקרות אביו בשמו אם אומר מקודם אבי וכמו שאומר אבי מורי, ועל פי זה כתבו כמה אחרונים שמוותר לקרוא את אביו לתורה בשמו אם אומר בלשון כבוד אבי מורי, אכן יש נוהגין שלא לקרות השם רק סתם יעמוד אבי מורי. ועי' בספר חוט שני עמוד ר"פ אות ב' שהביא דמי שאביו יש לו שני שמות וידוע שכך שמו כגון ששמו יעקב ישראל, מותר להשיב להשואלים ששם אבי הוא יעקב או ישראל ולא שניהם ביחד, משום דאין זה שמו. אבל אם הוא נקרא בפי העם בשם אחד, אסור להשיב גם בשם אחד. ועוד הביא שם דהאיסור לומר שם אביו היינו דוקא על השם הפרטי ולא השם של המשפחה. ועוד חידוש כתב שם דמי ששם אביו הוא שלום או לאמו קוראים לה מזל טוב, ורוצה לומר להם שלום כשבא לביתם, או לאחל להם מזל טוב על איזה שמחה, יאמר באופן שיהיה ניכר שמברכם ולא שאומר את שם.

ולענין לעלות לתורה מי שיש לו אב חורג, עי' בשו"ת שרגא המאיר חלק ב' סימן ע"ב שכתב דמי שנתגרשה אמו

ונישאת לאחר וגדל אצל אביו חורג, לא יקראו לו בעלותו לתורה בשם אביו חורגו אף שמתבייש כשמזכירים שם אביו האמיתי, אלא יקראו בשם אביו האמיתי כי אם יקראו בשם אביו חורגו הרי זה מבייש שם אביו האמיתי, עיי"ש.

ולענין מי שרוצה לעשות מי שברך עבור הוריו, עי' בספר מורא הורים וכבודם פרק ו' סעיף ל"ג שהביא מהגר"צ אבא שאול זצ"ל שפסק דאם ההורים שלו נמצאים לידו בעת אמירת המי שברך, אין לומר שםם אלא יאמר סתם מי שברך ויברך את אבי מורי ואמי מורתי, אבל כשאנים נמצאים לידו אפשר לומר אבי מורי פלוני.

ולסיכום הדין מצאתי לנכון להביא תמצית משו"ת משנת יוסף חלק י' סימן קל"ז שכתב להשואל שדן באמירת שם אביו לעליה לתורה או במסמך ששואלים מה שם אב או אם, האם יש לחלק בין "רבי" או "רב", ולכאורה אין לחלק משום דהרי הם היינו הך, ובלשון הקודש אומרים רבי ובמבטא אידיש מקצרים קצת ואומרים רב, וזה למגדול ועד קטן, הן לתנאים הקדושים כגון רבי שמעון בר יוחאי, רבי עקיבא, רבי מאיר, וכו', ולגאונים בשם רב האי גאון, ולגדולי האחרונים רבי חיים מוולז'ין רבי עקיבא איגר וכו'. גם בזמנינו כשמדברים שלא בפניו מאדם קצת חשוב מוסיפים לו תואר "רבי" ובאידיש "רב". ובלשון נוכח אפילו לבני אדם שמעל לדגרת המינימום מוסיף ר' ושלא בפניו כשמדברים מאדם רגיל מזכירים שמו בלבד ללא תואר ר'. ובספר חוט המשולש הביא שהגרעק"א

האומר שם אביו דרך לימודו

ב. הלומד מתוך גמ' או ספר וקורא שם אביו בפניו כגון "אמר רב יעקב" ושמו של אביו "יעקב", אין איסור בדבר מאחר שניכר שאינו קורא לאביו אלא מזכירו רק דרך לימודו.

כתיבת שם אביו

בא. נחלקו גדולי האחרונים אם כתיבה כדיבור דמי, ולכן יש להחמיר שלא לכתוב אפילו שם אביו, כשם שאסור לקרוא שם אביו, ויש שמקילים בזה וראה הערה יב.

כה. עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' סימן רנ"ו אות ו' שנשאל אם מותר לבן ללמוד לפני אביו ולקרוא שמו מתוך הספרים דרך לימודו, והשיב דהרי הטעם שאסרו לקרוא שם אחר שיש לו אותו שם של אביו הוא משום דנראה כמו שקורא שם אביו. ולפי זה נראה דזה דוקא כשקורא שם אחר שיש אותו שם של אביו, אבל הקורא את אותו שמו דרך לימודו ניכר שלא קורא שמו אלא לומד, ולכן מותר אפילו אם הוא שם פלאי או שם בפני אביו. ושוב הביא מספר בן איש חי פרשת שופטים שנה ב' סעיף ד' שכתב וז"ל ואע"פ שהוא שם פלאי מיהו מותר לקרות בתנ"ך ובדברי חז"ל לפני אביו ואע"פ שנזכר בהם שם אביו ואע"פ שהוא שם פלאי כיון שהוא מזכירו בדברי תורה וניכר נמי דאינו קורא את אביו עצמו.

כו. החיד"א בספר יוסף אומץ סימן פ"ז כתב דעל ידי כתיבה מותר לכתוב שם אביו בלא תואר לפניו, וכן פסק בשו"ת אגרות משה יורה סימן קל"ג, וכן דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל הובא בספר מורא הורים וכבודם פרק ששי

ציוה לתארו על מצבתו רק הרב ר', וקיימו צואתו באופן שמילאו תיבת ר' וכמו הרב רבינו, ואם כי לא זו היתה כונתו, מ"מ לכבודו של גדול הדור הרשו לעצמם.

ולכן אם שואלים לאדם שם אביו לעליה לתורה צריך לתארו כפי שיתארנו הגבאי דהיינו אם אביו תלמיד חכם יאמר שם אב הרב ר' או מורינו הרב ר', ואם אינו בר הכי, אלא הגבאי יתארו רק רבי דהיינו ר' די שיאמר שם ר' פלוני, ואם הגבאי כבר תיאר את אביו ואמר ר' כגון שקורא יעמוד ר' פלוני ושואל בן ר' ז', וצריך לענות יתכן ודי שיאמר השם בלבד.

ושלא לצורך עליה לתורה אלא ששואלים אותו בן מי אתה, אם אביו תלמיד חכם יאמר בן הרב ר', ואם אינו תלמיד חכם אלא אדם נכבד, יאמר בן אדון או בן מר, ואם אביו אדם פשוט יזכיר רק שם המשפחה, ואם לא די יוסיף תואר כבוד ר' או אדון או מר כיון שכאשר מדברים מכל אדם מזכירים שמו בלבד.

מחילת ההורים באמירת שמם

כב. אב או אם יכולים למחול על כבודם ויהא מותר לבנם לקרוא אותם בשמם, אך מי שמונע מזה אפילו עם רשות מקיים מצוה^כ.

סעיף ג

עד היכן מוראם של הורים

כג. דבר פלא הוא עד היכן מוראם של הורים, שאפילו אם היה בן לבוש חמודות ויושב בראש הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו לא יכלים אותם אלא ישתוק וירא מן המלך מלכי המלכים שציוהו בכך^{כח}.

סעיף ד

איזה כבוד-מאכילו ומשקהו ומלבישו

כד. איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו ומלבישו ומכסהו מכניס ומוציא, ויש לעשות הכל בספר פנים יפות, ואם לאו נענש^{כט}.

יש להקל ולא להזהר אף למצוה כשמחל על כבודו.

כח. שו"ע סעיף ג', ועי' בש"ך ס"ק ד' שכתב דמ"מ מותר לתבוע אותם בדין תורה עבור זה. ועי' בחוט שני שמפלפל בדעת הראשונים אם זה מדיני כיבוד או מורא, ולמעשה הביא שם דיש פעמים שמזדמן להבן או להבת מצד של "עד היכן מוראן" ואשרי מי שעומד בנסיון ושותק ומקבל את גזירת הכתוב שלא יכלימם ולא יכעוס כנגדם.

כט. שו"ע סעיף ד', ומקורו מהגמ' במסכת קידושין דף ל"א: ובעצם במצות כיבוד אב יש הרבה ענינים שאפשר לכבד אותם, והשו"ע נקט לשון הגמ' של מאכילו ומשקהו וכו' לדוגמא, וכמ"ש ברמב"ם פירוש המשניות פרק קמא דמסכת קידושין, דמצוות הבן על האב הרבה מלהביאם והענין ארוך מאוד

הערה י"ג. ועי' שם בהערה י"ד שהביא מים של שלמה ועוד שמחמירים לכתוב שם אביו אפילו אם כותבים אבי מורי, אבל אם הוא במקום שלא מכירים את שם אביו מותר לכתוב שמם עם אבי מורי בתחילה. ועוד מובא שם בסעיף ט"ז בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל לגבי בן ששולח מכתב להורים דיש להקדים שמם עם תואר אבי מורי.

כז. חיי אדם כלל ס"ז דין ח', ועי' בשו"ת אגרות משה חלק א' יורה דעה סימן קל"ג שכתב דכל האיסור לקרוא אביו בשמו הוא כל זמן שלא מחל, או בידוע שאינו מקפיד דאז אין איסור בכל אלו. אבל רעק"א מביא רדב"ז שסובר דאף במחל איכא מצוה, ולכן יש להזהר למצוה בעלמא, אך כשיש מח' בין הפוסקים כיצד נוהגין כגון לקרוא שם אביו שלא שם פלאי בפניו, או עם תואר

המבקר הורים להתעניין בשלומם

כה. חייב לכבד ההורים על ידי ביקורים אצלם לפי הצורך כדי להתעניין בשלומם, משום שאב ואם שמחים ונהנים שמכבדים אותם בביקור^ל.

הורים שדורשים ביקורים יותר תכופים

כו. אב ואם שדורשים מבנם שיבוא יותר אליהם לבקרם, או שבתות או בימי חול, או שרוצים שיטפלנו יותר פעמים, תלוי אם הבן יכול לסבול את הביקוש ודאי שנחשב כמצות כיבוד. אבל כשמפריע לו הרבה יש להתיעץ עם רב מוסמך לברר כיצד נוהגין^{לא}.

להתקשר להורים בקביעות

כז. אשרי מי שיכול לקיים מצות כיבוד אב ואם על ידי צלצול בטלפון כל יום, ואפילו כמה פעמים בשבוע או לפחות לפני שבת ויום טוב לדרוש בשלומם ולספר להם מהנעשה בישיבה או בביתם^{לב}.

ההיפך מכיבוד אב ואם, וכשיש קושי בזה יש לעשות שאלת חכם כיצד נוהגין. ויעקב אבינו שכל אותן שנים שהיה בבית עבר לא נענש עליהם מפני שגדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, אבל על השנים שלאחר מכן נענש כמבואר במסכת מגילה דף ט"ז: משום שכשנמצאים אצל ההורים מזדמנים ענינים שיש לכבד את ההורים, אע"פ שבכלל הענין ההורים מסתדרים בעצמם. **לא.** שם.

לב. פשוט, כמובן שמי שקשה לו מחמת טרדת המשפחה והזמן כדאי לו להסביר את זה להורים שלו כדי שיבינו שלא בכוונה הוא מונע מלהתקשר. ועי' בספר ויברך דוד הל' כיבוד אב ואם פרק ד' סימן א' סעיף מ-מ"א שכתב דבזמנינו שיש טלפונים יראו הבנים הנשואים

ומסרו לנו מהם דוגמא ואמרו דוקא מאכילו ומשקהו וכו'.

ועי' בספר חוט שני עמוד רפ"א שכתב דכשהורים מסתדרים בעצמם בדברים אלו כגון שאוכלים ושותים בכוחות עצמם ואינם צריכים לסיוע בזה, אין חיוב לכבדם בזה כשלא בקשו מהבן לעשותם. ואמנם אם הבן מעצמו מניח לפניו מאכל ומשקה וכיוצא בזה כשיש לאביו ולאמו צורך בזה, יש בזה משום כיבוד אף שאינם צריכים לסיוע בזה, ואף אם ההורים לא בקשו זאת מבנם.

ל. חוט שני שם, והוסיף דכל שכן די ש מצות כיבוד אב על ידי מה שמסירים מהם דאגות מליבם, ועכ"פ להתעלם משלומם ודאי שזה ההיפך מציווי התורה בכיבוד ומורא אב ואם. ויש לצערנו בנים שכועסים או מסוכסכים עם הוריהם או מנתקים קשר עם הוריהם, וודאי שזה

לספר להורים על מעשים טובים שעשו

כה. מה טוב להיות רגיל לספר להוריו כשמצליחים על מבחן בישיבה או בכולל או מתעלים בלימוד, ואפילו כשמצליחים בפרנסה כדאי לספר להם משום דכל דבר שמשמח את ליבם על ידי סיפורו מקיימים מצות כיבוד הורים בזה.

המציא אביו מעבודה קשה

כט. הרואה אביו עושה עבודה קשה ורוצה לסייע אותו ומראה לו שכוונתו לטובה נוחל עולם הבא^ל.

המאכיל הוריו משל אוכל שלהם

ל. מה שהזכרנו לעיל חיוב מאכילו ומלבישו היינו מהאוכל שלהם, אך כשחסר להורים אוכל בית דין כופין את הבן לזון אותם כפי מה שהוא יכול, ואם אין לבן אינו חייב לחזור על פתחים כדי להאכיל אותם. ויש אומרים שאינו חייב ליתן להם אלא מה שחויב בצדקה, אך אם ידו משגת ולא נותן מספיק תבוא עליו קללה^{לד}.

סעיף ה

להורים נחת רוח מרובה לראות איך שהבן כותב בכתב יפה ומהודר.

לג. רמ"א שם.

לד. שו"ע ורמ"א סעיף ה', והנה בגמ' במסכת קידושין ל"א: הביא איבעיא להו משל מי, רש"י משל מי משאילו ומשקהו ומכבדו, הגמ' ממשיכה רב יהודה אמר משל בן, רב נתן בר אושעיא אמר משל אב, אורו ליה רבנן כמ"ד משל אב. ועי' בחזון איש יורה דעה סימן קמ"ט ס"ק ב' שביאור השאלה של הגמ' דאע"ג דבכל מצות עשה חייב ליתן ממון מבעיא לי הכא דאפשר דמצות כיבוד אינו נופל על נתינת ממון. ואי חסר ליה לאבוה חייבין הכל ליתן לו צדקה אבל אין חיוב

לצלצל להוריהם בטלפון כדי לדרוש בשלומם, ובמיוחד בערב שבת וימים טובים, ואלו שמזלזלים בזה ר"ל שמראין כאילו מנתקים קשר גורם צער גדול להוריהם, וכתב להסתפק על פי הריטב"א שכתב לגבי דיני כיבוד רבו שמי שדר באותו עיר של רבו מחוייב לקבל פניו בכל יום, אולי גם כאן צריכים לצלצל כל יום. וגם בחורים הלומדים בישיבות שמחוץ לעיר שיצלצלו להוריהם מזמן לזמן, ואפילו לכתוב להם מכתב, וכ"כ בשו"ת להורות נתן חלק ה' סימן נ"ג שעל בן הדר בריחוק מקום מאביו לכתוב לו אגרות שלומים מזמן לזמן, ואגב כתב רעק"א שיש ענין לכתוב בכתב נאה שיתן

העושה דבר בשביל עצמו ואביו תולֵה בשביל אביו

לא. מי שעושה חפציו בשביל עצמו, כגון שצריך ללכת לעיר לקניות, וגם יודע שאביו צריך כמה דברים משם, אע"פ שהבן גם כן צריך ללכת לשם בשביל עצמו, מ"מ יש לומר שהולכים לעיר כדי לקנות בשביל אבא דוקא, ולתלות הכבוד באביו, והרי הכלל הוא שכל מה שיוכל לתלות הכבוד בהורים יעשה^{לה}.

בשוה עי"ש. ובספר ודברת במ סימן רס"א הביא כל זה והעיר למעשה כיצד נוהגין, והביא שם את דעתו של הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א דנקט דהערוך השלחן כתב דעל פי סברא וישרות בענינים אלו לא כל האחים שוים באחריותם. ותלוי הכל לפי כחות שלהם ובמה שיכולים לעשות כן בלי הפסד לפרנסתם וכדומה. ולכן צריך לעשות הטיפול וכיבוד בכל כה"ג לפי האומדנא על פי היכולת לפי עשרם או עניים, והכל לפי עיני המורה, עכ"ד.

לה. שו"ע סעיף ו', ומקורו מהגמ' בקידושין דף ל"א: שכתב דכיבוד בחייו היינו הנשמע בדבר אביו למקום לא יאמר שלחוני בשביל עצמי, מהרוני בשביל עצמי, פטרוני בשביל עצמי, אלא כולו בשביל אבא, וטעמא דמילתא משום דעל ידי זה מחלק כבוד לאביו. ועי' בהגהות נחלת צבי על השו"ע סעיף ו' שכתב דנראה שדוקא כשאומר עשו לי דבר פלוני בשבילי בזה יש קפידא שצריך לתלות הכבוד באביו ולא בעצמו, וכך מבואר בברייתא, אבל אם אינו אומר עשו בשבילי אלא מבקש סתם, אין צריך שיאמר עשו בשביל אבא, והביא ראיה לזה מהגמ' במסכת ברכות דף כ"ח.

על הבן מדין כיבוד ומ"ד משל בן חייב הבן בעצמו ליתן משלו, ואינו מפרנס לאביו ממעשר עני שלו. והא דחילק השו"ע בדין ביטול מלאכתו לצורך כיבוד אב ואם יצטרך לשאול על הפתחים בין אם יש לו מה יאכל היום או לא, היינו באחד שיכול להשתכר כל יום מלאכת יומו, אבל אם עובד בעבודה קבועה, שאם יחסר מעבודתו משום אביו סוף שיסלקוהו מעבודתו ויצטרך לשאול על הפתחים או אין צריך לבטל ממלאכתו אפילו יש לו מה יאכל היום. ועי' בספר חוט שני עמוד רפ"ד.

והנה המחבר נקט שחייב לכבדו אע"פ שמצתוך כך יתבטל ממלאכתו ולחזור על פתחים בשביל זה אם לית לו מזונות לאותו יום. ועי' בערוך השלחן סעיף כ"א שכתב דהרמ"א רצה לחדש בזה דלענין טירחא מוטל על כל הבנים בשוה אבל בענין ממון לא מוטל על האח העני כלל וצריך ביאור לכל זה. וסברת הערוך השלחן דלענין צדקה לגבי אביו לא כל האחים שוים דהעשירים יותר מחוייבים מהאחים העניים דיותר טוב להם להיות פנויים כדי לעסוק בפרנסה שלהם. משא"כ האחים העשירים מחוייבים יותר גם לענין טירחא להיות עוסקים בצרכי אביהם דאינו מוטל על האחים העניים

מקום שאביו לא נחשב או מקובל

לב. מי שיודע שאביו לא נחשב בעיני הציבור או במקום מסוים, ומגיע לשם אל יאמר שאני עושה דא ודא בשביל אבא אלא יש לתלות הביקור או המטרה בשבילי, וטעם הדבר משום שזה גנאי לאביו אם יתלה הכבוד בולי, ואם מסופק אם אנשי אותו מקום מחשיבים את אביו הרשות בידו לעשות כרצונו.

המחבר ספר אם צריך להזכיר שם אביו

לג. מי שמחבר ספר ויודע שאם יכתוב שם אביו בתוכו ישמח מזה מאוד מן הראוי לעשות כן, משום שבזה מראה שהוא חושש בכבוד אביו.

שצריך להראות לאחרים שאביו מכובד אצלו, ודרך משל מה שמצוי בילדים קטנים שאומרים לחבריהם "אבא אמר כך וכך" היינו שמרגיש שאביו גדול שאפשר לתלות בו, כמו כן צריך הבן להראות גם לאחרים ולהרגיש כך בליבו שאביו גדול וחשוב בעיניו.

ועוד הביא שם דיש לדעת שעיקר דין זה הוא רק בדבר שצריך הבן שיתחשבו בו או שצריך הבן לאיזה זכות אזי יתלה בכבוד אביו שיתחשבו בו בגלל כבוד אביו, אבל בענינים שלא צריך כלל שיתחשבו בו, כמו כן שאין צריך להזכיר את אביו. וכגון שהולך לגמ"ח להלוואה וצריך שיתחשבו בו, יש להזכיר את אביו וכיוצא בו, אבל הקונה בחנות איזה מאכל או חפץ פשיטא שאין צריך לומר עשו בשביל אבי.

לו. עי' בבית יוסף.

לז. דעת הפרישה מובא בש"ך ס"ק ח'.

לח. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט שני.

במעשה דר"ג ור' יהושע שהלך ר' גמליאל אצל ר' יהושע ואמר לו מחול לי, לא רצה, א"ל עשה בשביל כבוד אבא ומחל לו, דאל"כ אמאי לא אמר מתחילה עשה בשביל אבא, אלא ודאי דבכה"ג אין קפידא והוא פשוט.

ועי' בספר בן איש חי פרשת שופטים אות י' שכתב דלאו דוקא ברוצה לתלות הכבוד בעצמו, אלא אפילו היכא שברצונו לבקש סתם, צריך לתלות הכבוד באביו, ודחה דברי הנחלת צבי שרצה לחלק בזה.

ועי' בספר חוט שני שהביא דמבואר מדברי הגמ' והראשונים בדין זה דכיבוד אב ואם ומוראם, אין סוף ענינם רק בגוונא דוקא כאשר אביו ואמו נצרכים לאיזה דבר, או שהוא משמחם וכ"ש שמסיר מהם דאגה, אלא חייב לכבדו בשאר דרכיו, וצריך לכלול בשאר דבריו שהוא חושש בכבוד אביו ושהוא מתיירא ממנו, היינו שבכל כיבוד ומורא אינו חיוב רק בין הבן לאביו ואמו שיכבדם וירא מהם, אלא הוא חיוב גם בין הבן לעצמו

מצות קימה בפני ההורים סעיף ז

לד. חייב אדם לעמוד מפני אביו, ואם האב תלמיד של בנו כל אחד מהם צריך לעמוד מפני השני^{לט}. ועמידה היינו שעומד ישר בלי להשען על

אין נוהגין לקום מפני אביו ואמו ויש בזה קלקלה גדולה.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רע"ו שהביא דברי החיי האדם וכתב דשורש הטעם שלא נהגו מפני שההורים מוחלים על הקימה, ואף שגם במחל עדיין יש מצוה, נראה שיש לחלק בין מוחל מחמת שאינו צריך שבנו יקום או מחמת שאינו רוצה שיקום, והיום נהגו למחול דהקימה לא נראית ככיבוד כל כך אלא כעול ואין ההורים רוצים בקימה כזו, ואדרבה מצות כיבוד אב ואם היא לא לקום. אמנם אחר שמחלו מסופקני דאולי יש קיום המצוה גם בהידור, דהיינו בקימה כל דהו ולכאורה נראה שהידור מספיק אם מסכימים להדר בכך, שאפשר דלענין כיבוד אב ואם שדין הקימה משום המ"ע דכיבוד יש קיום מצוה אף בהידור, משא"כ בתלמיד חכם וזקן. ולמעשה יש מקום למה שנוהגים הרבה אנשים לא לעמוד מפני אב ואם משום שהם מוחלים, ולהאמור אף אם אין חיוב הרי יש בזה קיום מצות עשה ואין לבטלה, שאל"כ מפסידים קיום מ"ע, ולכן ראוי לכתחילה לחנכם לקיים קימה מלוא קומתו פעמיים ביום כדינא דהשו"ע, וגם סגולה היא ליראת שמים וכל אחד ינהג בביתו כפי הצורך לחנכם והנהג בקימה צריך להתחיל כן בקטנותם, ויזכו כל פעם למצות עשה.

ובספר מצות קימה כתב הגר"מ

לט. במסכת קידושין דף ל"א: איתא דרב יוסף כי הוה שמיע קל כרעא דאמיה, אמר איקום מקמי שכינה דאיתא, דהיינו כשרב יוסף היה שומע קול מדריסת אמו היה כבר עומד לרום לפניה לקיים מצוה מן התורה. עי' במהרש"א שם. ועי' ברמב"ם הל' ממרים פרק ו' הלכה ג' שכתב שם כמה דברים בענין מהו כבוד, והוסיף העומד בפניו כדרך שעומד בפני רבו, דהיינו שחייב לעמוד מפני אביו ואמו כמלא עיניו. ועי' בחזון איש יורה דעה סימן קמ"ט אות ד' שכתב דמה שהביא הגמ' שם שהיה קם מקמיה השכינה דאיתא, מבואר דמצות קימה הוא בכלל כיבוד, אכן עי' בפ"ת יורה דעה סימן רמ"ד ס"ק ג' שהביא טוברים דמצות קימה הוא מדין מורא, וכן נקט בחדושי הגרי"ז על הרמב"ם הל' תלמוד תורה, ויש אומרים דאף אלו שטוברים שהוא מדין מורא מודים שיש בזה גם כן מצות כבוד כך מובא מהגר"צ אבא שאול זצ"ל מובא בספר מורא הורים וכבודם פרק ה' הערה ב', ודלא כדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שדין קימה הוא מדין כבוד. ועי' עוד בהגמ' שם דף ל"ג: בענין אב ובנו.

וכדאי להעתיק לשון החיי אדם כלל פ"ז דין ז' יש לעמוד לפני אביו כרבו מובהק, משיראם ברחוב מלא עיניו ועד שיתכסה ממנו או עד שישבו, ואינו חייב אלא שחרית וערבית, ויש לתמוה שהיום

שלחן או סטנדר וכדומה, עד שאביו או אמו ישבו, או עומדים במקומם. ולקמן הזכרנו מה הדין בהורים שמחלו על כבודם לגבי דיני קימה בפניהם.

מי מחויב במצות קימה

לה. חייב לעמוד בפני אביו ואמו, וחייב זה חל בין על בן ובין על בת^מ.

אינו ניכר כלל כיון שקם לילך ולצאת משא"כ כאן ניכר יותר שקם בשבילם יחד, ואפשר דשפיר יצא ואינו צריך לחזור ולישב ולקום פעם אחרת כדי שיהא ניכר דקם בשביל שניהם, והכא נמי מסתברא דשפיר יצא במה שקם פעם אחת לשניהם, ועוד דאפילו כשקם שני פעמים גם כן אינו ניכר דקם לכל אחד בפני עצמו, ואין חשש דאין עושין מצוות חבילות חבילות, דכתבו הפוסקים דכשמקיימים שתי מצוות במעשה אחד אין חשש של חבילות ורק כשעושה שני מעשים בבת אחת איכא משום אין עושין מצוות חבילות, עכ"ד.

מ. מבואר כן מהגמ' וכן מהבית יוסף סעיף ז', ובכמה אחרונים, ראה ערוך השלחן סעיף ז', וחיי אדם כלל ס"ז דין ז-ט"ז וכתב שחייב לעמוד מפניהם מלוא קומתו.

ולענין אם מועיל מחילה בעניני עמידה להורים, הרי מבואר מהגמ' במסכת קידושין דף ל"ב: שרצון התורה הוא שאדם יקום לפני רבו וה"ה לפני אביו ואמו. ואף שמחילתם מחילה, מ"מ כל זמן שלא מחלו בפירוש מאן לימא לן שמחלו, ועוד אף אם ברור שמחלו מחילה גמורה, מ"מ הרי זוהי פעולה טבעית שאדם צריך לקום ממי שיראים

פיינשטיין זצ"ל בהסכמתו שהרבה אין נוהרין במצוה זו וכ"כ שם בשם הבאר משה דבעוה"ר מצוה זו זנוחה מאוד ואין דורש ואין מבקש. ובספר בן יכבד אב עמוד ע"ה כתב בדרך לימוד זכות דמה שאנו רואין שלא הכל נוהגין בדין זה של קימה מפני שההורים מוחלין על כך. ומ"מ נראה דאף במקום שיש אומדנא דמוכח דמוחלין בכל זאת ראוי לבקש מהם מחילתם בפירוש.

ועי' בספר חסידים סימן צ"א מובא בבאר היטב שכתב דצריך להיות ניכר שעומד לפני אביו ואמו וכן ברבו, ולכן אם היה בדעתו ללכת ואם ילך לא יהיה ניכר שקם בשביל אביו או אמו צריך לחזור ולישב כדי שיראו הוריו שקם לכבודם.

ולענין אב שנכנס לחדר עם זקן האם צריכים לקום פעם אחת או פעם נוספת גם לכבוד הזקן, ועל זה מצאתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' סימן של"א שנשאל בזה והשיב דנראה שאע"ג דאינו ניכר אם קם בשביל אביו או בשביל הזקן, ואע"ג שכתוב בספר חסידים שם שצריך להיות ניכר לאביו שקם מפניו. לכאורה ה"ה לענין זקן דבעינן שיהיא ניכר דקם מפניו, ומ"מ כאן שבא אביו וזקן ביחד לכאורה שאני, די ש לומר דהתם (ספר חסידים)

האם סומא חייב במצות קימה

לו. בן עיור צריך לקום לכבוד הוריו^{מא}, וה"ה אם הוריו עיורים צריך לקום לכבודם^{מב}.

ממתי חייבים לעמוד בפני ההורים

לו. חייב אדם לעמוד לכבוד הוריו מזמן שרואה אותם מרחוק כמלא עיניו, ולא דוקא כשהוא עובר בתוך ד' אמות^{מג}. ויש אומרים שהחיוב

וברע"א סימן ר"מ. ובספר מורא הורים וכבודם עמוד ס"ג הערה י"ד הביא דאם ישאל השואל מדוע צריך לקום לאב או אם שהם עיורים איזה כבוד יש בזה, הרי הם לא רואים אותו. שתי תשובות בדבר, א' הביא שכבר הזכיר שחיוב קימה הוא מדין מורא, ומורא יש כאן כדין ס"ת. ב' כתב החזון איש יורה דעה סימן קנ"א ס"ק א' דבכלל ראייה הוא שמיעה והכרה וידיעה, ולפי זה גם כבוד יש כאן שאומנם שהוריו לא רואים את הכבוד שהוא עושה להם, אבל עצם הדבר שהם שומעים ומכירים וידועים שבנם עושה להם כבוד יש להם הנאה מזה.

ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן תקע"ח אות כ"ז שהביא דברי רע"א, ועוד הביא שם מה שמובא בגליון מהרש"א שאפילו על ידי שמיעת קולו כבר צריכים לקום, והביא שהעיר לו דלפי זה אם אביו בטלפון ושומע קולו האם צריך לעמוד, והשיב לו דלא, אף דמסופר על גדול בזמנינו כשדיבר בטלפון עם גדול אחר עמד ולא ישב ואמר הלא דברתי עם ת"ח גדול ואיך אשה אבל נראה דאין ללמוד מזה לכל אחד, והחמיר תבוא עליו ברכה.

מג. ברכי יוסף בשם ראשון לציון שבתוך ד' אמות חייב לעמוד.

ממנו, וזהו רצון שכך יהיה היחס וההרגשה בין הבן לבין הוריו שיהיה ברגש של כבוד באופן שהבן מתבטל אל הוריו ונכנע מפניהם מפני שהם חשובים יותר ממנו, ואין להתחכם יותר מהתורה ואף שלפעמים צריך למחול מפני שהילדים נכשלים בזה, אבל לא מן הראוי ולא כדאי להורים למחול מראש על הכל, אחרי שזוהי כוונת התורה, ויש לעשות הכל שהילדים יבינו הלכות כיבוד אב ואם. וילד קטן שהגיע לגיל שלומד כבר גמרא, ודאי מן הראוי לחנכו לקום מפני אביו ואמו, כ"כ בספר חוט שני.

מא. בפתחי תשובה ס"ק ה' הביא שיש להסתפק לגבי סומא אם חייב לעמוד מפני אביו ואמו ורבו כשידוע שהם לפניו או לא, והביא שבספרו נחלת צבי האריך בזה והוכיח שם דיש חילוק בין חכם לאביו ואמו ורבי מובהק, דבחכם ורבו פטור, ואילו לאביו ואמו גם סומא חייב. ועי' בשו"ת אז נדברו חלק י"ד סימן מ"ה שגם כן הסיק לחייב סומא לקום בפני הוריו, ואפילו במקומות שאין בהם הידור כגון בית המרחץ ובית הכסא.

מב. כן פסק שו"ת שער אפרים סימן ע"ח מובא בברכי יוסף סימן רמ"ד,

מתחיל כששומעים שההורים מגיעים, וכגון שומע קול הליכה וכדומה^{מד}. וכמובן כשהוריו נכנסו לתוך חדר או בית יש לקום מפניהם.

אין להתעלם מחייב קימה מפני הוריו לח. אסור לבן לעצום עיניו או להפנות ראשו לצדדים בשעה ששומע את אביו או אמו מתקרבים, שלא לראותם כדי שלא לקום מפניהם^{מה}.

הורים שנכנסים לחדר אחר ושומעים אותם לט. אפילו לדעת הסוברים שחייב לעמוד כששומעים קול פסיעות אביו

העולם הוא לקום כשמתקרבים אליו וניכר שהוא קם לכבודם. והנה המקור לשיטת הסוברים שאפילו בהשמעת קולם חייב לקום מגמ' במסכת קידושין דף ל"א: שרבי יוסי כשהיה שומע קול כרעיה של אמו היה אומר איקום מקמי השכינה דאתיה. וכן נקט בערוך השלחן סעיף כ"ד דמבואר מהגמ' דאפילו כששומע קול פסיעות אביו ואמו חייב לעמוד. ועי' בגליון מהרש"א שפסק כן, ולהלכה בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות ד' הביא דהשמיטו דינא דרב יוסי, ועוד מה שכתב הגליון מהרש"א שהוא חיוב מדינא דחה דבריו, וכן נקט הגרי"י פ"ש זצ"ל. ומנהג הספרדים לנהוג כהאחרונים שפסקו דדוקא כשרואה את אביו חייב לעמוד, אך יש אומרים שהרוצה להחמיר כרב יוסי תבוא עליו ברכה.

מה. כך מבואר מהגמ' במסכת קידושין דף ל"ג. ונפסק כן להלכה ביורה דעה סימן רמ"ד סעיף ג' וה"ה מפני לענין קימה מפני אביו ואמו דחמירי מכיבוד בפני חכם, שאסור לעצום עיניו בשעה

מד. והנה כבר נחלקו גדולי האחרונים אם דיני קימה לרבו ואביו שווים, יש אומרים שמכיון שלגבי חכם כתוב דיש דין הידור לכן חייב לקום רק כשנכנס לתוך ד' אמות, אבל אצל אביו שלא מובא דין הידור חייב לקום משעה שרואהו דהיינו כמלא עיניו. עי' בחיי אדם כלל ס"ז דין ז' שכתב דחייב אדם לעמוד מפני אביו ואמו כמלא קומתו ונראה דדינו כרבו מובהק דהיינו משיראם מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו או שישב, ואם הם ברשות בפני עצמו כגון שהוא בעלייה והם עומדים בקרקע אין צורך לעמוד, עכ"ד. וכן דעת המקנה בקידושין דף ל"ג: ועי' בפתחי תשובה יורה דעה סימן רמ"ד ס"ק ג' שהשווה דין קימה מפני אביו לדין קימה מפני רבו מובהק, וטעמם של הפוסקים דמחייבים לקום כבר כשרואים אותם במלא עיניו הוא משום דאז ניכר מעשיו שעושה כן דוקא לכבודם. ועי' בגליון מהרש"א שהביא דחיוב קימה הוא ממתי שכבר שומעים קול ההורים שמגיעים, כמבואר מהגמ' עם רב יוסף. ויש אומרים שמנהג

ואמו, לכאורה הוא בתנאי שהם נכנסים לאותו חדר שהוא נמצא כעת, אבל אם הוא שומע שהם נכנסו לחדר אחר אין חיוב לעמוד^מ.

בן היושב בחדר ואביו עובר מחוץ לחדר
מ. בן היושב למטה בחצר ואביו עובר בבית למעלה אע"פ שרואהו אינו צריך לקום מפניו מכיון שהוא יושב ברשות בפני עצמו אין זו קימה שיש בה הידור, וכן להיפך. ואפילו אם נמצאים שניהם באותה הקומה כך שהבן יושב בחדר אחד ואביו עובר בחדר השני, אינו צריך לקום מפניו. ומ"מ אם ניכר שקם לכבוד אביו וכגון שאביו עומד להכנס לחדר שבו הבן לפני הבן כלפי הפתח צריך לקום מפניו^מ.

אביו שעולה על אוטובוס
מא. גם היושב באוטובוס ונכנסו אביו או אמו, צריך לעמוד מלוא קומתו עד שישבו, ואם אין להם מקום לשבת עד שהם ישבו צריך לפנות את מקומו וליתן להם את מקומו באוטובוס^{מח}.

הורים צעירים, עמי הארצות
מב. חיוב קימה בפני הורים נאמר גם כן אפילו אם ההורים הם צעירים יותר, או אפילו אם אביו ואמו עמי ארצות, או סתם אנשים פשוטים וכדומה^{מט}.

כמה פעמים ביום צריכים לקום
מג. מנהג בני אשכנז הוא שחייבים לעמוד בפני הוריו פעמיים ביום, פעם אחת בבוקר ופעם אחת בערב, ואם נמצא במקום שאחרים לא ידעו

ששומע את קולם כדי שלא יתחייב לקום בשעה שיהיו כנגד עיניו.

מו. ועוד דוגמא ראיתי מובא כגון מי שיושב בחדר ופניו כלפי הקיר והוריו נכנסים מאחוריו ושומע את קולם, ואין בדעתו להסתובב לראות אותם.

מז. כל זה ראיתי בספר כבוד הורים פרק

ד' סעיף י"ב, וכן נראה פשוט שלא צריכים לקום כשנמצאים ברשות אחר משום דיושב ברשות בפני עצמו, וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א.

מח. כן נראה פשוט לפי כל הנ"ל.

מט. ספר מורא הורים וכבודם פרק ה' סעיף ד'.

מז. כל זה ראיתי בספר כבוד הורים פרק

שכבר קיים מצות קימה ביום צריך לקום שוב אע"פ שכבר קם. ומנהג בני הספרדים הוא לקום כל פעם שההורים נכנסים לחדר אפילו מאה פעמים.¹

לשבת כשההורים נכנסו לחדר כדי לעמוד

מד. יש אומרים שאע"פ שהבן או בת עומדים בשעה שההורים נכנסו לתוך החדר, עכ"פ כדאי לשבת כדי לעמוד לקיים מצות קימה בפני הוריו.²

לדעת כיצד נוהגים משום דהשואל חשב כדבר פשוט שיש לקום כל פעם. והשיב שם דהעולם מקילין בזה, ולא יודע למה, ובכלל ראינו שלא קמים לגמרי מאב ואם, ומה הצד ההיתר לזה ואולי מחמת חסרון ידיעה.

נא. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר מבקשי תורה עמוד כ"א. וכן אני ראיתי הרבה מתלמידי הגרי"ש שליט"א שהתישבו כשהוא נכנס לבית מדרש כדי לעמוד לכבודו. ומצאתי בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ה' יורה דעה סימן מ"ט שנשאל אודות האם יש ענין לישיב כששומע שרבו בא כדי לקום בפניו, והביא שם הספר חסידים לגבי כיבוד אב ואם שצריך להיות עמיד שניכרת שהוא עומד מפני הוריו כדי לכבדם, ולכן אם כבר עומד אין ראיה שעומד לכבודם, ולכן נראה דכשאפשר לו לשבת לפני שהם נכנסים שישב כדי לקום לקיים מצות עשה דאורייתא בקום ועשה. ועוד הוסיף שם דבר חשוב דלמעשה מי שלא הספיק לשבת, וכגון שעומד ליד סטנדר ואין לו כסא וכדומה, יראה לפחות להשען על הסטנדר, או לסמוך על הקיר, ואח"כ יעמוד בלי סמיכה לכבודם, וכמ"ש

1. בספר מורא הורים וכבודם עמוד ס' הביא שמנהג הספרדים על פי הפסק של החיד"א בדעת מרן המחבר הוא שצריך לעמוד אפילו מאה פעמים ביום, וכן פסק הגאון רב בן ציון אבא שאול זצ"ל, ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א הסכים שכך יש לנהוג לאחינו בני הספרדים. אולם מנהג בני אשכנז כתב החיי אדם דאינו חייב לעמוד אלא שחרית וערבית, אם לא בפני אחרים שאינן יודעים שכבר עמד בפניהם, וכן פסקו הגרי"ש אלישיב שליט"א, והגרי"ש וואזנר שליט"א בספרו שו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות ד'. ובספר מורא הורים וכבודם הוסיף ששאל את הגרי"ש אלישיב שליט"א מהו הגדר של בפני אחרים שכתב החיי אדם, האם זרים לגמרי או אפילו בני המשפחה, ואמר שהכוונה הוא לאנשים זרים, אבל אם קם לאביו שחרית ואח"כ נכנס אחד מבני המשפחה אין צריך הבן שוב לקום מפני אביו. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן שע"ד שנשאל דהרי יש אומרים שצריכים לקום כל פעם שההורים נכנסים לחדר, אפילו מאה פעמים, ויש שטוענים דרק פעמיים צריכים לקום, ולכן רצה

לְבַטֵּל תּוֹרָה תְּפִילָּה וְכוּי' לְקִיּוּם מִצְוֹת קִימָה
מִזֶּה. אֲפִילוֹ מִי שְׁלוֹמֵד תּוֹרָה אוֹ בְּאִמְצַע הַתְּפִילָּה וְכַדּוּמָה צָרִיךְ לְבַטֵּל
כְּדֵי לְקִיּוּם מִצְוֹת קִימָה בְּפָנֵי הוֹרֵינֵינוּ.

לְבַטֵּל מִלְּאֲכָה כְּדֵי לְעִמּוּד בְּפָנֵי אָבִיו
מִזֶּה. מִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִלְּאֲכָה וְהוֹרֵיוֹ עוֹבְרִים עַל יָדוֹ, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאִם הוּא
שׂוֹכֵר שְׁעוֹסֵק בְּמִלְּאֲכָת אַחֲרֵים לֹא יַעֲמוּד, אֲבָל אִם הוּא עֲצֵמָא
שְׁעוֹסֵק בְּמִלְּאֲכָתוֹ יַעֲמוּד.

הַשׁוֹכֵב בְּמִטָּה וְאָבִיו נִכְנָס לְאֶחָד הָאֵם מִחֻיִּיב לְקוּם
מִזֶּה. הַשׁוֹכֵב בְּמִטָּה מְלוּבֵשׁ בְּבִגְדֵי לַיְלָה וְאָבִיו נִכְנָס לְאֶחָד לֹא צָרִיךְ לְקוּם,
אֲבָל אִם הֵבֵן שׁוֹכֵב עַל הַסֶּפֶה עִם בְּגָדָיו וְאָבִיו נִכְנָס לְתוֹךְ הָאֶחָד חַיִּיב
לְקוּם, וְאִם הוּא חוֹלָה אוֹ חָלֵשׁ לְכַאוֹרָה לֹא צָרִיךְ לְקוּם.

נד. עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' סימן
רנ"ו שדן בזה אולי המטה יותר מי'
טפחים ונחשב כרשות בפני עצמו ויפטר
הבן מלקום ועי' שם מה שפלפל בזה,
ולמעשה הביא שם מהגרי"ש אלישיב
שליט"א דאם הבן שוכב על המטה
מלובש בבגדי לילה מסתבר דלא צריכים
לקום דלא הו קימה של הידור, ודומה
לבית המרחץ שלא צריכים לקום משם
דלא הוי קימה של הידור. אולם מצאתי
בספר ויברך דוד הל' כיבוד אב ואם שו"ת
סימן פ' שהביא דברי השבט הקהתי, דיש
גם לדון כאן שיהא פטור ככל אומנות
שפטור משום טירחה יתירה, ולא ידענא
למה זה לא חשיב דרך כבוד ולא דמי
למרחץ ששם עומדים ערומים דהוי דבר
בוזי, וכן מצד טירחה לא דמי כלל לבעלי
אומנות שהוא טירחה יתירה. ולכן הסיק
דחייב לקום לכבוד אביו כשנכנס לתוך
חדר שינה כשהוא שוכב על המטה.

שהזכרנו שסמיכה לא נחשבת עמידה
אלא שצריך לעמוד מלוא קומתו כדי
לכבדם.

נב. כך נפסק להלכה בדיני כבוד רבו
בסימן רמ"ב סעיף י"א, וכן דעת
הגרי"ש אלישיב שליט"א שחייב לקום
אפילו אם יגרום לו ביטול תורה, כמו
שאר מצות שחייבים בהם ואי אפשר
לעשות על ידי אחרים.

נג. והנה עי' בחזון איש סימן קמ"ט אות
ד' שהסתפק אם חייב לעמוד בפני
אביו שיש לו על ידי זה ביטול מלאכה
האם מדמין ליה לשאר כיבוד שחייב
אפילו כשיש ביטול מלאכה, או שמא
ילפינן דין קימה באביו מקימה לזקן
דפטור משום חסרון כיס, וכתב דמסתבר
דחייב לעמוד אף בביטול מלאכה. ודעת
הגרי"ש אלישיב שליט"א ובעל אור לציון,
זצ"ל הוא בשכיר פטור מלעמוד,
ובעצמאי חייב.

כשאביו עלה לתורה האם צריך לעמוד בשבילו
 מח. כשאביו עולה לעליה לתורה צריכים לעמוד כשהוא עולה וגם
 כשחוזר מהבימה^י. אבל בשעה שאביו עומד ליד הבימה לא צריכים
 לעמוד^י.

בן שאוחז ספר תורה כשאביו נכנס לבית הכנסת
 ממ. בן שאוחז ספר תורה אף כשאביו נכנס לבית הכנסת אין לעמוד
 בשבילו משום שזה בזיון לקדושת ספר תורה^י.

הורים שמחלו על כבודם בעניני קימה
 נ. כיון שקיימא לן לקמן שאביו שמחל על כבודו מחול לכן מותר
 לכן לבקש מהוריו מחילה שלא צריך לקום מפניהם קימה גמורה, אבל
 בשעה שעוברים לפניו צריכים לקום מעט^י. אבל כל זה כשנמצא בבית
 לבד או ביחידות עם הוריו, אבל בנוכחות אנשים זרים שלא יודעים בכלל

הורים וכבודם הוא דכן הדין לגבי קימה
 בפני הורים.

נז. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן
 קמ"ו אות ג' שהביא במה שכתב
 הברכי יוסף בסימן רמ"ד דכאשר מחזיק
 ספר תורה אין צריך לקום בפני רבו
 והביא מספר חסידים דאפילו כשאוחז
 חומש בידו. וכתב על זה דנכון הוא, אך
 לגבי מי שאוחז חומש בידו יש הידור
 לקום בפני רבו. ולפי זה ה"ה כשנמצאים
 ליד אביו עם ספר תורה שאין צורך לקום
 בפניו. ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ג'
 סימן רנ"ו אות ד' שגם כן כתב כדברי
 הברכי יוסף.

נח. כך נלמד מסימן רמ"ב סעיף ל"ב בדיני
 רבו מובהק שאע"פ שמחל על כבודו
 מ"מ מצוה לכבדם ולקום מפניהם מעט.

והשיב לי בתשובה בעל שו"ת אבני ישפה
 זצ"ל דבזה שהוא שוכב ונח, אינה סיבה
 לפטור אותו מן המצות עשה של קימה
 לפני אביו.

נה. עי' בסימן רמ"ב סעיף ח' דברי השו"ע
 ורמ"א שם, וכ"כ בספר מורא הורים
 וכבודם עמוד ס"ג סעיף ט"ז.

נו. והנה בדיני רבו מובהק כתב המחבר
 שם דאם קראו לרבו לקרוא בתורה
 בציבור אינו צריך לעמוד כל זמן שרבו
 עומד, ועי' ברעק"א שם שכתב דכל זמן
 שרבו עומד אינו צריך לעמוד כיון שעומד
 במקומו הראוי לו, אבל אם אינו עומד
 במקומו הראוי לו צריך לעמוד מלפניו,
 ואם רבו עומד במקומו אפילו תוך ד'
 אמות אין ריך לעמוד, ודעת הגר"י
 אלישיב שליט"א מובא בספר מורא

שהוריו מחלו על זה חייב לקום מלוא קומתו מפניהם^{נט}.

סעיף ח עד היכן כיבוד אב ואם

נא. עד היכן כיבוד אב ואם, אפילו לקחו ממנו כיס של זהב שלו וזרקו לים אסור לצער אותם ולא לכעוס כנגדם, אלא ישתוק ויקבל גזירת הכתוב^ס. ויש אומרים שאם אפשר למנוע אותם לפני שזורקים את הזהב אפשר לעשות כן^{סא}.

אב שהעביר מבנו רווח

נב. נראה לפי כל הנ"ל שאם אביו בא להעביר מבנו שום רווח כספי שאין לבנו רשות לצערו על ידי זה^{סב}.

בשבילו. והשיב דבושה בשביל מאכילו ומשקהו חייב, דאין זה נחשב משל בן, אבל לא בכל מה שעולה בראשו של האב יש כיבוד אב, יש אומרים שרק צרכיו ממש כמו מאכילו ומשקהו, ולא סתם מה שאומר לו, ואף להנך דס"ל שגם בדבר שאין זה צרכיו יש כיבוד אב, דבר שקשה לו מסתמא פטור. ואמנם סתם דבר טוב הוא ללמוד לדרוש, החפץ חיים היה שולח בחורים לדרוש שילמדו לדעת זאת, עכ"ד.

סא. כ"כ ברמ"א שם בשם יש אומרים, דהא אינו חייב לכבדו רק משל אב אבל לא משל בן ואין חילוק בין לכבדו או לצערו ודוקא קודם שזרקן אפשר למנוע אותם, אבל אם כבר זרקו אסור להכלימו, אבל אפשר לתבוע אותם לדין, עי' שם המשך דבריו.

סב. כך מבואר ברמ"א, וכן כך נלמד ממעשה שהיה עם דמא בן נתינה במסכת קידושין, שביקשו חכמים לקנות ממנו אבנים לאפוד בהון עתק, והיה

נט. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר כיבוד הורים מהדורה שלישית פרק ד' הערה י"ד. וכל שכן אם יושב במקום ציבור אנשים דהוי בזיון אם לא יקום מפניו. אבל אם נמצאים שם אנשים מבני המשפחה וידוע לבן שהם יודעים שאביו מחל על כבודו אינו צריך לקום מפניו ומספיק להדרו.

ס. שו"ע סעיף ח', ועי' בתוס' במסכת קידושין דף ל"ב. ד"ה רב יהודה שכתב דאיירי משום שיש לאביו קורת רוח בכך כגון שזרקו לים למירמא אימתא אינשי ביתיה, ועל כן נחשב דבר זה ככיבוד אב. והטעם לזה משום שאם אין טעם וזורק סתם עובר בבל תשחית. ועי' במה שפירשו האחרונים שם במסכת קידושין, עצמות יוסף ים של שלמה ועוד.

ועי' בספר דרך שיחה חלק א' עמוד רפ"ג שנשאל להגר"ח קניבסקי שליט"א אם אב רוצה שבנו ידרוש לפני ציבור והבן מתבייש, אפשר שכיבוד אב משל אב, אין חיוב על הבן ליתן בושתו

לדחוק בהורים לתת לו כסף

נג. אסור לבן לדחוק באביו שיתן לו מעות לצרכיו^ס, ואם אביו מעונין ליתן לו מעות ואילו אמו מתנגדת ונגרם לה צער מזה, נראה שאם זה רצונו המפורש של האב, מותר לבן לקבל ממנו, אבל אם אין זה רצונו המפורש אלא שאם יבקש הבן יסרב האב ויתן אסור לבקש ממנו^ס.

לסחור במסחר אביו

נד. יש לצדד שלא כדאי להכנס למסחר עם אביו כשיודעים שיהא קטנות וכדומה, אבל יש מקום להקל וראה הערה^ס.

הורים שתובעים בנם לבית דין

נה. בן שיש לו דין עם אביו, והאב הוא תובע אותו לדין, צריך הבן לילך אחר אביו לדין, אפילו שהבן הוא נתבע וגר בעיר אחרת, משום שזהו כיבוד אביו, אבל האב צריך לשלם ההוצאות משום שאינו חייב לכבוד משל הבן, ואם בן יכול לתבוע את אביו לבית דין ראה הערה^ס.

סו. כל זה דברי הרמ"א שם, ומה שכתב הרמ"א דצריך האב לשלם ההוצאות, כתב בספר חוט שני שאין זה סותר מה שאומרים בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל דהנטיעה הוא צורך הבן כיון דההליכה ברגליו הוא מחוייב ואין זה אלא לנוחיותו, דיש לומר דהכא צריך להיות באותו יום מסויים ואירי שברגליו לא יספיק להגיע. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות י"ד.

והנה לענין בן הרוצה לתבוע אביו לדין, מבואר מדברי הרמ"א שמותר, וכן רוב האחרונים כתבו שמותר לתבוע אותו לדין, וכל זה מעיקר הדין, אבל הברכי יוסף על הגליון כבר הביא דברי הספר חסידים סימן תקפ"ד דלא יתבע בן את אביו לדין.

המפתח של אוצרותיו מונח תחת מראשותיו של אביו בשעה שהיה ישן, ולא הקיצו משנתו, ועי' בר"ן שם.

סג. כך פסק שו"ת מהר"ם מינץ סימן ל"ב.

סד. שאלה זאת נשאל בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן קמ"ד אם בן מבקש כסף מאביו כשידוע שאמו מצערת על ידי זה, והשיב דכיון שאם אמו אינה חסרת כלום על יד זה אינו נכנס לגדר של כיבוד אב ואם ואין כאן שום איסור. ודומה לאבא שאומר השקני מים ואמא שבקשת גם בשביל מים דכיבוד אב קודם לכיבוד אם.

סה. שו"ת מהרש"ם חלק ט' סימן ע"ח, ושו"ת שרגא המאיר חלק ז' סימן מ"ט עי' שם במה שדנו.

הקצת הוריו משנתם

נו. אסור להקיץ את אביו ואמו משנתם, ואפילו אם יגרם לו הפסד כתוצאה מכך, ולכן יש למנוע מלעשות רעש חזק כשהם ישנים^{טז}. אולם אם ברור לו שאביו יצטער על ידי כך שהמשיך לישון, מותר להקיצו. וה"ה להקיצו כדי שלא יעבור זמן קריאת שמע ותפילה ואם לא יקיצנו לגרום צער גדול לאביו, וכל שכן אם ביקש האב מפורש מהבן להקיץ אותו מותר. ואם יש אפשרות להקיץ את ההורים על ידי אחרים טוב שיבקש מהם^{טז}.

הקצת הוריו משנתם בשביל שיחת מלפון

נז. לפי כל הנ"ל נראה שמי שמתקשר בשביל אחד מההורים בזמן שישנים אין להקיצם אלא אם בטוח שיצטערו בזה שלא הקיצם, ואפשר לסמוך על המטלפן כשאומרים שההורים יצטערו אם לא ידברו, וה"ה כאן אם אפשר להקיצם על ידי אחרים עדיף^{טז}.

אביו שנרדם עם תפילין

נח. אם אביו נרדם עם תפילין מותר להעירו מפני שאביו ישמח שמצילו מאיסור, ועדיף כמובן על ידי אחרים^ע.

הדעת. ומ"מ טוב יותר להקיצו על ידי אחר ולא על ידי עצמו וכמדומני שכן המנהג וכן נכון לעשות. ובספר כיבוד הורים פרק ו' הערה י"ב הביא דשמע מהגרי"ש אלישיב שליט"א דאם ידוע להבן שהאב נוהג להקל לענין זמן ק"ש כשיטת הפוסקים המונים את זמנה מזריחת החמה ואינו קם מוקדם יותר, אסור לבן להקיצו אלא בשעה שרגיל לקום.

טז. דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א.

ע. עי' שו"ת חיי הלוי חלק א' סימן ח' אות ה'.

טז. כך נלמד ממעשה של דמא בן נתינה במסכת קידושין.

סח. בערוך השלחן סעיף מ' הביא שבספר חסידים סימן סימן של"ז שציין למעשה באחד שהיו מפתחות מתחת לראשותיו של אביו ולא הקיצו, וכתב דזה דוקא שאביו לא יצטער מזה על שלא הקיצו, אבל אם יודע שיצטער צריך להקיצו, וכן ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה מקיצו. והוסיף הערוך השלחן דנראה דדוקא כשיעבור זמן תפילה וכדומה, ואולי הכל לפי מה שהוא אדם ולכן בכל דבר ודבר הבן צריך לדעת אם אביו יצטער בכך שעובר הזמן ויושן ויפסיד כסף וכדומה וצריך לעשות שיקול

עני שמניע לבית אביו והוא יושן

נפ. עני או שאר בני אדם שהגיע לבית אביו כדי לבקש בשביל צדקה או שאר צרכי רבים, ואביו יושן אסור להקיצו, אא"כ אביו יודע שגם צריכים להגיע, וציוה לבנו מקודם שאם אלו אנשים מגיעים לצדקה תעיר אותי^{עא}.

הורים שיושנים ומספק אם הם רוצים שיעירו אותם

פ. אב או אם שיושנים ומישהו בא לבקר אותם וכדומה ומספק אם הם רוצים שיעירו אותם כדי לדבר עם האורח וכדומה נראה מספק שצריכים להעיר אותם שהרי זה כמו הפסד בשביל ההורים. ולענין אם מותר לטלפן להורים כשיש ספק אם שמא הם ישנים ראה הערה^{עב}.

חייב כיבוד אב ואם אחר מותם

סעיף ט

פא. חייב לכבדו אפילו אחר מותו, כגון אם היה אומר שמועה בשם אביו יש לומר כך אמר אבא מארי. וכשכותבים שם אביו יש לכתוב זכרונו לברכה^{עג}.

שמבקשים כסף האם צריך לתת לכל אחד ואחד, והשיב דאינו מחויב ליתן לכל עני המבקש על הפתח. ולכן נראה דאין להקיצו אלא אם ידוע לך שהוא יצטער על ידי כך או שציוה אותו להעיר אותו כשעני פלוני יגיע.

עב. כך השיב לי בעל האבני ישפה זצ"ל, וכן לגבי לטלפן להורים כשיש חשש שהם ישנים, גם השיב לי בתשובה בעל האבני ישפה זצ"ל שתלוי אם הוא יודע שהם שמחים כאשר הוא מטלפן אליהם, מותר לו לטלפן במקום ספק כי בודאי ישמחו לשמוע מן הבן שלהם, ואם לאו אין לטלפן.

עג. שו"ע סעיף ט', וכ"כ בגמ' מסכת קידושין דף ל"א: שמכבדו בחייו ומכבדו במותו, כגון שאומר דבר שמועה

עא. בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' סימן קע"ו הביא שנשאל על ידי חכם אחד שהסתפק אם אביו ישן ובא עני לבקש צדקה או באו לבקש כסף לדברי מצוה, אם צריך להקיצו. וציון לדברי הספר חסידים דמותר להעיר לדבר מצוה והכא נמי לא שנא ויכול להעירו כדי ליתן צדקה. והשיב שם דנראה דאינו פשוט כל כך, דאם אין ידוע לבן דאביו יש לו די לפרנסת בני ביתו אסור להקיצו, עי' ברמ"א יורה דעה סימן רנ"א סעיף ג' דפרנסת עצמו קודמת לכל אדם ואינו מחויב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו, ועוד ר"ל שכיחי רמאים טובא, ועוד הביא מה שראה מאת הקהילת יעקב שהביא שסיפר להגאון רבי חיים עוזר זצ"ל שיש הרבה עניים שעומדים לפני בית המדרש

בשם אביו שמזכיר שכך אמר אבי מורי. ובספר חוט שני כתב דיש לעיין בגדר של מכבדו במותו, אם פירושו כבוד מה שניכר כבוד בעיני הבריות, או מה שהמת מתכבד בזה בשמים. ובמדרש איתא על יפתח הגלעדי שביקש שיקברו אותו בעירו, ואמרו ז"ל שנחת רוח הוא לו שנקבר בעירו שהקרובים באים אליו. והנה זה ודאי שעיקר הכיבוד הוא מה שהוא מכובד בשמים, שהמתים מרוצים בזה, והנפקא מינה עד כמה יש להתאמץ, ואם מחוייב לבטל מתלמוד תורה להיות בקבר של ההורים ביום השנה לפטירתם. והזכיר שם מעשה עם החזון איש שלא היה רגיל ללכת לבית הקברות, ועוד אמר שם על הגר"א שמסופר שהלך עם אחיו לקבר אמו ואמר לו הגר"א תראה כמה שאמא שמחה, לשנה אחרת שאל אותו אחיו למה אינו חוזר לקבר אמו הרי הוא אמר שהיא שמחה, והשיב לו היא שמחה אבל לי היה צרות מזה. ועכ"פ אין ללמוד מזה לנידון. וסיפר לי ידידי הרב אברהם שמואל בנימין הלוי כץ שליט"א שידוע מהגר"ש וואזנר שליט"א שאינו הולך לקבר הוריו בכל שנה.

ועוד הביא שם שאלה שקצת שכיחא לגבי משפחה שאחד מהילדים טיפל הרבה באביהם במסירות עד יום מותו, וכעת דורש אותו הבן משאר היורשים כסף על טיפולו, שיש לומר דודאי שאינם מחוייבים לשלם לו כיון שמה שעשה עשה משום מצוה של ולא משום פועל,

ורק אם סיכם עם אביו שיקבל כסף על זה והאב הסכים על כך דינו כפועל. ועי' ברמ"א יתר דינים שמה שיש אומרים דתוך י"ב חודש צריך לכתוב הריני כפרת משכבו כשכותבים דבר בשם אביו, ועי' בש"ך ס"ק י"ג שכתב דגם תוך י"ב חודש יכול לומר זכרונו לברכה רק דלאחר י"ב חודש לא יאמר הריני כפרת משכבך משום דמשפט רשעים בגיהנם רק י"ב חודש וכן נוהגין. ואילו הט"ז ס"ק י"ב כתב שאסור לומר כן שמא לא זכה עדיין לעולם הבא ויש כאן שקר, ורצונו לומר שאפילו אם אומר הריני כפרת משכבו דכיון שאם יזכרנו סתם הוא ליה זלזול בכבודם. ובספר כיבוד הורים העיר דיש להבין מדוע אסר להוסיף זכרונו לברכה לדידן שאין אומרים זכרונו לברכה לחיי העולם הבא אלא זכרונו לברכה גרידא, וצ"ל דס"ל שכיון שאין ידוע לנו אם יזכה לעולם הבא ממילא אי אפשר גם כן לומר עליו זכרונו לברכה, ואילו הש"ך ס"ל שהני מילי ברשע ידוע אבל בסתם אינשי מחזקינן להו בחזקת כשרים ובודאי שכל אחד מחזיק כן לאביו, ולכן רשאי להוסיף זאת. ולמעשה הערוך השלחן סעיף ל"א כבר כתב דאין ההלכה כדברי הש"ך אלא כפשטות הרמ"א דלא משמע הכי. ולביאור ארוך בכל הנושא הזאת כדאי לעיין בשו"ת דברי משה לגר"מ הלבארשטאם זצ"ל סימן ס"ז. ועי' בגליון מהרש"א שציון לדברי הש"ך סימן שד"מ ס"ק ט' שכתב דאם ההורים מחלו על כבודם שלא ינהוג בהם כל י"ב חודש מצוה לקיים דברי המת.

מנהג אמירת קדיש אחר פטירתם

פב. נכלל בעניני כיבוד אב ואם אחר פטירתם היא אמירת קדיש בתוך י"ב חודש וכימי היארציט, ומי שמחסר אפילו קדיש אחד מזלזל בכבוד הוריו^ע.

הנהגת יארציט- נר נשמה

פג. נכלל בחיוב לכבד הוריו אחר פטירתם הוא להדליק נר ביום היארציט שלהם, ואם יש להוריו יארציט באותו יום ראה הערה^ע.

כיבוד אב ואם אחר פטירתם אי משל האב או משל הבן

פד. אם אביו ציוה על בניו לעשות איזה דבר אחר פטירתו לכבודו, והדבר כרוך בהוצאות, יש אומרים שהבנים חייבים לקיים צוואתו ולהוציא את ההוצאות מדמי הירושה, דאף שבכיבוד אב ואם הוא ממון של האב, וכאן הבנים הרי זכו בירושה ונעשה כממון שלהם, מ"מ לגבי קיום צוואת האב צריכים הבנים לקיים צוואתו ולהוציא את דמי ההוצאות מממון הירושה^ע.

עו. והנה במסכת כתובות דף צ"א: הביא שמצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם, דהיינו מדין כיבוד אב ואם, וכן פסק הרבה ראשונים ואחרונים, ועי' בשו"ת רע"א פסקים סוף סימן ס"ח שכתב לדון כאן אם אפשר ללמוד מזה לכל דבר של כבוד שלאחר מיתה שיש לחייב את הבנים לכבד את אביהם מכסף הירושה, או שמא דין זה של פריעות חוב הוא יוצא מן הכלל, ונשאר בצ"ע. ועוד עי' בשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן רכ"ד שדן אם ממון ירושה נחשב כממון אביו או ממון של הבן, דהרי קיימא לן דאין חיוב על הבן לכבד את אביו ואת אמו אלא משל אביו ולא משל בן, וכתב דאפילו אם תאמר דהוי משל הבן, הרי קיימא לן

עד. כ"כ בים של שלמה מסכת קידושין פרק א' סימן ס"ג, ועי' בשערים המצויינים בהלכה סימן קמ"ג ס"ק ז'.

עה. מקור למנהג להדליק נר נשמה הוא משבולי הלקט הלכות שמחות סימן כ"א, שכתב דנהגו להדליק נר נשמה בכל לילה בימי השבעה משום קורת רוח של המת. וכך נפוץ המנהג בישראל.

והנה מי שיש לו יארציט של הוריו באותו יום האם מדליקים שתי נרות אחד לאביו ואחד לאמו, או נר אחד לשניהם, עי' בשו"ת הר צבי יורה דעה סימן קצ"ח שנשאל במי שיש לו יארציט באותו יום לגבי הדלקת נרות, ולכאורה הסכמת הפוסקים הוא שאפשר להדליק שתי נרות ואין כאן מצות חבילות חבילות.

ובאמת כאן לא הוא המקום לאריכות הדינים של מנהגי אבילות ולכן לא הארכנו בדינים אלו, אך עי' בהרבה ספרי האחרונים שהאריכו כבר בזה והקיפו רוב השאלות השכיחות למעשה.

מי שהוריו נטרפה דעתם סעיף י

פח. מי שנטרפה דעת אביו או אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתנו ביותר, ילך ויניחם עם מישהו אחר שיכול לנהוג עימם כראוי^ע.

הורים שצריכים תרופות ולא לוקחים אותם

פו. מי שהוריו צריכים לקחת איזה תרופה וכדומה ולא רוצים לקחת אותה, ולא מבינים מספיק שהם צריכים בכך, מותר להבין לתת את זה להם בכח אפילו כנגד רצונם משום שזה ספק פיקוח נפש^ע. ולדעתי נראה שמותר לשנות או לשקר להם שזה תרופה למטרה אחרת, כדי שישכימו לקחת את זה כיון שזה יכול להציל אותם מספק פיקוח נפש.

הורים זקנים אם צריכים לבקר אותם כל יום

פז. הורים זקנים או חולים או שנטרפה דעתם ויש צורך לטפל בהם, חייב הבן לבקרום ולשמשם בכל יום, ואפילו אם הוא גר מחוץ לעיר, או שיעשה סידור עם אחיו או שישכיר אדם שיטפל בהם, ואסור לעזוב אותם בלי טיפול^ע. ואם אשתו מתנגדת ראה בסוף הספר בדינים שונים כיצד נוהגין.

י"ד. וחשוב לי לציין כאן את דברי ספר החסידים סימן שמ"ג שכתב דאב ובנו כשהם בקטנות ובכעס, כיון שמתקוטטים מוטב שלא יהיו יחדיו, מפני שמצער. וכמובן שבכל מקרה יש לעשות שאלת חכם כיצד עליו לנהוג למעשה.

עח. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט שני.

עז. דעת מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"צ אבא שאול זצ"ל מובא

דדוקא להפסיד משלו לא חייב, אבל במניעת רווח חייב, והכי נמי ממון הירושה שחיוב הכיבוד וירושת הבנים באים כאחד הרי זה כמניעת רווח. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' סימן ט"ו, ועי' בשו"ת בצל החכמה חלק ו' סימן י"ז, ובשו"ת מהרש"ג חלק א' יורה דעה סימן ל"ג, וכל זה מצאתי בספר ילקוט יוסף חלק ב'.

עז. שו"ע סעיף י', וראה בטור שם ובהשגת הראב"ד שם, ועי' בט"ז ס"ק

הורים שנטרפו דעתם ומפריעים הרבה

פח. אדם שאמו נטרפה דעתו ומפריעה בצורה חריפה את סדרו ושלומו ביתו, אסור לבן לקשור אותה בחבל אל כסא לפי פקודת הרופא, אלא עליו למסרה ולסדרה ביד אחרים שינהגו אתה על דרך זו, כפי ההכרח וכפי ציווי רפואי.^פ

להתקשר להוריו כל יום לברר מה הם צריכים ואיך מרגישים

פט. צריך הבן להתקשר להוריו בכל יום לברר אם הם צריכים משהו או איך הם מרגישים לעת זקנותם, ואם הוא נשוי יש שהסתפקו בזה, אבל נראה שאם אפשר להתקשר בלא שום טירחא ודאי עדיף לקיים מצוה הזו.^{פא}

הרואה הוריו עוברים על דברי תורה

סעיף יא

ע. ראה אביו^{פב} שעבר על דברי תורה לא יאמר לו עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו אבא כתוב בתורה כך וכך כאילו שואל ממנו ולא

בספר מורא הורים וכבודם פרק א' סעיף ל"ח. עליו להשאריה במוסד המומחה לזה וללכת לבקרה שם כפי האפשרות.

פ. כך פסק בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סימן נ"ט. פא. ספר ויברך דוד הלכות כיבוד אב ואם שו"ת סימן א'.

פב. ועי' בספר אוצר כיבוד אב ואם אות תל"ב שכתב דיש להסתפק אם באמו גם כן הדין כן, דאפשר דדוקא באביו שחייב בתלמוד תורה ואם לא למד או שלמד וטעה בושה לו, משא"כ באמו שאינה חייבת בתלמוד תורה אם לא למדה וטעתה אינה בושה לה ואפשר דמותר להוכיחה, ונראה דנשים שמחוייבים במצות שלהם וחייבים לומר ברכת התורה עבורם, יש להשוות אמו ועי' בספר אמת ליעקב יורה דעה סימן ר"מ שנשאל מאחד שדעת אמו נטרפה עליה וקשה מאד להסתדר עמה, ואשתו וילדיו אינם יכולים לעמוד בזה וכשהיא באה אל ביתו זה מפריע לשלום בית, האם יש חיוב להביאה אל ביתו ולטפל בה כראוי. והשיב בודאי לא, והרשות נתונה ביד אשתו למחות בזה, ואין לו להביאה לתוך ביתו, שאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, רק החיוב

כמזהירו והוא יבין מעצמו^{פג}. וה"ה אם אמר שמועה בטעות לא יאמר לו לא נכון מה ששמעת^{פד}.

אב המבקש בנו להגיה כתביו ומצא טעות

עא. אב שמבקש מבנו להגיה לו את כתביו או לבדוק לו את חשבונותיו, ומצא הבן טעות, אין לומר לאביו "טעית כאן" אלא יאמר בלשון "נמצא כאן טעות" כלומר שתמיד יש להזהר שלא להתייחס אל הטעות שאביו טעה, אלא להתייחס לעצם הענין בלי לייחסו לאביו^{פה}.

להפריש הוריו מאיסור תורה

עב. בן שרואה את הוריו כמעט שעוברים על איזה איסור תורה וביד הבן להפרישם מהאיסור, ואין להבין עצה להפרישם אלא בדרך בזיון, כגון שלא יודעים שמעשה שהם רוצים לעשות אסור מן התורה והבן צריך

אולם דעת רש"י שם הוא שהעיקר שלא יאמר לו בפירוש לשון המורה על טעותו כגון "אתה טועה" אלא יאמר לו הפסוק או הדין והוא יבין מאליו שטעה. והאחרונים כתבו דהשו"ע נקט כדעת הרמב"ם שהוא יותר לחומרא.

פד. שו"ע שם. ולכן אפילו כשאביו אומר מילי בעלמא או שמספר איזה דבר וטועה יש להזהר שלא יאמר לו טעית או שאין זה נכון.

פה. חוט שני עמוד רצ"ג, ועי' בספר מורא הורים וכבודם פרק ג' סעיף י"ב שכתב דאב המבקש מבנו שיעבור לו על החשבון וכדומה, ומצא הבן טעות לא יאמר לו לאביו טעית אלא יש כאן טעות והביא כן מהגר"צ אבא שאול זצ"ל.

לאביו בדינים אלו, וכן הוא בהדיא בספר חפץ חיים הל' לשון הרע כלל ח' סעיף י"ד ע"י שם.

פג. והנה מקור להך דין נמצא בגמ' קידושין דף ל"ב. דאם היה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא מקרא כתוב בתורה כך. ונחלקו הראשונים באיזה אופן מותר לתקן את אביו, הרמב"ם ועוד ראשונים נקטו דלא הותר לו לומר הכתוב בתורה, אלא כשואל, וטעמם משום דאם יאמר בניחותא כך כתוב בתורה או כך הוא הדין הרי הוא כאילו אומר לו שטעה ומודיע לו הדין ולכך מצערו, ולכן צריך לומר דוקא באופן של שאלה, כגון האם כתוב בתורה כך וכך, ואז הוי דרך כבוד.

מיד להפסיקם ולומר שתזהרו זה איסור מן התורה, מסתברא דבכה"ג יהא מותר לומר כך^{פז}.

בן שמיסב בשלחן עם הוריו ומדברים לשון הרע ע"ג. המיסב עם אביו או אמו על השלחן ומדברים לשון הרע, יש לומר להם שאפילו אם הדברים אמת הוא בכלל לשון הרע, ועדיף שיראה להם איך ללמוד זכות על אותו שמדברים עליו^{פז}. ואם הוא בטלפון יש עצה לא להאזין כשמתחילים לדבר דיבורים אסורים, ואח"כ מותר להאזין במשך השיחה על מה מדברים כדי לידע אם כבר עברו לנושא אחר^{פח}.

הורים שמבקשים לקנות עיתון פפול או סיגריות עד. אם האב מבקש מהבן לקנות סגריות סמוך לשבת, והבן יודע שכוונתו לעשן בשבת, לא יקנה. וכן אם אב מבקש לקנות עבורו עיתון חילוני, כרטיס למופע שאינו צנוע^{פט}.

מותר להפריש את האמא מהאיסור אף בדרך בזיון כשאי אפשר באופן אחר.

פז. והנה בספר חפץ חיים הל' לשון הרע כלל ח' סעיף י"ד כתב לגבי איסור קבלת לשון הרע דבין אם שומע מאנשים אחרים, או מאביו ואמו ואנשי ביתו, ויותר מצינו בתנא דבי אליהו פרק כ"א שאם רואה אדם לאביו ולאמו שמדברים דיבורים יתרים כגון לשון הרע וכדומה לבד שמוזהר שלא לקבל דבריהם אלא הוא צריך גם כן למנוע אותם מזה, ואם החריש להם, נענש הוא והם עבור זה בעונש גדול. ועי' בספר ויברך דוד שו"ת סימן קנ"ד שפסק כן.

פח. חוט שני עמוד רצ"ה.

פט. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר מורא הורים וכבודם, וכן דעתו לענין קניית עיתון חילוני, ושמעתי שיש

פו. ספר חוט שני עמוד רצ"ג וטעם להתיר זה משום דאתם ואביך חייבים בכבוד ה'. והביא שם מעשה שהיה עם זוג שנישאו והאמא של הבת הנשואה הדריכה והעירה בתמידות לבתה על הנהגותיה ואורחות חייה בביתה עם בעלה עד שהדבר גרם לחוסר שלום בית בין הזוג, וכבר דיברו כך עם האמא שהיא גורמת במעשיה להרס הבית, ולא הועיל, ובאו בניה לשאול אם מותר להם לבוא כולם לאימם ולדבר עימה בתקיפות שאין זה הדרך הישרה. והשיב שם דכמובן אם אפשר לעשות בדרך אחרת יש לעשות כן באופן שהאמא לא תפגע או על ידי אחרים, וכן אם בניה יאמרו לה בלשון רבים כגון לאחר שראינו שאין זה הדרך באנו לשנות את הדרך ומתוך כך תבין שגם היא נכללת בזה, אך אם גם זה לא יועיל

אב ש"יך או בעל קורא שמענה אם מותר לתקנו עתה. אב שעלה להיות ש"יך או בעל קורא וטעה באמצע יש לעיין אם מותר לתקן אותו ברכים, ואם על ידי אחר מה עדיף^צ.

אביו שמדבר עם בנו באמצע קריאת התורה וחזרת הש"יך עו. בן שאביו מדבר איתו באמצע קריאת התורה וחזרת הש"יך אם אפשר שמישהו אחר יוכיחו להפסיק מה טוב, ואם לאו יש להפרישו בדרך כבוד כל מה דאפשר^{צא}.

פעמים מתבייש הבעל תפילה כנודע ומפורסם, ולעת עתה עדין הנני נבוך בזה, ומה שהעיר אותי רק שטעה, עדיין לבי מהסס בזה דהרבה פעמים עומדים ממש בסוף ברכה ויש חשש הוצאות שם שמים לבטלה עד שיאמר להכשן שאצלו בדבר הטעות ושהוא יעורר את אביו, עכ"ד. ולכאורה נראה שאם הבן מכיר שאביו ודאי ימחול אותו במה שמתקן אותו כדי שלא יגיע לחשש ברכה לבטלה, וכמובן שעושה כן בנחת ולא צעוק בקול רם, ואין זמן לבקש משכן לתקן אותו, שיהא מותר לתקן בכה"ג, ולמעשה יש לעשות שאלת חכם בכל מצב כדי לברר כיצד נוהגין כיון שלכל מקרה יכול להשתנות הפרטים.

צא. ספר ויברך דוד שו"ת סימן קנ"ב דהגם שמניעת דיבור עם אביו הוי כולזול בכבוד אביו, אבל בכה"ג שיש בכל איסור אפילו איסור דרבנן אין כיבוד אב דוחה, על כן יש לרמוז לאביו שעומדים בחזרת הש"יך, אבל אין לומר לאביו שאבא עכשיו חזרת הש"יך ולא מותר לדבר! ונראה עוד שאפילו אם האב מתפלל כבר ורק מגיע למנין של בנו ומתחיל לדבר איתו יש איסור לדבר עם

שרצו להקל לבן לקנות לאביו עיתון חילוני כשיש שם גם דברים שמותרים בקריאה, אך הסכמת הפוסקים להחמיר בזה, ויש לדון בזה מצד איסור לפני עור. ובעצם ענין של קניית סגריות אפילו ביום חול דנו בזה הפוסקים, ולכאורה אם כו"ע מודים שיש בעישון סגריות סכנה קשה להתיר לקנות לאביו סגריות אפילו בימי חול משום שהוא מאכיל אותו דברים מסוכנים, וצ"ע בזה.

צ. עי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ו' סימן ל"ג אות ג' שנשאל במי שאביו הוא בעל תפילה או בעל קורא, ועשה טעות באופן שמחויב עוד הפעם להתחיל במקום שטעה, האם מותר לבנו שעומד אמצע הבית המדרש לצעוק שצריכין להתחיל במקום שטעה, וכמובן שעל ידי זה יתבייש אביו. והנה כמי מה שהביא השו"ע כבוד אביו דהטעם שאסור לומר לאביו שטעה בדבר הלכה מחמת שיתבייש אביו, יש לעיין אם ה"ה הכא, ולכאורה היה מקום לומר שאה"נ שאביו מתבייש מ"מ ניחא ליה לעוררו בדבר הטעות כדי שלא יכשל בברכה לבטלה שלאחר זה, והיו כעין שמחל ליה בזה, אבל מ"מ עדיין צ"ע דכפי שהונהג הרבה

לשבור מלויזייה של הורים או שאר כלי משחית
עז. בן שרח"ל נכשל בהסתכלות אסורות כנמצא בבית הוריו שיש שם טלויזיה מותר ומצוה לשבור אותו כשאי אפשר על ידי אחרים, וכולל בזה בזמנינו האינטערנעט שלא מסונן^ב (וכמובן ששאלה זו קשה מאוד להכריע בכתב וכרוך בו הרבה פרטים ובכל מקרה כל אחד מחוייב להתייעץ עם רבו המובהק כדי לברר כיצד נוהגין).

אב שמוכיח את בנו והוא באמת טועה

עח. אב שמוכיח את בנו, והבן יודע שהוא טועה, לא יאמר לו זה אינו אמת וכדומה, רק יש להתנצל בדרך הנאות באופן שהאב יבין מעצמו האמת, שהבן לא עשה שום עולה וכדומה^צ.

בנים או בנות בעלי תשובה

עט. בנים או בנות שזכו לחזור בתשובה והוריהם עדיין לא זכו לזה, ישנם מצבים שונים בזה, ויש הורים שמונעים ילדיהם מלחזור בתשובה

הורים שלו אף שיצטערו בכך, אלא שלכתחילה יש לבקש מאחר לעשות התוכחה ואם אי אפשר מוטל על הבן להוכיח אביו. ושוב מצאתי בספר דרך שיחה להגרי"ח קניבסקי שליט"א חלק א' פרשת משפטים שהביא שהרב שך זצ"ל התיר לזרוק רדיו של הוריו מביתם, ובחלק ב' עמוד מ"א הביא שהתיר לשבור מכשיר האסור בראייה בבית הוריו.

ולענין אב שמגלח עם תער האם מותר לבנו לשבור את הסכין שמגלח בו, ראיתי בספר עלינו לשבח חלק במדבר עמוד תרפ"א שהביא דלכאורה זה אסור.

צג. ספר מורא הורים פרק ג' סעיף י"א, ומובא בשו"ת חיי הלוי חלק ד' סימן ע"ז אות ט'.

אביו אפילו בכה"ג ויש לחפש עצות להשמט מזה. ויש אומרים עצה לרמוז שתדבר איתו בחוץ עוד מעט.

צב. עי' בספר ויברך דוד הל' כיבוד אב ואם שו"ת סימן קנ"ג שנשאל בזה, והשיב דמותר ומצוה הוא, וטעמו מצד חושן משפט וכבר האריך בזה בתשובתו ויברך דוד חלק ב' סימן קנ"א דשפיר מותר לאבד חוברות מתועבות של אחרים הגורמים מכשול, וכן היה דעת בעל הקהלות יעקב זצ"ל. ועי' בשו"ת שרגא המאיר חלק ג' סימן ק"ה, ובחלק ז' סימן קמ"ט מה שכתב בזה, וכן בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ג' אבן העזר סימן ד' ובחלק א' אבן העזר סימן י"א. ומצד כיבוד אב ואם נראה דכמו שמחוייבים להוכיח אנשים בעלמא מאיסור ה"ה

ולשנות הבית בגללם, ויש בזה להתנהג בתבונה ולהתייעץ עם חכם כיצד נוהגין^{צד}. ויש אומרים שכשיש הורים שלא יודעים הלכות בכלל כגון בן בעל תשובה והבן צריך ללמד את אביו כיצד נוהגים מסתבר לומר לו בדרך ישירה כדי שיוורנו הדברים, וביחוד אם האב אין לו בוש ממה שאינו יודע הלכות^{צה}.

להוכיח להורים בעניני צניעות

פ. ידוע דהרבה פעמים ההורים שונאים מאוד כאשר בנותיהם מוכיחות אותם על טעויותיהם, ואפילו ברמיזה, ולכן הבת או בן יעשו בחכמה למצוא פתח איך לדבר על הענין שיהיה מזה לתועלת, כגון אם מוכיחים להתחזק בצניעות או הידורים^{צו}.

כיבוד אב ומצוה לפניו

סעיף יב

פא. אב שביקש מבנו לעשות בשבילו דבר שמחויב לעשות מצד הלכות כיבוד אב ואם, ויש לפניו לוויית המת וכדומה מצוה עוברת שלא יספיק לקיים על ידי אחרים, צריך לקיים את המצוה ואח"כ לכבד את בקשת הוריו, מיהו אם אפשר על ידי אחרים יניח המצוה ויקיים כיבוד אב, או אם אפשר לעשות את המצוה שאינו עוברת אח"כ יעסוק בכיבוד אב ואח"כ יקיים המצוה^{צו}.

להגר"א פאלק שליט"א סימן ח' מה שכתב בזה.

צז. שו"ע סעיף י"ב, טעמא דמילתא מובא בגמ' במסכת קידושין דף ל"ב. שמניחים כיבוד אב כיון שאני ואבא חייבים במצוה, ובספר חוט שני כתב דהך יסוד דאני ואבא חייבים במצוה דהרי זה אינו פשוט מסברא, אלא ילפינן מקרא, ועי' שם אריכות בזה.

צד. חוט שני שם. והוסיף דכן יש ילדים שרוצים לאכול בבית הוריהם מאכלים בכשרויות מהודרות וכן לקיים את המצוות כדין, והוריהם מסתפקים בפחות מזה, גם בזה ישנם מצבים שונים ויש עליהם להתייעץ עם חכם כיצד נוהגין.

צה. ספר בן יכבד אב עמוד נ"ט ס"ק י"ג.
צו. עיין בספר לבושה של תורה

פב. תלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם^{צח}, אך יש אומרים שדוקא כשצריך לצאת מן העיר ללמוד הדין כן, אבל אם אפשר ללמוד באותו עיר יכבד את אביו ואח"כ יחזור לתורתו^{צט}.

דברי הפרי חדש שהרי מה שחילק בין עיר הזאת לעיר אחרת היינו דאם הבן לומד בעיר שאביו מתגורר שאז הבן יכול לקיים את התנאי של ויחזור לתלמודו אחר עסק כיבוד אב ואם, אז הוא מפסיק לימודו בשביל זה, משא"כ אם הוא לומד בעיר אחרת וצריך לצאת מן העיר כדי לקיים את מצות כיבוד אב ואם אם כן לא מתקיים התנאי של ויחזור לתלמודו, על זה אמרינן בגמ' גדול ת"ת יותר מכיבוד אב. ולמעשה פסק שם דאם עסק של כיבוד יגרום שלא יחזור לתלמודו אינו חייב לקיים המצוה בעצמו אפילו אם הוא נמצא באותו העיר. אך עליו לדאוג שאחרים יטפלו בהעסק עבודו. אבל אם אביו או אמו במצב של סכנה ופיקוח נפש ויהיה להם תועלת יותר גדול אם בנם יגיע לטפל בהם ודאי שחייב לטפל בהם.

ובספר ויברך דוד כתב דנלמד מספר חסידים סימן של"ח שכתב שאם האב עוסק במלאכה והבן לומד עת לעשות לה' הפרו תורתך ויעשה הבן המלאכה אע"פ שהאב עם הארץ, כלומר דלא ילמד האב בעת ההוא כל זמן שלא יעשה האב עבירות בעת ההוא. ובתשובה סימן קט"ז בסוף הספר נשאל האם הבן יכול לפטור את עצמו ממצות כיבוד אב ואם בטענה שהרי זה גורם לו לביטול תורה, והלא גדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם.

צח. שו"ע סעיף י"ג, ועי' בט"ז וש"ך ס"ק ט"ו שכתבו שהך דין נלמד מיעקב אבינו שנענש בשביל שלא היה מקיים כיבוד אב בהיותו בבית לבן ועל אותן י"ד שנים שלמד אצל שם ועבר לא נענש.

צט. בפתחי תשובה ס"ק ח' הביא כן מהפרי חדש. ועי' בספר חוט שני הל' כיבוד אב ואם עמוד רצ"ז שכתב דמנין להפרי חדש בדינא דגדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם בין אותה העיר לאחרת. ונראה על פי הרמב"ם בהל' תלמוד תורה פרק ג' הלכה ד' היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה לעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו, וכך נפסק בשו"ע סימן רמ"ו סעיף י"ח, והקשה הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל מדוע צריך הרמב"ם לומר ויחזו לתלמודו הרי הנידון כאן אם יפסיק מתלמודו לעשיית מצוה או לא, ואחר שגמר המצוה כמובן שחזור לתלמודו שהרי הפיסק רק לעשיית המצוה. וביאר דהרמב"ם בא להורות תנאי בהיתר שפוסק מתלמודו לעשיית המצוה, דהני מילי אם לאחר סיים עשיית המצוה יחזור לתלמודו, אבל אם עסק המצוה לקח זמן עד שלא יהיה יכול לחזור לתלמודו כמו שלמד קודם עשיית המצוה, אין בזה ההיתר דיפסוק מתלמודו לעשיית המצוה, מפני שת"ת גדול יותר מכל המצוות. ולפי זה יובן

וכגון אב שמבקש מבנו שיבנה עמו סוכה, או שהאמא מבקשת מבנה לסייעה בהכנת החג והבן מתמיד וטוען שהוא לו לביטול תורה האם מחוייב לבטל מלימודו כדי לסייע להוריו. והשיב שם דהמשמעות הפוסקים להלכה דמה שקיימא לן דגדולה מצות ת"ת מכיבוד אב ואם, היינו דוקא שישפיע על עיקר הצלחתו בלימוד וקניני תורה, אבל ביטול תורה לזמן מחוייב בשביל קיום מצו כיבוד אב ואם, אפילו בזמן שכבר עוסק בתורה.

ועי' בספר מעשה איש חלק ה' עמוד קמ"ז שהביא שם משמיה דהחזון איש זצ"ל שסבר דבחור ישיבה אינו פטור מכיבוד אב ואם, ועל כן מוטב שילמוד בעיר מגורי אביו כדי שיוכל לעזור ולסייע בבית, (וכנראה דהיינו במי שיוכל להצליח בלימודו גם בבית מגורי אביו). עוד מובא באחרונים דדין של השו"ע כאן לא נאמר אלא בהורים בריאים, אבל אם הם חולים או זקנים שהם נזקקים לטיפול הבנים אסור לו לנסוע לעיר אחרת ללמד ורה ולהניח הוריו לחודם. ועי' בסמוך יתר פרטי דינים בבחורים.

ובספר מורא הורים וכבודם עמוד כ"ה אות ע"ז הביא דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל דס"ל דאם אביו מבקש ממנו לעשות דבר שאין לו מזה הנאה ישירה, או טובת הנאה, שאינו צריך להפסיק מלימודו בשביל כך, וכמובן דלפי הפוסקים שהזכרנו לעיל דבכל עניני כיבוד אב ואם שלא צריכים לשמוע להם כשאין הנאה ישירה, כל שכן הכא כשלומד תורה שאין צורך להפסיק.

ועי' עוד בספר חוט שני שם שהאריך בענין של ביטול תורה זמני וביטול תורה באיכות, וכתב דלמעשה בן שלומד תורה כל היום וכעת נצרך לטפל באביו ואמו אפילו כמה שעות כל יום, הרי זה נחשב כביטול תורה זמני וחייב לטפל בהם, אם אי אפשר על ידי אחרים, אף שיחסר כמה שעות מלימוד, כי לימוד התורה היא על מנת לעשות. אבל אם עצם הלימוד שלמד קודם לכן יפגע ויפריע לו וכגון שלא יהיה מונח בלימוד כמו שלמד קודם לכן וכיוצ"ב בזה אמרינן גדול ת"ת יותר מכיבוד אב ואם. וענין זה מתחלק לפי מעלת הלומד, כי יש לפעמים ת"ח שכמה שעות האלו של הפסקה ממש גורם לו שלא יתעלה כל כך, ויש כאלו שלא פוגע בהם כל כך ההפסק לעזור לההורים, והכל לפי הענין.

ולענין כשמכבד אב ואם האם יש בזה איסור ביטול תורה, ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ו' סימן קנ"ח שכתב שהעיר ת"ח אחד שיש איסור ביטול תורה במה שמכבד הוריו, והנה בשו"ע הרב הלכות ת"ת פרק ד' סעיף ג' מפורש שחייב להפסיק לימודו כדי לקיים מצוות שאי אפשר להיעשות על ידי אחרים, ואם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות, ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו, ותלמיד חכם המזלזל במצוות הרי הוא כקל שבציבור. והנה ענין כיבוד שמובא בגמ' דהיינו מאכילו ומשקהו אך מי שמונע מלבקר את הוריו זה בכלל מצערו, והראשונים נקטו דחייב ליתן משלו למנוע צערו, והבית יוסף כתב דיש לאבד את כל ממונו שבעולם שלא לצערו.

אביו שמבקש באמצע לימוד הבן לכבד אותו

פג. כל מה שהזכרנו לעיל שת"ת דוחה כיבוד אב ואם היינו כל זמן שהאב והאם לא מבקשים להביא להם אוכל או שאר שימוש, אבל כשמבקשים בשביל שתיה וכדומה מחוייב לקום מלימודו לקיים מצות כיבוד אב ואם.

הורים שמבקשים מבנם שילמד לימודי חול

פד. מסתבר שמי שרוצה ללמוד תורה בישיבה בהתמדה כל היום, וההורים מבקשים שהוא ילך ללמוד חצי יום לימודי חול כגון ללכת לקאליד"ש וכדומה אין חיוב לשמוע להם ג"כ גדול ת"ת מכיבוד אב ואם.

לעשות שום דבר שאינו לתועלת ת"ת, ובודאי שאם בגדרי ת"ת מותר עדיף לעשות זאת בזמן הזה מאשר זמן שמפקחים עליו, אבל אם במקרה יש צורך מותר הדבר אפילו בזמן הסדר.

ק. כ"כ בשו"ת משיב דברים סימן קל"ח, ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רע"ד שכתב דאם כיבוד אב ואם מפריע אותו בכל לימודו ת"ת עדיף, אבל באקראי אף שמבטל ת"ת לא יבטל ממצות כיבוד אב ואם ששכרו רב מאוד. ואם אביו חולה שאין מי שישימשנו ואין אפשרות למצוא משרת מוכרח לעזוב לימודו אבל בזה יצמצם כפי הצורך בלבד ולא יאבד עול תורה, שלא יתקיים בו אם תעזבני יום יומים אעזבך.

קא. כמובן שכל השאלה כאן מדובר על מסגרת של חרדים לדבר ה', אבל ללכת לקוליאד"ש שיש שם גוים ויש חשש איסורים ודאי שאין צריך לשמוע להם, כן נראה פשוט, וכך כתב בספר ויברך דוד, וכשיש שאלה חמורה של

ובפרט אם אביו תלמיד חכם שרוב דיבורו בתורה אין כאן ענין לא ללכת לבקר אותו. ואם אביו חולה קצת וכ"ש אם הא גרוש כעת שהצער מזה גורם לו דכאון, אם מבקש מבנו לעשות ביקור לשבת נראה דמחוייב לעשות רצונו בזה. ועוד מה שכתב החתם סופר דמי שמאריך בתפילה אין שום ביטול תורה בזה מאחר שכתוב בגמ' דמי שמאריך בתפילה מאריכין לו ימיו ושנותיו, ואם כן כ"ש בכיבוד אב ואם שהקרא מפורש דלמען כיבוד אב ואם יאריכין ימיו ושנותיו.

וראיתי בשו"ת פאת שדך יורה דעה סימן ק"ו בתוך התשובה שנשאל אם מותר לעשות דבר שביקש אביו בין הסדרים וימשך קצת לסדר, דהנה במצות ת"ת אין שום חילוק והוא חייב בין הסדרים כמו באמצע הסדר, ואין זו אלא תקנות הנהלה מפני שהבחורים צריכים איזה זמן כדי להנפש, הרגילו בזמנינו לקבוע זמן ידוע שבו אין מקפידים על לימודם, אבל פשיטא שאין בחור רשאי

בחור מתמיד שאמו מבקשת לעזרה לשבת

פת. בחור המתמיד בלימודו שאמו מבקשת ממנו שבערב שבת יסייע בהכנת הבית לשבת לכאורה יש לו לסייע לאמוקב.

עניני כסף וכדומה כדאי להתייעץ עם רבו מובהק בענינים אלו לברר כיצד לנהוג, וכל הנידון שהבאנו כאן זה חוץ מהמח' שהזכרנו בסעיף כ"ה אם יש חיוב של כיבוד אב ואם כשאין להאב הנאה ישירה, אלא מצד הביטול תורה שבו גם כן דנים כאן. ועוד כדאי לעיין בספר ברכת שמואל חלק א' מסכת קידושין הידוע מהרב ברוך בער ליבוביץ זצ"ל בסוף סימן כ"ז שפסק למעשה דעל פי התורה החיוב דבנים ובני בנים בתלמוד תורה הוא לעשותם ולשננם שיהיו גאוני וחכמי התורה, זה הוי החיוב ולא דהוי רק מכשירין שיהיו יהודים, אלא דוקא שילמדם וישננם בכל התורה כולה ואם ח"ו אינו מלמדם עוקר כל מצות ת"ת דבנים ובני בנים. ולכן ללכת לאוניברסי וכדומה אסור משום מינות.

ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' הקדמה לספר שכתב דבחור שלמד שנה בישיבה בא"י והוריו רוצים שיחזור ויפסוק וילך לקאלעדז, והוא רוצה ללמוד והוא מתמיד וחריף והראש ישיבה אמר שאם ילמוד יהיה גדול בתורה ויכול לתת שיעור בישיבה, ושאל האם צריכים לשמוע להוריו מחמת כיבוד אב ואם, והשיב דהרי בדבר כזה לא מחוייב לשמוע להם ובפרט שלומדים שם דברי כפירה ובתערובות נשים, וזה אסור, ובגיל י"ט אין עליו לדאוג לפרנסה, ועיקר הלימוד בעולם הזה הוא לימוד התורה ולכן אין לשמוע להוריו ויש להשאר

ללמוד בישיבה. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן רע"ה שגם כן נשאל בענין אביו שמתקש ודורש שבנו ילך לאוניברסיטה ללמוד אומנות ולפרנס את עצמו, והבן רוצה להמשיך ללמוד, והשיב דהרי הראשונים כתבו דעיקר הכיבוד הוא כשלאביו יש איזה תועלת מזה כגון להאכילו ולהלבישו, אבל במה שמחפש תועלת לילד אין בזה מצות כיבוד. ואדרבה בעצם הוא מזכה את אביו במה שהוא לומד תורה ובפרט בתמיכתו, וכל עקשנות האב אינו אלא מן השמים לנסות הבן עד כמה הוא מוכן למסור נפשו, שאז שכרו כפול ומכופל, והבן שמע הדברים ונשאר ללמוד והוא היום ת"ח מופלג, ואביו מתגאה בו. ועוד ציין שם דיש לדעת שהיום שהרחוב סוער בהבל ופריצות צריך להשתדל בכל כוחו שכל בחור ישאר בישיבה עד שצריכים להתחתן, כי התורה מגין ומציל אותנו מכל דבר רע.

וכמובן דבזמנינו שהדבר השתנה ולכן קשה שכל אחד יקיים את דברי רבותינו הגאונים אבל מי שרוצה להתעלות במעלות התורה ויש לו וויכוח עם הורים שלו תמיד צריך להתייעץ עם רבו המובהק או עם גדולי ישראל כדי לברר כיצד לנהוג כדי לצאת בזה באופן שהכי ממולץ להיות גדול בישראל, והכל לפי הענין.

קב. כך פסק בשו"ת ויברך דוד סימן קי"ז, והביא שם שהעיר בעמח"ס וישב

בחור מתמיד שהורים מצווים אותו לישון יותר פו. בחור או אברך שלומד בישיבה ואביו ואמו מצויים אותו שלא למעט בשינה אלא לישן כפי הצורך כשאר בני גילו, נראה שקשה לחייבו לשמוע להם מדין כיבוד אב, אבל יש לו להשתדל לישן כפי הצורך^{קג}, ובפרט כשיודע שזה ישמח את הוריו.

לבריאות גוף האדם, ובספר היא שיחתי דף ק"כ מביא מפני השמועה משמיה דהחפץ חיים זצ"ל, שהזהיר תלמידיו שלא יתמידו בלימוד יותר מדאי שצריך האדם לשמור את גופו שלא יחלש ושלא יחלה, ועל כן צריך לנוח ולהנפש לשאוף רוח צח, ולטייל לפנות ערב, או לשבת בבית ולנוח, וכשאפשר יש לרחוץ בנהר כדי לחזק את הגוף, כי ההתמדה היתירה היא עצת היצר, למען יחלוש הגוף ויהיה מוכרח אח"כ לבטל מתלמוד תורה כלל, נמצא שיש שכרו בהפסדו, וכן מטו משמיה דהחפץ חיים איש שיש לטייל מזמן לזמן כי ביטולה זוהי קיומה. וממילא כיון דמיעוט שינה הוא עצת היצר ודאי שאינו נכלל בכלל גדול ת"ת ממצות כיבוד אב ואם, ואינה דוחה למצות כיבוד אב ואם. ועוד מצד אחר יש לדון עלה אם הוא מחוייב לשמוע להורים בכה"ג מצד מצות כיבוד אב ואם, לפי השיטות שהזכרנו לקמן שיש אומרים שאין מצות כיבוד אב ואם במקום שאינו נוגע להנאה ישירה, וה"ה הכא. ובספר דברי חכמים עמוד קצ"ט הביא מגדולים דשאלה זו אינו תלויה בשאלת כיבוד אב ואם, אלא בדעת הרופאים אם יש חשש שעלול ח"ו לבוא על ידי כך לחולי, עכת"ד.

משה שליט"א שבבן שסמוך על שלחן הוריו ודאי חיובא רמיא עליו שלא להיות כפוי טובה ומצד מדת אנושיות לסייע קצת בבית ולא להתנהג כחיה, ולא יהיה מתמיד יותר מכל הני תנאי ואמוראי המנויים במסכת קידושין דף ל"א: שהרבו להשתדל במצות כיבוד אב, ולא הפקיעו עצמן בתירוץ של ביטול תורה.

קג. כך פסק בשו"ת ויברך דוד סימן קי"ח, וטעמו משום דלכאורה זה נכלל בדין גדול ת"ת ממצות כיבוד אב ואם, ואינו מחוייב לשמוע להוריו כשמצווים לו להבטל מתלמוד תורה, ואין לומר דכגון דא כיון שהם מצווים אותו לשמור יותר על הבריאות גופו שהוא מחוייב לשמוע אליהם, דהא מבואר בשו"ע לקמן סעיף כ"ה דאם הבן רוצה לילך ללמוד במקום אחר שהוא בוטח שיראה שם סימן ברכה בתלמודו ואביו מוחה בו לפי שדואג שבאותה העיר העובדי כוכבים מעלילים אינו צריך לשמוע לאביו בזה, הרי מבואר דאף כשצוואת הוריו בא עם טענה של שמירת הגוף, ואפילו אם המציאות הוא כדבריהם אעפ"כ אינו צריך לשמוע אליהם. מיהו למעשה הצדק עמהם שלמעט ביותר בשינה הוא מזיק גדול

סעיף יד **כיבוד אביו ואמו מי קודם**

פז. אב שביקש מבנו להביא לו שתיה ואמו גם כן מבקשת להביא לה שתיה, מניח את אמו ועוסק בכיבוד אב.

כיבוד אב ואם אחרי שהתגרשו

פח. בציוור הנ"ל אם הוריו התגרשו שניהם שוים בענין קדימת כיבודם, ולכן לאיזה שרוצה אפשר לקדים ולכבד.

סעיף טו **אמר לו אביו לעבור על דברי תורה**

פט. אב או אם שאמרו לעבור על דברי תורה בין במצות עשה בין במצות לא תעשה^{קד}, אפילו מצוה דרבנן לא ישמע להם.

הורים שרוצים שיספרו להם לשון הרע

צ. הורים שמבקשים שיספרו להם לשון הרע או סיפור שנכלל בו לשון הרע וכדומה לא ישמע להם^{קה}.

לגבי מלמד תינוקות שאינו רשאים לצוות אותם שיודיעו לו מי עשה איזה דבר מגונה מפני שבזה יגרום שיקילו באיסור לשון הרע, עיי"ש. מיהו נראה שאם לימד אותם הלכות לשון הרע ושיש לפעמים מצוה לספר לשון הרע לתועלת ומלמדים התנאים הנזקקים לזה ואח"כ מבקש מהם בצנעה שיודיעו לו על אודות איזה עולה שנעשה דמותר שאין לחוש בזה שיקילו בלשון הרע דאדרבה יש בזה חינוך והדרכה בשמירה מהאיסור ובאגרות משה נראה דמייירי בסתמא ולא בכה"ג, עכ"ד החלקת בנימין. ושוב ראיתי בספר מנחת אשר ספר ויקרא פרשת קדושים סימן מ"א ענף ד' שהביא דכמה פעמים כבר נשאל על ידי מחנכים כשאחד מהתלמידים עשה מעשה שלא כהוגן האם מותר להלשין עליו, והביא האגרות

קד. שו"ע סעיף ט"ו, ובגמ' במסכת בבא מציעא דף ל"ב. יליף זה מקרא דכתיב "איש אמו ואביו תראו ואת שבתותי תשמרו אני ה'" כולכם חייבים בכבודי, ועי' בלבוש.

קה. כך פסק בספר חפץ חיים כלל א' סעיף ה', ובבאר מים חיים ס"ק ט' כתב דאף אם ביקשו ממנו שיספר להם ענין פלוני ופלוני והוא יודע שבתוך הסיפור יוכרח לבוא לידי לשון הרע או אפילו רק אבק לשון הרע, אסור לו לשמוע להם. ועי' בספר חלקת בנימין על ספר חפץ חיים שם שכתב דלפי זה יש ללמוד דאם אמרו שכוונתם לתועלת נראה דמותר לסמוך עליהם אע"פ שהוא אינו יודע ומכיר התועלת.

ובדרך אגב ציין שם לשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן ק"ג שפסק

הורים המפצירים בבן לא לישן בסוכה

צא. הורים שמבקשים לבנם לישן בסוכה והבן מתנגד ורוצה לקיים המצוה כתיקונו, אינו צריך לשמוע בקולם אף שהם מפצירים אותו בזה, וראה טעם הדבר בהערה קי.

שהוריו מצטערים כשמתענה לא יתענה תעניות שאינן חובה. אך כל זה לא דמי לנידון דידן, שיש מצוה לבן לישן בסוכה, ואסור לישן חוץ לסוכה ושומר מצוה לא ידע דבר א"כ בצינה גדולה, וזה דומה לתענית חובה שלא ישמע לאביו שלא להתענות. וכתבו הפוסקים בסימן ר"מ סעיף כ"ה דאם אביו מצטער ודואג שלא ילמד במקום שהבן רוצה מפני שחושש לסכנה אין צריך לשמוע לאביו. והכא נמי בדידן, אלא דבתלמוד תורה יש ענין מיוחד דילפינן מיעקב אבינו שפטור מכיבוד אב ואם, אבל הה"ד בכל חיובי תורה. דאיבעי ליה לאותוביה דעתי, ולא שייך לומר דהוריו פחדנים ביותר ולכן ישמע להם, דאדרבה יאמר דלכבודם מכניס תנור לסוכה ולהרגיעם יקבל ברכת צדיק. שוב ראה בשו"ת התעוררות תשובה חלק ג' סימן קכ"ח בהוצאה חדשה וז"ל נראה לי דאם היושב בסוכה איננו מצטער בעדו, כגון שאביו דואג ואין לו ישוב הדעת אולי יתקרב בנו מחמת הצינה פטור, דלא הוי תשבו כעין תדורו דגם מביתו היה יוצא באופן זה, עכ"ל. וודאי שבן בביתו לא היה ישן כאשר אביו מצטער, וכיון דזה כעין תדורו, ממילא פטור הבן מסוכה. ויש לעיין בבן שחשקה נפשו בתורה ללמוד בלילות, ואביו מצוהו ללכת לישון, מה יעשה הבן על פי ההלכה, ויש לעיין בכל זה עוד.

משה שם, וכתב דלא נראה לו כן, משום דהרי תלוי הדבר בגיל התלמידים ובגרותם, דכאשר הילדים רכים ואין בלבם להבחין כראוי בין טוב לרע מסתבר בודאי כדברי האגרות משה דבכך ילמדו לזלזל בכבוד חבריהם ויתרגלו בלשון הרע, אבל ילדים שהגיעו לעונות הפועטות יש להסביר להם שכל כוונתו ללמד לכל התלמידים אורחות חיים ולחנכם למען ילכו בדרך טובים ואורחות צדיקים ישמרו ועליהם מוטלת החובה לעזור למחנכים ולהטיב לחבריהם על ידי גילוי מי שעשה עול ואון, אבל אם אין ביד המחנך למלא כראוי את שליחות החינוך ולהסביר לתלמידיו דברים פשוטים כאלו, אכן אין ראוי שהוא יהיה זה שידרוש מן התלמידים למסור את חבריהם, עכ"ד.

קו. והנה בשו"ת משנת יוסף חלק י' סימן ק"ה נשאל אודות הורים שמתארחים אצל בנם בסוכות ומפצירים בו לא לישן בסוכה פן יצטנן, האם צריך לשמוע להוריו כיון דאם לא ישמע יצטערו בכך. והשיב דלכאורה הוא הלכה מפורשת ביורה דעה סימן ר"מ סעיף ט"ו "אל אביו תעבור על ד"ת במצות עשה או בלא תעשה ואפילו דרבנן לא ישמע לו. וזה מדין כיבוד אב שאינו דוחה חיוב מצוה, אבל לצער הוריו הוא ענין כשלעצמו, וכתב הבית לחם יהודה שם דבן שיודע

אביו שמבקש מבנו שיעשה קניות במקום שיש פריצות צב. אביו ששולח את בנו לעשות בשבילו קניות במקום שיש שם פריצות והסתכלות אסורות, וחושב שלא יעמוד בניסון ויכשל בהסתכלות באיסור, לא צריך לשמע לאביוקז.

אב שצוה את בנו לא לדבר עם פלוני סעיף טז

צג. האב שצוה את בנו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו עד זמן קצוב והבן היה רוצה להתפייס מיד לולי צוואת אביו אין לו לחוש לצוואתוקח.

אשה אם חייבת בכיבוד אב ואם סעיף יז

צד. אחד האיש ואחד האשה חייבין במצות כיבוד ומורא אב ואם, אלא

ביסוד התשובה הנדפס בסוף ספר שערי תשובה "מי שמבזים אותו על קיום המצוות, אל יניח המצוה מפני הבושה, אלא יעז פניו ויקיים אותה מצוה ולא ישים לב לאלה המלעגים עליו, כגון המתארח אצל בני אדם שאינם רגילים באכילת סעודה שלישית, שלא יתבייש, אלא יאמר למארחו שים כזית לחם ואסעוד כמצוות בוראי עלי", והוא הדין הכא שלא ישים לב למלעגים עליו מלקיים מצות סוכה.

קז. עי' בספר ילקוט יוסף חלק ב' פרק ט' סעיף נ"ג שהאריך בזה בטוב טעם ודעת.

קח. שו"ע סעיף ט"ז, ועי' בשו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן קס"ה ובשו"ת משנה הלכות חלק ז' סימן קנ"ג שכתבו דאם הורים מבקשים מילדיהם שלא לבקר את חמיו אף שאין בזה ענין שנאה, אין לשמוע להם כיון שכיבוד חמיו מצוה.

ומענין באותו ענין בסימן ק"ו שם הביא מספר הליכות שלמה מועדים פרק ט' הערה 140 שנשאל אודות אברך בשנה ראשונה אם חייב לישן בסוכה, וגם בבחור שאמא שלו אלמנה ולא רוצה לישן בבית לבד, אם מחויב לישן בסוכה, והשיב דלגבי האברך בשנה ראשונה פסק דלא שמענו להקל בזה, ואילו בבחור צריך לישן בבית עם אמו האלמנה. ובביאור הדברים נראה דלכאורה מצד מצות עשה דכיבוד אם יש לו לכבד אותה ואולי לא היה לא ברירא כי היא ממש מפחדת וגם אולי הוא הגיע רק ללילה אחת, אבל לגמרי לא פטרו.

ועי' בספר מעדני שלמה פסקי הגרשז"א זצ"ל שנשאל שם אודות בעל תשובה אשר בני משפחתו לועגים על מה שיושב בסוכה ומצערים אותו בכך, האם אפשר לפטור אותו משיבת סוכה בזמן כזה משום מצטער פטור מן הסוכה, והשיב הגאון זצ"ל על פי רבינו יונה

שהאשה משועבדת לבעל לפיכך היא פטורה מכיבוד אב ואם בעודה
נשואה לבעלהקט.

כיבוד הורים רשעים

סעיף יח

צה. מי שאביו או אמו רשעים חייבים לכבדם ולירא מהם אע"פ שלא
חזרו בתשובה, ויש מקילין, אבל המנהג להחמירק.

לבעלה תחילה ומהראוי שבעלה יאמר
לה שתגיש תחילה לאביה, והגרי"ש
אלישיב שליט"א פסק דבמקום שאין זה
מפריע לה לשרת את אביה קודם חייבת
לעשות כן.

קי. שו"ע סעיף י"ח, ומקורו מהטור בשם
הרמב"ם הל' ממרים פרק ו' הלכה
י"א שפסק דיש חיוב על הבן לכבד אביו
אפילו אם הוא רשע, וטעמו מבוסס על
הגמ' במסכת יבמות דף כ"ב שאפילו אם
הבן הוא ממזר אסור להכות ולקלל את
אביו, ואם עשה תשובה אין שום ספק
שמחוייב לכבדו, אמנם כמה ראשונים
חלקו עליו עי' בסמ"ג עשין קי"ב-קי"ג
שהביאו דהרי מבואר בהדיא בגמ' בבא
קמא דרשע אינו מחוייב בכבודו. ועי'
בבית יוסף בכל זה. ולדינא פסק המחבר
כאן כדעת הרמב"ם שחייב לכבדו, ואילו
הרמ"א פסק כשיטות הסוברים דאין חיוב
לכבדו, ומ"מ עי' בהרבה מהאחרונים
שחששו לדעת הבית יוסף ולהחמיר אפיל
לבני אשכנז, קיצור שלחן ערוך סימן
קמ"ג סעיף ט', ובב"ח, וחיי אדם כלל ס"ז
דין י"ח, וכן דעת הגרי"ש אלישיב
שליט"א להחמיר בזה אא"כ אביו מומר
להכעיס. ועי' בספר חפץ חיים כלל א'
ס"ק ט', ובספר פאר הדור חלק ד' עמוד
רט"ז דעת החזון איש. ויש אומרים דאם

קט. שו"ע סעיף י"ז, וטעם הדבר מובא
בתוס' מסכת קידושין דף ל': ד"ה
שיש שכתב דיש רשות אחרים עליה,
ואע"ג מעשה ידיה לבעלה, מ"מ אינה
מצויה אצל אביה אלא אצל בעלה.
ובספר אוצר כיבוד אב ואם הביא מספר
דברות משה פרק קמא דקידושין הערה
ט"ו דכוונת התוס' היא שאף שהיא אינה
צריכה לעשות מלאכה לבעלה מ"מ
מחוייבת היא להיות בבית בעלה
מדאורייתא, דזהו עיקר הנישואין
שנעשית ברשות בעלה והיא צריכה
להיות אצל בעלה לא רק ברגע הנישואין
אלא לעולם, שמחוייבת לדור במקום
שהבעל דר בו ממש אף שיש עליו חיובים
להניחה לילך לבית אביה שדרך נשים
לילך לשם, ועי' עוד בביאור תוס' בשו"ת
שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א, ובשו"ת
בצל החכמה חלק ו' סימן צ"ד אות א'.
ועי' בהסכמה של מרן הגרי"ש אלישיב
שליט"א לספר מורא הורים וכבודם
משכ"ב.

ולפי זה כתב בספר חסידים סימן
של"ה דאם בתו נשואה לא יצווה לה
לעשות צרכיו כל זמן שעוסקת בצרכי
בעלה, ואם בעלה טוב הוא יגיד לאשתו
לכבד את אביה. ולכן מובא בפוסקים
שאם אביה מתארח אצלה תגיש האשה

בעלי תשובה שהוריהם לא זכו לחזור בתשובה כיצד נוהגים
צו. בעל תשובה בתחילת דרכו כורך את כל התורה כולה כאחד, את
המנהגים עם ההלכה פסוקה, החומרות עם איסורי תורה, ודבר זה
מביא פעמים רבות לויכוח או עקשנות מיותרת עם הוריו, על דברים
שאינם כלל מעיקר הדין, ובאם לא יודרך באופן קבוע על ידי תלמיד
חכם המכירו, עלול להיכשל בחוסר כבוד להוריו, ומלבד זה כוחות רבים
שלו יתבזבזו לריק בויכוחי סרקיא.

להחמיר בפני הורים בחומרא או מנהג

צו. בן שרוצה להחמיר בדבר שיש בו מחלוקת הפוסקים, ואביו מצוה
עליו להקל, תלוי הדבר, אם לפי מנהג עדתם נהוג להקל, והאב
מסביר שכוונתו לטובת הבן, או שכוונת האב שיקל כדי שיהיה פנוי
לשרתו, ישמע לו הבן ולא יחמיר, אך אם לפי מנהג עדתם נהוג להחמיר,
או שאין בזה מנהג קבוע והבן נוהג להחמיר, לא ישמע בקול אביו^{יב}. ואם
אביו מצוה אותו שלא לקיים מנהג ברור וקבוע, כגון שלא יאמר קדיש
אחר אמו לא ישמע לו^{יג}.

קיב. כן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א
מובא בספר כיבוד הורים פרק י"א
הערה ד'. ובסוף הערה כ' שם הביא שדן
לפני הגרב"צ אבא שאול זצ"ל על בן
שאביו הזמין אותו לאכול סעודה
שלישית עמו בשבת טרם שהתפלל
מנחה, והבן דרכו לחשוש לדברי
המקובלים שאין לסעוד סעודה שלישית
אלא לאחר תפילת מנחה, והשיב דיש
לחלק דהבן צריך לשמוע לאביו אם בקש
האב לסעוד אצלו, אבל אם אביו סיים
לאכול והוא רוצה שבנו יאכל לבד בביתו
קודם שהתפלל מנחה אין צריך לשמוע
לו.

קיג. כך פסק הרמ"א בהדיא בסימן שע"ו
סעיף ה', ובפ"ת סימן ר"מ ס"ק י"ד,
וברכי יוסף שם.

מסופק על גדר הרשעות של אביו אפשר
לסמוך על הרמ"א שלא צריכים לכבד
אותו.

והנה עי' בספר ראשון לציון לבעל
האור החיים הקדוש סימן ר"מ סעיף ח'
שכתב דאפילו לדעת הרמב"ם לכאורה
אם אביו או אמו רשעים להכעיס אין
חיוב לכבדם, וכ"כ הערוך השלחן בסעיף
ל"ט בדעת הרמב"ם.

ולענין אם יש חשש חילול השם על
ידי מניעת כבודם עי' בשו"ת שבט הלוי
חלק ט' סימן קצ"ח, ובשו"ת משנה
הלכות חלק ו' סימן ק"ס.

קיא. לשון הנ"ל העתקתי מספר היקר
בינה ודעת פרק י"ד סעיף ז'
שמתעסק בדיני בעלי תשובה, ובסמוך
נביא עוד דינים חשובים מהספר שם.

בן שרוצה לקיים הידור או מעשה חסידות צח. אב המצוה את בנו שלא לעשות מעשה מצוה שאינו אלא מנהג חסידות, כגון שלא יטבול במקוה או שלא יגדל פאות, או שלא ללבוש כובע, אם כוונת אביו הוא לדאוג להבן שאולי לא ימצא שידוך כך, או לדאוג לשאר צרכים של הבן מחויב לשמועק"ד. אמנם לפעמים קורה שאביו לא דואג לדברים האלו אלא הוא רוצה למנוע מבנו מעשי חסידות משום שהם לא חשובים בעיניו, או שמתבייש שאחרים יסתכלו עליו כמוזר שיש לו בן שחזר בתשובה וכדומה, ואז לא ישמע לו, אך כמובן בכל דבר יש להזהר שלא יגרום צער או פגיעה על ידי דברים אלו^{קטו}.

גידול זקן

צט. נראה שאב המצוה את בנו שלא לגדל זקן אין צריך לשמוע לו כיון שזו דת יהודית ונהגו בו רוב ישראל הכשרים בכל הדורות, ובפרט נחוץ הדבר לחזור בתשובה משום שלפעמים משמש הזקן כריחוק וכמו כן להוציא הציצית מבחוץ, אמנם יש להתייעץ בכל דבר עם תלמיד חכם בכל דבר ובכל מצב ודרגתו של הענין^{קטו}.

להשיב לאביו אחרי ברכת המפיל

ק. אם הבן קרא קריאת שמע שעל המטה, ובירך ברכת המפיל, ואביו מדבר אתו, מותר לענות לאביו מפני כיבוד אב ואם, כיון שמעיקר

קיד. עי' בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סימן י"ט, ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן תקכ"ט, ובספר בשער המצוות ריש פרשת כי תצא כתב דהאריז"ל לא טבל במשך זמן מסוים מחמת ציווי אמו, וכגון זה מי שרואה שהוריו דואגים לבריאותו מחויב לשמוע לקולם, וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א שאפילו אם מבקשים שיענוב עניבה כדי

שיראה מכובד.

קטו. כן מבואר בשו"ת ערוגת הבושם שם. וכן דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל מובא בספר כיבוד הורים פרק י"א הערה כ'.

קטז. עי' בשו"ת דברי יציב חלק ד' סימן קכ"ה, ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' סימן תקכ"ט.

הדין מותר לדבר אחר ברכת המפיל. ואין צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע פעם נוספת^{ק"ז}.

איחור ערכית ברית מילה-פדיון הבן

קא. בן שבא למול את בנו ודרשו ממנו הוריו שיערוך הברית בשעה מאוחרת ואפילו לאחר חצות היום כדי שיוכלו כל בני המשפחה להיות שם בשעת הברית, חייב לשמוע להם. ולענין לאחר פדיון הבן ראה הערה^{ק"ח}.

הזיק רוחני מונע אותו מלימוד התורה

קב. אין הבן צריך לשמוע להוריו במקרה של חשש להפסד ונזק רוחני, כגון להשתתף בליל הסדר אצל הוריו שיזלזלו בקיום כל הדינים כהלכתם או בקדושת החג, וכך צריכים לנהוג כשמבקרים אצל ההורים ומביאים את הילדים ושומעים דברים של קלות ראש וכדומה או שיש

ק"ז. כן העלה בשו"ת באר משה חלק א' סימן ס"ג.

ק"ח. והנה קיימא לן ביורה דעה סימן רס"ב סעיף א' שזריזין מקדימין למצות ומלין מיד בבוקר, מ"מ מכיון שכל היום כשר למצוה כמבואר שם. ולכן חייב לשמוע להורים שלו כיון שמעיקר הדין כשר לעשות ברית יותר מאוחר, כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם. וכך פסק הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר כיבוד הורים, והוסיף שאם אפשר להוסיף רעים ואוהבים לומר להורים שלו שצריכים להקדים את הברית מה טוב, אבל אם זה גם לא מועיל חייב לשמוע להם.

ולענין מי שצריך לעשות פדיון הבן וההורים שלו חפשים ומבקשים ממנו שידחה הפדיון הבן ליום אחר כי אי

אפשר להם להשתתף בשום אופן ביום ל"א וע"כ רוצים שיעשה הברית ביום אחר, האם מותר לדחות את הפדיון הבן לכיבוד אב ואם. והשיב בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' סימן רנ"ז שבירה דעה סימן ש"ה סעיף י"א מובא שאחר יום ל' יש לפדות את הבן מיד שלא ישהה המצוה, והרי קיימא לו הכא בסעיף ט"ו שאם הוריו אמרו לו לעבור על ד"ת ואפילו על דרבנן לא ישמע להם, ולפי זה נראה דאין היתר לשמוע להוריו לבטל קיים מצות פדיון הבן בזמנה, ועי' עוד בשו"ת הר צבי יורה דעה סימן קצ"ט שדחה מה שרצה השואל לומר דאיסור דרבנן רשאי לעבור הבן בעצמו אם אין אביו מצוה לעבור מפני כיבוד אב ואם, ובהר צבי שם דוחה דבריו עי' שם, ולמעשה צריכים לעשות את הפדיון הבן בזמנו ואע"פ שאביו יקפיד עליו על זה.

שם ראיית מראות אסורות של חוסר צניעות או חילול שבת שאין צריך להנזק מזה כדי לקיים בקשתם לבקרק"ט.

הנהגת בעלי תשובה וכדומה בעניני כשרות אצל הוריהם

קג. בענין ביקור אצל הורים חילונים או שלא מדקדקים בכשרות הרי הוא נושא קשה מאוד, משום שמצד אחד יש לדקדק בהלכות כשרות, ומאידך צריכים לקיים את הדרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום באופן שלא פוגעים באף אחד, ודבר זה דורש הרבה ניסון וצריכים תמיד להתיעץ עם תלמיד חכם שמבין בענינים האלו.

הורים שהביאו אוכל שלהם לבית ילדיהם

קד. הורים חילונים שמביאים אוכל לביתו, נראה שאין לאכול ממנו שהרי אין שום אפשרות לדעת ממה הוכן, ובפרט כאשר אינו מיועד לאכילה מיידית, ואין בכך משום דרכי שלום שהרי לא ידעו שלא אכל ממה שהביאו.

קט. כל זה מבואר לקמן מסעיף כ"ה.

קכ. ספר בינה ודעת פרק י"א סעיף ז'. והנה מפני חומר הענין נביא כאן מספר הכשרות של הרב פוקס שליט"א ומספר בינה ודעת פרק י"א סעיף ע"ד-פ"ז כמה הוראות חשובות בענין ביקור אצל הורים או קרוב שיש להם מטבח שאינו כשר כיצד נוהגים, ונביא כאן קצת אריכות לתועלת הענין.

אירוח אצל קרובי משפחה הורים אחים או דודים וכדומה שבביתם אוכלים אוכל שאינו כשר זקוק לכמה אזהרות מיוחדות.

שיש בבית שאוכלים מאכל שאינו כשר
השיש בבית שאין מקפידים בו על הלכות כשרות או על הפרדה בין בשר לחלב לפי כללי ההלכה היינו טרף. ולכן

יש להזהר שלא להניח עליו כלי חם אלא בהפסק נייר אלומיניום או משטח או מגבת, ואם הונח עליו כלי חם והמקום היה רטוב יש לעשות שאלת חכם כיצד נוהגים כיון שיש מקרים שיצריכו הגעלה ויש מקרים שלא יצריכו, ועי' מה שהארכתי בזה בספרי סימן צ"ב על דברי השו"ע סעיף ח'.

שטיפת כלים

בבית שאין מקפידים בו על כשרות וכדומה אין להשתמש בכיור לצורך שטיפת כלים, ובפרט כאשר שוטף כלים במים חמים. ונלע"ד שעם מים קרים מותר באקראי כפי הצורך. וכמו כן לכתחילה לא ישתמש בכלי ניקוי סמרטוט כיון שהם משתמשים בהם לניקוי בשר בחלב, או לעיתים אפילו

למאכל שאינו כשר, ובפרט יקפיד לשטוף באותו זמן כלים כשרים ושאינם כשרים, אמנם בדיעבד אם שטף ולא השתמשו במים רותחין לא נאסרו הכלים, ונלע"ד שאפילו במים חמים יש מקרים שלא נאסרו בדיעבד, ואכמ"ל וצריך לעשות שאלת חכם תמיד. וה"ה שאין להשתמש במדיח כלים שלהם.

כיריים

מותר לבשל מאכלים על כיריים המשמשות גם לבישול שאינו כשר, אמנם יקפיד על ניקיון הכיריים ועל כך שלא יונחו עליהם כלים שאינם נגובים לגמרי בתחתיתם. ונלע"ד שמאחר שיש להקל בזה אפילו מי שצולה חצילים של טבל וכדומה על החצובות מ"מ כל עוד שאין רטיבות או בעין על חצובות אין לחוש מאחר ששני כלים שנגעו זה בזה מותר. והכא שהוא מצב של בדיעבד משום שאין מקום אחר לבשל אפשר לסמוך על זה.

קולט אדים המתוקן מעל כיריים יוצר שאלות הלכתיות, וראוי שלא להשתמש בו ללא שאלת חכם. וכמו כן יש להזהר שלא לבשל מאכלים כשרים ושאינם כשרים באותו כיריים שמא יגלוש או יתזו אחד לשני.

תנור אפיה

תנור אפיה אין להשתמש למאכלים כשרים ללא הכשר לפני כן, אמנם על ידי הכשר אפשר להשתמש עם התנור. ואם מכסים היטב או פעמים שלא יצא משם שום אדים אפשר להקל. וה"ה בטוסטר אובן או מיקרוגל. וכמובן אין להשתמש

עם התבניות שלהם שאולי משוחים עם בעין וכדומה.

כלי בישול ואפיה

סיר בישול מחבתות או תבניות אפיה אסורים להשתמש בהם. כלי זכוכית לבני ספרד מותר על פי המחבר באו"ח סימן תנ"א סעיף כ"ו, ואילו לבני אשכנז ההולכים ביד רמ"א אסורים, ובשעת דחק גדול יכול להשתמש גם בכלי זכוכית למאכל חם. מיחם וקומקום מותרים. ולגבי צלחות מזלגות וכדומה תלוי בכמה ענינים וכדאי לעשות שאלת חכם בזה משום שיש מקרים שהכלים לא בלועים על ידי חום של כלי ראשון וממילא מותרים בשימוש בכה"ג, ואכמ"ל.

כלים שאינם טבולים

כלים שאינם טבולים לכתחילה לא ישתמש בהם, אמנם אם כבר הגישו אוכל (כשר) מותר לאכול מהם והמאכל לא נאסר, ועי' אריכות בזה בספרי היוצא לאור בעז"ה על דיני הלכות טבילת כלים. וכמובן שלא באתי להביא כל המקרים שקורים בביקור אצל הורים חילונים, ולכן תמיד צריכים להתרגל לעשות שאלת חכם כיצד נוהגים בענינים אלו כדי להתרגל בזה וכדי שלא יגרום חילול השם, ויביא רק שלום בעולם.

והנה לגבי הנהגות הבנים עם הורים קפדנים או חילונים רשעים וכדומה כדאי לעיין בספר ילקוט יוסף חלק ב' פרק ז' בענין הנושא החמור ביותר בנוגע להנהגות הבנים עם הורים חילונים או הורים רשעים וכדומה.

בעלי תשובה שעומדים להינשא וההורים רוצים ריקוד מעורב קה. זוג שזכו לחזור בתשובה וכעת עומדים להינשא אלא שההורים שלהם חילונים גמורים ורוצים שיהיה חתונה עם ריקוד מעורב, האם מותרים לכבד את בקשתם, או האם דוקא אם יהיה שלוש מחלקות, גברים נשים ומעורב, או שמא אפילו בכה"ג אסור, וראה הערה בכל זה קבא.

סעיף יט

אין להכביד עול על בניו

קו. אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול, אלא ימחול ויעלים עיניו מהם, משום שהאב שמחל על כבודו כבודו מחולקבב.

סעיף כ

המכה לבנו גדול

קז. אין להכות לבנים גדולם שהרי עובר על ידי זה על לאו דלפני עור לא תתן מכשול שמא מבעט באביו, וראה הערה מתי נקרא גדולקבג.

שליט"א ולא הסכים להם, כי אמר כעת על ידי החתונה המעורבת הם נותנים אפשרות לחוטאים, ואולי לולא החתונה לא היתה מזדמנת להם האפשרות לכך. ופסק כעין זה גם לענין אם להזמין לליל שבת או ליל הסדר אנשים שעדיין לא שומרים שבת וכדומה, ואסור משום דמזמן אותם לחטא למרות שבלי ההזמנה הם חוטאים בנסיעות אחרות.

קכב. לשון השו"ע סעיף י"ט, ועי' בספר חסידים סימן תקס"ז שכתב דלא יצוה האב לבנו דברים קשים וכבדים עליו לעשותם פן ימנע מלעשותם ונמצא מחטיאו.

קכג. שו"ע סעיף כ', ועי' ברע"א שמציין למהרי"ק שורש שאם היו מכין לקטן יותר מדאי היו מגדין אותו. ועי' בספר חוט שני שכתב דברים

קכא. והנה שאלה זאת נשאל להגר"י זילברשטיין שליט"א מובא בקובץ שו"ת בעניני קירוב רחוקים, והביא שם שההורים לא מוכנים להגיע לחתונה נפרדת, ואפילו מוכנים להפריע, אבל לאחר דין ודברים הסכימו לעשות פשרה גברים נשים ומעורב, ולכן נשאל האם אפשר לסמוך על פשרה כזו, או האפשרות השניה היא לעשות עריכת חופה עם מנין מצומצם בלי ידיעת ההורים. והשיב דלכאורה נראה דעליהם להסכים לפשרה למרות שיהיה ח"ו מחלקה מעורבת עם ריקודים ר"ל, וטעמו משום דמאחר שאין מכשילים את אלו הרוצים לחטוא כי בין כך ובין כך בידם למצוא תאוותם במקומות אחרים, ועוד אולי יכשילו ההורים באיסור של לא תשנא את אחיך בלבבך. ושוב הביא שם שהציע דברים אלו למרן הגר"ש אלישיב

חשובים בעיני הכאות הילדים. והנה מה שאב עובר על איסור לפני עור כשמכה את ילדיו, יש להוסיף דאפילו כשלא הכה אותו בגוף, אלא אפילו אם הכה אותו בנפש של הילד, כשמוזיקים להילד או כשמתערבים בחייו של הילד באופנים שאין בזה משום חינוך ותועלת, שישנם אופנים שיש לדון בזה שהאב והאם מכשילים את בנם בלאו דלפני עור. חוץ ממה שיצא שכרו בהפסדו בחינוך הילדים, עוד הפסיד בכך שמתרחקים את הילדים מן ההורים, וגם מקשים ומצירים על הילדים לקיים מצות כיבוד ומורא אב ואם כהלכתו. ויש להורים לידע שאם מכים או כועסים או מצערים את הילדים במקום שאין בו משום מצות חינוך ותועלת, מלבד כל הנ"ל, יש פעמים שיש בזה משום לאו דלא תונו איש את עמיתו דהוא איסור דאורייתא לצער אדם מישראל, ודאי שבניו ובנותיו של אדם הרי הם נכללים בזה במקום שאין בו משום חינוך ותועלת, ואין הילדים רכושם של ההורים שיעשו בהם כרצונם בלא להתחשב ולהזהר בתועלתם, וכבר כתיב חנוך לנער על פי דרכו, ולא על פי דרכם, ואין נפש הילדים כעצים ואבנים לעשות בהם ולדבר בהם בלא לשקול במאזני צדק.

ויש לחנך את הילדים שיש לכבד ולירא מאביהם ואמם כמבואר בשו"ע, כמו שמחנכים את הילדים לשאר המצוות, ומן הראוי לקבוע עם הילדים לימוד הלכות כיבוד אב ואם מהשו"ע, או מהחיי אדם כלל ס"ז, אבל לא בצורה של שלטון ואדנות עליהם. ובפרט בזמנינו

שהחוצפה והמרדנות מצויה, שיש לנהוג במשנה זהירות בפקדון שנתן בידם הקב"ה כדי לגדלם ולחנכם בדרך הישרה ובמקום הצורך יש לשאול ולהתייעץ עם חכמים כשם ששואלים בשאר הלכות בתורה.

ועוד דבר חשוב הזכיר שם והוא דיש לזכור תמיד לדבר בנחת כדי שיקבלו מה שאומרים שאז יעשו מהבנה ויתקבלו על עצמם יותר הדברים, ולא שיעשו מחמת תביעה עליהם ומוראו שאז לא יבינו ולא יקבלו, מפני שכשדורשים בתקיפות אין הדברים מתקבלים ומתישבים על הלב. וזה כלל גדול בחינוך שעדיף להימנע מלתבוע ולדרוש בתוקף שאין הדברים מתקבלים כ"כ, וכדאי להפסיד קצת כדי להרויח שיעשו מתוך הבנה. וזה הנהגה תמידית שצריך לדבר בנחת, ובעת הצורך ובמקום תועלת אפשר להטיל אימה עליהם כדי שיבינו.

ולענין מה נקרא גדול לענין זה, הוא לאו דוקא גדול והכל לפי טבעו של הבן וכל שישנו חשש שיתריס נגד אביו בדיבור או במעשה אפילו לא הגיע לכל מצוות אין להכותו, אלא יוכיחו בדברים. ולמעשה הרמ"א כתב שגדול היינו מבן כ"ב או כ"ד, אולם הריטב"א במסכת מועד קטן דף י"ז כתב שגדול לענין זה לא גדול ממש, אלא הכל לפי טבעו של הבן, ועי' בברכי יוסף שהביא דבריו, וכך פסק החיי אדם כלל ס"ז דין כ"א.

ולענין בעל תשובה שאביו שונא את הדת ואביו מכה אותו מה עליו לעשות, השיב לי בתשובה בעל שו"ת אבני ישפה צ"ל וז"ל "מעשה שבן חזר בתשובה

סעיף כא

כיבוד אשת אביו ובעל אמו

קח. חייב אדם לכבד אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים, וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם, ומ"מ דבר הגון לכבדם אחר מיתה קבד.

והנה יש לחקור בעצם חיוב כיבוד לאשת אביו או בעל אמו האם הוא ככל חיוב של כיבוד אב ואם שמתכבדים ההורים על ידי זה, או שמא הוא דין בפני עצמו של חיוב כיבוד בפני עצמו. ולכאורה יש כמה נ"מ בהך חקירה, א' האם יש חיוב לכבד את אשת אביו או בעל אמו שלא בפני אביו או אמו, ולכאורה זה תלוי אם לומדים שכל החיוב של כיבוד אשת אביו הוא כדי לכבד ההורים על ידי זה, הרי שלא בפניהם אין כאן כיבוד בשבילם, משא"כ אם הוא דין בפני עצמו הרי יש חיוב אפילו שלא בפני אביו או אמו. ועי' בספר חפץ חיים מצות עשין באר מים חיים אות י' שכתב דאולי כיון שנתרבו לכל מילי דינייהו כאב ואם, והוי החיוב בין בפניהם בין שלא בפניהם, או דילמא דעיקר הטעם דאיתרבו לכיבוד הוא משום דבלאו הכי יהיה בזיון לאביו, ולזה הטעם נראה לכאורה דהריבוי הוא רק לכבדם בפניהם. ובספר ילקוט יוסף הל' כיבוד אב ואם חלק ב' עמוד ת"ע הביא דברי החפץ חיים, וכתב דהמעין שם בספר חפץ חיים יראה שבא לחדש שצריך לכבד את אשת אביו שלא בפני אביו דומיא דכיבוד אביו שלא בפניו. אבל לא נתכוין לחדש שחייב לכבד את אשת אביו שלא בפניה. ולפי זה לכאורה אין חיוב לכבדם אלא בפניהם, ועי'

ועוסק במצות, ואביו מכה אותו כיון שהוא שונא את הדת. ושאל הבן אם מותר להגן על עצמו מפני אביו. והשבתי לו דאף אם אביו רשע אסור להכות את אביו, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' רמ"א סע' ד'. אבל ודאי שמותר להגן על עצמו שאביו לא יכה אותו. וכבר אמרו חז"ל הבא להרגך השכם להרגו. אלא שכאן לא מדובר בפקוח נפש רק מכות בעלמא. לכן העצה היא שיברח מאביו כאשר בא להכות אותו, וכן מותר לו להרים ידיו כהגנה שהמכות יבואו על ידיו ולא על גופו. אמנם אם יש ציור שאביו בא להכותו על מה שהבן שומר מצוות, ואין אפשרות להנצל אלא אם יכה אותו ראשונה, נראה לי שבאופן זה מותר להכות אביו. שהרי זה כלול בדברי חז"ל שאמרו הבא להרגך השכם להרגו. ולא דוקא הריגה אלא גם הכאה כלול בדברים אלה. אבל דבר זה אינו מצוי, אלא יגן על עצמו עם ידיו כדי שאביו לא יכה אותו, ורק אם אין אפשרות של הגנה, מותר להכות ראשונה להציל עצמו ממכת אביו, עכ"ל.

קכד. לשון השו"ע סעיף כ"א, והט"ז בס"ק י"ח הביא דרך נלמד מהגמ' במסכת כתובות דף ק"ג שהפסוק דאת אביך לרבות אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך.

סעיף כב חוב כבוד אחיו הגדול

קט. חייב אדם בכבוד אחיו הגדול, בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמוקכה, ואפילו אם הקטן תלמיד חכם יותר מן הגדולקכו.

זה. ומי שצוה בזה צוה בזה. גם את זה לעומת זה עשה האלוקים, הלא אל מקום אחד הכל הולך, ע"כ.

ולענין אם אמו מתנגדת מכיבוד אשת אביו האם צריכים לשמוע לקולה, עי' אריכות בזה בספר ילקוט יוסף פרק י"ד סעיף ח'.

קכה. מגמ' במסכת כתובות דף ק"ג. הביא ברייתא דתניא כבד את אביך ואת אמך, את אביך זו אשת אביך, ואת אמך זו בעל אמך, וי"ז יתירה לרבות את אחיו הגדול, וכך נפסק ברא"ש במסכת קידושין פרק א' סימן מ"ה. וברמב"ם הל' ממרים פרק ו' הלכה ט"ו הביא שמדרבנן יש חיוב לכבד את אחיו הגדול, ומשמע מדבריו דאין כיבוד אחיו אפילו ככיבוד אשת אביו, אלא שדרשו חז"ל שהוא כעין כיבוד אב.

ועי' בפתחי תשובה ס"ק י"ח שהביא דיש פלוגתא בין הרמב"ם והרמב"ן אם חייבים בכיבוד אחיו הגדול אפילו אחרי מיתת אביו ואמו, כי יש לצדד שדוקא בחייהם צריך לכבד את אחיו הגדול מפני כבוד הוריו. ויש אומרים שלכאורה לגבי אחיו הגדול יש להקל שלא צריכים לכבד אותו אחרי מיתת אביו כיון שיש אומרים שכל החיוב לכבד אח גדול מדובר על אחיו הבכור, ולא על שאר אחים. עי' במנחת חינוך מצוה ל"ג.

ועי' בספר ויברך דוד עמוד קמ"ג שכתב דממילא אין צריך לתת לבנו שם

בשוי"ת בצל החכמה חלק ג' סימן צ"ה אות ו' מה שכתב לענין מורא באשת אב. ועוד נ"מ יהא לגבי אביו רשע ואשתו אינה רשעה, לכאורה תלוי בב' צדדים הנ"ל, אבל לכאורה יש להחמיר, וה"ה אפילו אם אשת אביו רשעה ואביו ירא שמים יש לכבדה אפילו שהיא רשעה, משום שעושים זאת כדי לכבד את אביו. כדאי לציין מה שכתבו בענין חומר הענין להזהיר בכיבוד אשת אב, בהיות שמזוללים בכיבוד אשת אב, מאחר וצר להם על נישואי אביהם עם אשה אחרת, צריך להתחזק ביראת שמים ולהזהר בזה הרבה, וכמו שכתב בספר מאה שערים דודו של הבית יוסף עמוד דש, וז"ל "ורבים מעמי הארץ מתיהרים להבזות ולקלל את אשת אביהם ואת בעל אמם, ומתברכים בלבבם לאמר שלום יהיה להם, וחושבים שזוכים הם בכך ועושים כבוד לאבותיהם המתים, עד שלוקחים נקמתם מהחיים שירשו את מקומם. ולא זו הדרך ולא זו העיר, ולא זו דרכם של יראי ה' וחושבי שמו. דאדרבה נענשים הם בכך כיון שעוברים על מצות אדון העולמים שציוה והזהיר על כבודם, ואומרים לכל סכלים הם, ועתידים הם לתת את הדין. ולכן יזהר כל אדם בנפשו ויכבד בעל אמו ואשת אביו, ואף על פי שיש לו מהם נזק וצער ישים יראת ה' נוכח וכחמור למשא מפני מצות כיבוד אב ואם הגדולה. דמכלל כבודם הוא גם

האם צריכים לכבד כל אח שגדול ממנו
 קי. להלכה קיימא לן שיש לנהוג כבוד לכל אח שגדול ממנו, ולא דוקא
 אחיו הבכור או הכי גדול בביתקבו.

לקום בפני אחיו הגדול
 קיא. יש להסתפק אם חייב לקום מפני אחיו הגדול, אבל לכאורה כדאי
 לעשות לפחות איזהו הידורקב.

לקרוא לאחיו הגדול בשמו
 קיב. מותר לאח לקרוא לאחיו הגדול בשמוקבט.

קכח. בספר חרדים פרק ו' כתב וז"ל
 ונראה דבכבוד של קימה זו חייב
 אדם בזקנו ובזקנתו ובעל אמו ואשת
 אביו, וכלהו כדכתבנו לעיל דחייב
 בכבודם, עכ"ל. ונראה דכל שכן אחיו
 הגדול חייב לקום בפניו, וכך משמע
 מלשונו וכלהו. ובספר חוט שני כתב
 דלקום מפני אחיו כיון שהוא ענין של
 כבוד אב צריך לקום מפניו, ואפשר כיון
 דאינו בכלל כיבוד אביו אלא ככיבוד
 אביו כדעת הרמב"ם אפשר דאין צריך
 לכבדו ממש כמו אביו, אלא שצריך לנהוג
 בו קצת כבוד, ולפי זה אינו צריך לקום
 מפניו, וצ"ע. ושוב ראיתי בספר מורא
 הורים וכבודם פרק ח' הערה 51
 שהסתפק אם חייב לעמוד להם מלוא
 קומה או שמספיק הידור, והביא שפסק
 הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ע יוסף
 שליט"א שמספיק לעשות הידור. ובספר
 מעשה איש הביא שהחזון איש היה קם
 לפני אחיו הגדול.

קכט. כך כתב במנחת חינוך מצוה ל"ג.

על שם אחיו הגדול שמת, כמו באביו
 שמת.

קכו. רמ"א שם. ועי' בספר פלא יועץ ערך
 חיוזק שכתב שאחים שיש להם אח
 שהוא תלמיד חכם ראוי שיחזיקו בידו
 שיוכל לעסוק בתורה, וזכות היא לנפש
 אביהם. מלבד שיקבלו שכר טוב בעמלם
 ישאו ברכה מאת אביהם ואמם שאין לך
 כיבוד אב ואם גדול מזה.

קכז. בספר חוט שני כתב דלענין הך
 הלכה של כבוד אחיו הגדול האם
 הוא רק למי שגדול האחים, או לכל
 האחים הגדולים ממנו, ובהגהות בית
 לחם יהודה הביא מכוונת האר"י ז"ל
 דהיינו דוקא גדול האחים שהוא נכנס
 במקום האב ולא לכל שגדול מחבירו, וכן
 נקט בשבות יעקב הובא בגליון מהרש"א
 ובפ"ת ס"ק י"ט. אבל בברכי יוסף מסיק
 שחייב לכבד לכל אחיו הגדולים ממנו
 זכרים ונקבות, ואף לאחר מיתת אב ואם,
 והכי נקטינן כדעת רוב הפוסקים.

הורים שמבקשים שלא לכבד את אחיו

קי"ג. הורים שמבקשים שלא יכבד את אחיו הגדול אין לשמוע בקולם קל, ובמקום הצורך, כגון שהוא מפריע או מצער את ההורים יעשה שאלת חכם כיצד נוהגין.

להקדים להשיא אח קטן לפני אח גדול

קיד. כמובן שלכתחילה יש לכל משפחה לדאוג לחתן את הילדים מהגיל הכי מבוגר להכי קטן בסדר הז, אבל אם במקרה יוצא שאח גדול עדיין לא התחתן ואחים יותר צעירים ממנו מוכנים להכנס לשידוכים שמוותר להם לכתחילה להתחיל בזה, ואין בזה פגיעה בכבוד אחיו הגדול, ואפילו אין כאן איסור של מתבייש אחיו הגדול קלא.

קל. מנחת חינוך שם, וכן נקט לדינא הגר"צ אבא שאול זצ"ל.

קלא. והנה בש"ך ביורה דעה סימן רמ"ד ס"ק י"ג הביא ב"ח שכתב דלא יקדים לעשות נישואין לקטן בשנים מפני שהוא גדול בחכמה, אלא יקדימו לעשות נישואין לגדול בשנים. וכתב בספר חוט שני דכל זה מיירי שיש ענין לכתחילה להשתדל להקדים להשיא את הבן הגדול לפני הקטן, וזהו הדרך הישרה ודרך ארץ. אך כאשר לא מוציאים שידוך לבן הגדול ומזדמן שידוך לאח הקטן, ודאי דאין צריך להמתין מלהשיא את האח הקטן מפני האח הגדול שעדיין לא מצא את זיווגו, ואין בזה חסרון דרך ארץ או חסרון כבוד, וממילא אין מקום שהאח הגדול יקפיד על הקטן, ואין בקפידתו כלום. ולמעשה ידוע התשובה המפורסמת מאת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה אבן העזר חלק ב' סימן א' שנשאל בזה האם יש איסור חסרון כיבוד אח הגדול או שמא יש כאן הלבנת פניו ברבים בזה שמתחתן

קודם אחיו הגדול, והשיב למעשה דנראה פשוט דלכתחילה יכול האח הצעיר לישא אשה אף שאחיו הגדול לא נזדמן לו עדיין שידוך, ואיך שייך לשלא יקיים קיומו משום שאחיו הגדול לא קיים אותו, ואף שמה שהוא לא מקיים הוא משום אונס שלא נזדמן לו שידוך הגון מ"מ לא שייך שלכן יתבטל גם הצעיר ממצותו איזה זמן בלתי ידוע. ולכן ברור שבאח הצעיר אין לו להמנע מלישא בשביל אחיו ומה שאומר אחיו שהוא צער גדול מזה שישא הצעיר אדרבה אסור לו להצטער מאיסור קנאה, והאב רשאי לעזור לו, אך אם אומר האב שחושש שהאחיו הגדול יחלה מזה אין לעזור לבנו הקטן בכה"ג. אבל אין לאסור להצעיר להתחתן אפילו במקום שאחו הגדול יחלה מזה. ומה שרצה השואל לטוען שיש איסור הלבנת פניו ברבים ובושה וצער עבור זה שמתחתן קודם הרי אין כאן איסור משום דכל הבושת הוא רק משום שהוא בעצמו מתבייש מזה דהא

לכבוד אחותו הגדולה

קמז. נחלקו גדולי הפוסקים אם חייבים לכבד את אחותו הגדולה, וראה הערה קלב.

סעיף כג

אח גדול שביזה את אחיו הקטן שהוא תלמיד חכם

קמז. תלמיד חכם שאחיו הגדול ביזה אותו, ונידה הקטן לגדול, יפה עשה שנידהו לגדול, שכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ואינו חייב לכבדו. ומ"מ אינו שבח לתלמיד חכם שינהיג עצמו לנדרתקלב.

סעיף כד

חיוב לכבוד חמיו

קיוז. חייב לכבוד חמיו ככבוד אב קלד.

לקרוא חמיו בשמו

קיתח. חיוב כבוד חמיו שונה מכיבוד אב בכמה דברים, ובפרט שאין חיוב

באחותו הגדולה ממנו כשאינה גדול הבית, משום ס"ס, אפילו באח הגדול שלא הבכור יש אומרים שפטור מלכבד, ואת"ל שחייבים באחיו הגדול ממנו בשנים, מ"מ הכא אפשר שפטור בכלל בכיבוד אחותו.

קלג. שו"ע סעיף כ"ג, ועי' בערוך השלחן סעיף מ"ג שכתב דבלא זה חייב לכבדו אפילו היה הקטן תלמיד חכם והגדול אינו תלמיד חכם.

קלד. טור ושו"ע סעיף כ"ד, ונחלקו גדולי האחרונים אם חיובו מן התורה או מדרבנן, עי' בספר חרדים פרק י"ב ובביאור הגר"א, ולמעשה הכריע הגרי"ש אלישיב שליט"א שחייב לכבדו רק מדרבנן.

יש הרבה שמתאחרין להתחתן בשביל הרבה טעמים אם בשביל שיש שרוצים ללמוד שחושבין שאחר הנישואין לא יכול ללמוד, ולכן אין שום איסור לישא קודם אח הגדול אדרבה אפשר לזכות למצוה רבה של פו"ר שחייב בגיל עשרים.

קלב. והנה בשו"ת שבות יעקב חלק א' סימן ע"ז מבואר דפטור משום דאינה יורשת גדלות וכתר אביה ואימה, וכ"כ בהגהת בית לחם יהודה, אמנם בספר ברכי יוסף העלה שחייבים לכבד האחות הגדולה, וכן נקט עוד חבילה של אחרונים, ולמעשה בספר ויברך דוד הביא דנראה דחייבים לכבד את האח הראשון הבא לאחר הבת, כיון שהוא יורש גדולתו של אביו. ועוד נראה שיש לדון לפטור

מורא אצל חמיו, ובכל אופן יש אומרים שיש איסור לקרוא להם בשמם משום דכשלא קוראים אותם בשמם הוא כבוד שלהם קל^ה.

כיבוד חמיו רשע

קי"ט. מי שחמיו רשע אין צריך לכבדו קל^ו.

הורים שציווהו לא לכבד את חמיו

קכ. מי שהוריו ציוו בו שלא יכבד את חמיו לא ישמע להם קל^ז.

חתן תלמיד חכם

קכ"א. אפילו חתן תלמיד חכם וחמיו בעל הבית פשוט צריך לכבדו, אבל לא צריך לקום מפני חמיו קימה גמורה, אלא כדי הידור בעלמא קל^ח.

להקדים סנדקאות לאביו אבי הבן או לחמיו

קכ"ב. נראה שאם אין סיבה שצריכים לתת את סנדקאות דוקא לאחד מהם שאביו אבי הבן יקדים לחמיו כיון שיש מצות עשה לכבד את אביו, הגם שחייב לכבד את חמיו גם כן קל^ט.

קלז. בשו"ת מנחת אלעזר חלק ג' סימן ל"ג כתב לגבי הדין במי שהוריו לא רוצים שיקבלו פני חמיו, ואפילו אם אינם מצווים לו מחמת שנאה אין לשמוע להם, ועי' בשו"ת אמרי יושר חלק ב' סימן קס"ה.

קלח. כבר הזכרנו שאף שיש חיוב בכבוד מ"מ כשהוא תלמיד חכם די בהידור.

קלט. כ"כ בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' סימן רל"ד דאע"פ שיש אומרים שכיבוד חמיו דומה לכיבוד אב בחיובן מ"מ העיקר כדעות הסוברים שכביבוד אב עדיף וכן נראה פשוט. וכשיש סיבה מסוימת לתת את הסנדקאות לחמיו כגון

קלה. עי' בספר של החיד"א ברית עולם שכתב שאין חיוב מורא בחמיו, וכ"כ בשו"ת בצל החכמה ובעוד אחרונים. אמנם דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בספר מבקשי תורה הוא דאע"פ שבחמיו יש רק דיני כבוד ולא מורא מ"מ יש להחמיר כי זה גופו הכבוד למנוע מלקרוא את שמם, וכן לא ישב במקומו.

קלו. כך נלמד מכל שכן מדיני כיבוד אחיו הגדול שלא חייבים בכבודו כשהוא רשע, ה"ה הכא שאין חייב חמיו חיוב גמור כחיוב אחיו הגדול ולכן אין צריך לכבדו, וכך פסק הגרי"ש אלישיב שליט"א.

כיבוד אבי אביו, זקנו

קבג. יש אומרים שאינו חייב לכבד אבי אביו, ונראה להלכה שחייבים, וכמובן שחייבים בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו^{קמ}.

סנדקאות לאביו או לפנו

קבד. אע"פ שקיי"ל שכיבוד אביו יותר מכיבוד אבי אביו, מ"מ במקרה שנולד לו בן במזל טוב, כדאי שאביו יכבד את אביו שהוא זקנו עם סנדקאות כדי ששניהם יקבלו מצות כיבוד אב, שהאבא עושה מצוה בזה שמתכבד אביו, ואילו הבן מכבד את אביו בזה שמסר הכיבוד לאביו אע"פ שהוא מסר את זה לאביו שלו שהוא בעצם זקנו^{קמא}.

מ"מ לכאורה בפני אביו חייב לכבדו כדי לכבד הוריו, ולכן לא אומרים קדיש, אבל דעת הרמ"א הוא שחייב, אלא שחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. וכתבו האחרונים שחייב זה הוא מדרבנן, ולמעשה בשו"ת חתם סופר חלק יורה דעה סימן שמ"ה כתב על פי הרמ"א החילוק שבין חיוב כיבוד אביו לחיוב כיבוד אבי אביו, ואם על ידי כיבודו יתבטל מתלמוד תורה פטור. ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק ח' סימן י"ט.

ועי' בשו"ת פאת שדך חלק יורה דעה סימן ק"ח שנשאל אודות כיבוד אבי אביו מי קודם, וכתב שם לגבי סעודה שאם שלשתם אוכלים ביחד, ואביו ואבי אביו אומרים השקני מים, אז חייב להשקות את אבי אביו, שהרי אם יתן את המים לאביו יצטרך האב לחזור וליתן אותו לזקן, ולכן יתנהו מיד לזקן.

קמא. כ"כ בספר ויברך דוד עמוד קמ"ח.

שיהא חשש מחלוקת וכדומה יש לעשות שאלת רב ולהתייעץ איתו לדעת כיצד לנהוג בכה"ג.

ולענין לתת סנדקאות לאביו רשע, יש לעיין לפי השיטות שאין מצות כיבוד אב לאב רשע, אך בכל זאת יש איסור לצערו, ואבא יצטער אם לא יתנו לו סנדקאות, ראיתי בספר דרך שיחה חלק א' עמוד רפ"ו שהביאו דעל שאלה כזו מרן הגרא"מ ש"ך זצ"ל עצה הרי יש מי שמחזיק בסוף רגלי הסנדק את התנינוק לשא יפול, "ליד הסנדק", ויגיד לו שהוא ירים התנינוק וממילא הוא הסנדק. ועוד פסק שם שאם אביו רוצה להיות סנדק ובנו רוצה לכבד אדם גדול במקום אביו, אם אביו שומר תורה ומצות חייב בכבודו לפני האדם גדול.

קמ. והנה המהרי"ק שורש מ"ד מובא ברמ"א שם פסק דאינו חייב לכבד אבי אביו, וכן נקט עוד כמה פוסקים, והוסיף המהרי"ק אבל אע"פ שפטור

חינוך הבנים ובנות לכבוד פנים וסבתות
קבה. חייב אדם לחנך את בניו ובנותיו הקטנים שיכבדו את הסבא
והסבתא, וינהגו בהם כבודקמב.

לחתום שם זקנו ולשמיט שם אביו
קבו. מותר לבן לחתום נין או נכד של הגאון פלוני אע"פ שהשמיט שמו
של אביו, ואין זה נחשב פגיעה בכבוד אביוקמג.

סעיף כה הורים שרוצים לשרת את ילדיהם
קבו. אב או אמא שרוצים לשרת את ילדיהם מותרים לקבל שרות מהם,
אא"כ האבא תלמיד חכםקמד.

שפוסק דאפילו אם יקפידו אין לקבל
ממנו. למעשה עי' בשו"ת תורה לשמה
סימן עתר שכתב שאם אביו מגיש לו דבר
מאכל אין הבן צריך לסרב כלל והביא
ראיה לזה עי' שם.

ועי' בספר מעשה איש חלק ב' עמוד
קפ"ג שהביא שבעל הקהלות יעקב זצ"ל
מזג משקה לבנו הגר"ח שליט"א, ושאל
הגר"ח להחזון איש מה לעשות ואמר לו
לא לשתות מזה. שוב ראיתי בספר חוט
שני שכתב דבאופנים שאסור לקבל שרות
מהורים נראה דאסור לבן להשתמש
בשירות זה, כגון שאביו הגיש לפניו
מאכל או משתה והאב הוא תלמיד חכם
אסור לבן לאכול ולשתות מזה, דאף
שאביו הגיש לו מ"מ חלשה דעתיה, אף
שאביו הכין והגיש.

ולענין אב תלמיד חכם, כשהבן מקבל
שרות מאביו תלמיד חכם יש לדעת
שהוא עובר על הלכות כיבוד אב ואם וגם
הלכות כבוד תלמידי חכמים. ולענין מהו
הגדר של אביו תלמיד חכם, היינו שידוע
לו ההלכות של כיבוד אב ואם וכיבוד

קמב. ילקוט יוסף חלק ב' פרק י"ד סעיף
כ"ד.

קמג. כך פסק בשו"ת באר שרים חלק א'
סימן ב'.

קמד. שו"ע סעיף כ"ה, ומקור לדין הנ"ל
ממסכת קידושין דף ל"א: וז"ל אמר
ליה רב יעקב בר אבובה לאביי כגון פירוש
רש"י אנא שאני אהוב לאבי ויקר לאמי
ועושין לי זאת מה אעשה, דעד דאיתנא
מבי רב אבא מדלי לי כסא ואמא מזגה
לי, היכי איעביד, אמר ליה מאמך קביל
ומאבוך לא תקבל, דכיון דבר תורה הוא
חלשה דעתה, פירוש רש"י אם תקבל
ממנו עבודה. ועי' בתוס' ר"י הזקן שם
שפירש דמאמו תקבל משום שזהו כבודה
אך אביו אם הוא בן תורה יש לחוש
לחלישת הדעת על זה שרוצה לשרת
אותו. ועי' בר"ן שם עמוד י"ג שנקט דאם
אביו יקפיד על זה שלא רוצה לקבל את
השרות שלו, חייב לקבל ממנו, והביא
ראיה לזה עי' שם. ועי' במאירי שם,
אמנם עי' בברכי יוסף שהביא הפרי חדש

לבקש לעשות שליחות עבורו

קבה. אסור לבן לבקש מהוריו לעשות איזה שליחות בשבילו בין לדבר מצוה בין לדבר רשות, כגון לקנות לו דברים שהוא בעצמו יכול לקנות, או שיעשה פעולות שונות בחשבון בנק שלו וכדומה^{קמה}, אמנם אם הם שמחים לעשות כן או שמקפידים לעשות בשבילו כיון שהם יודעים

קמה. והנה בספר חוט שני הביא את דברי הגמ' במסכת קידושין דף מ"ה. וז"ל הנהו בי תרי דהוו קא שתו חמרא תותי ציפי בבבל שקל חד מינייהו כסא דחמרא ירב ליה לחבריה, אמר מיקדשא ליה ברתין לברי (בתך לבני) אמר רבינא אפילו למ"ד חיישינן שמא נתרצה האב, שמא נתרצה הבן לא אמרינן, אמרי ליה רבנן לרבינא דילמא שליח שויה (הבן עשה את אביו שליח לקדש לו אשה), לא חציף אנישי לשוויי לאבוה שליח, ודלמא ארצויי ארציייה קמיה, עיי"ש. הרי מבואר מדברי הגמ' שם שודאי אין להעלות על הדעת שהאב הוא שליח של בנו לקדש לו אשה, דלא חציף אניש לשוויי לאביה שליח, אא"כ הבן גילה לאביו את רצונו בכך והאב נעשה לו שליח מאליו. עוד משמע שאין להעלות על הדעת שהאב הוא שליח של בנו אף אם הוא בגוונא שהאב הולך לצרכיו לאותו המקום, שאין לבן לבקש אביו שבאותה הזדמנות יעשה האב לבנו איזה שליחות אף שאין טירחה מיוחדת לאביו, דזהו חציפות. ועוד יש לציין דאע"פ דטבע ההורים לטרוח ולדאוג ולמלאות את כל המחסורם של ילדיהם, ואם כן אמאי מקרי "חציף" כשהבן עושה את אביו שליח, היינו דדאגת ההורים לילדיהם אינו מפני שהם משרתים של

חכם, כלומר שהאב התלמיד חכם יודע שאף שהוא האב עושה איזה שירות של עבדות לבנו מ"מ הבן מצידו צריך לא לקבל את השירות מפני שזה זילזול באב כאילו הוא משרת לבנו.

ועוד ציין שם בספר חוט שני דבר חשוב דהרי נראה דכל הדין של שירות מאביו עבור בנו, היינו דוקא כאשר הבן יכול להסתדר לבדו בענין זה, כגון שהבן יכול להכין לעצמו כוס תה, ואביו החכם מגיש ומשרת אותו. אבל בדברים שאין הבן יכול להסתדר לבד וגם אין אחר שיכול לעשות את זה בשבילו, כגון שהבן לא מרגיש טוב וכדומה אז מותר לקבל שירות מאביו, כיון שבכה"ג אביו מרחם עליו ושמח לעזור לו במצב כזה. ולפי זה אם בן יכול לקשר את קשר התפילין עצמו או לקשור את הלולב בעצמו אין לו לבקש כלל מאביו לעשות את זה בשבילו. אמנם דברים שאין אפשרות לעשות אותם לבד כגון לברר על שידוך או על איזה ישיבה ללמוד בכה"ג מותר לבן לקבל שרות מאביו בזה. ועוד פשוט הוא שאביו שמוזג יין מכוס של קידוש לבניו מותר לילדיו לקבל הימנו דאין זה צורת משמש דרך עבדות אלא זה כבוד אביו שנותן מכוס של ברכה לבני ביתו, וה"ה שמוותר לקבל הימנו חלה מלחם משנה, עכת"ד.

שזה לטובותו, כגון לטפל בעניני ממונות בשבילו וכדומה אין להחמיר, ואפשר להשאיר אותם לעשות מה שצריכים כדי לגמור העסק וכדומה קמו.

בן שעובד עם אביו

קכט. בן שעובד עם אביו מותר לו לומר לאביו תן לי דבר פלוני או קח דבר פלוני, וכגון שעובדים בחנות ביחד ותמיד צריכים להעביר

לשלוח את הספר לדפוס, ואביו הסטייפלאר זצ"ל נכנס אליו, והגר"ח היה קצת חולה ושכב על המטה, ואביו זצ"ל אמר שאני צריך להדפיס כמה הגהות על ספרי, ולכן אני יכול לקחת את ההגהות שלך גם כן, והגר"ח שליט"א מסר את זה לאביו. והזמן שלקח לגמור את ההדפסה לקח כמה שנים עוד הרבה זמן יותר מהרגיל, ואמר לו אביו זצ"ל שידוע אתה מדוע ארך זמן כה רב, כי מסרת אותם לי! והעיר הגר"ח שליט"א דהרי לא אמרתי תיקח את הספר, אלא רק אמרתי שיש לי הגהות חדשות, וענה לו אביו זצ"ל שבכל זאת לא היית צריך לשלוח על ידי!

קמו. כן נראה פשוט, ובספר מורא הורים וכבודם פרק ג' סעיף ל"א פסק בן על פי ספר חסידים סימן תקס"ב, והוסיף שם דוגמא כגון בן שרוצה לצאת בלילה יחידי וידוע שהורים מצטערים מזה אפשר לבקש מהם שילוו אותו. ועוד ציין שם שאף שבכה"ג מותר אין לבקש מהם בפני אחרים כדי שהם לא יאמרו שהוא משעבד את הוריו, ואם ההורים רוצים שיאמר בפני אחרים שהוא מבקש מהם טובות כאלו צריכים לכבד אותם ולבקש מהם אפילו בפני אחרים.

ילדיהם כעבד המשרת את אדוניו, אלא מפני שרוצים לעזור ולסייע להם אבל להרגיש שעזרתם הוא מפני שהם משרתים ושמשים לילדיהם הרי זוהי חוצפה.

ולמעשה כך פסק בשו"ת תורה לשמה סימן רס"ח וראיה מדברי הגמ' במסכת קידושין דף מ"ה: שחציפות הוא שיעשה הבן את אביו שליח לקדש לו אשה אע"פ שהוא דבר מצוה. וכלל הוא בידינו שכל דיבור בלשון ציווי להורים אסור, כגון שאומר "תקנה לי" "תביא לי" "תעשה לי" הרי זה אסור, אפילו שאביו הולך לצרכיו לחנות והטעם דאין האב והאם משרתים ומשמשים של ילדיהם, ע"כ דברי החוט שני.

ועי' בספר דרך שיחה חלק א' עמוד רפ"ג שנשאל להגר"ח קניבסקי שליט"א מה הדין אם אביו הולך למסור משלוח מנות בפורים עבור מצות עצמו, האם בנו יכול לשלחו עבורו, או שמא הדבר פוגם בכבוד אביו. והשיב דלא יעשה כן, אלא יגיד לאביו שצריך גם הוא למסור, וזה "ארצווי קמיה". ועוד הביא שם מעשה שהיה כשהדפיס את ספרו "השם אורחותיו" על ספר אורחות חיים להרא"ש היה מגיה הספר והיה צריך

דברים ולהזיז דברים ולהכניס דברים לתוך החנות וכדומה קמ"ז.

לבקש מהוריו שישרתוהו

קל. אף שהזכרנו לעיל שאם אביו ואמו רוצים לשרת אותו באיזה דבר מותר לקבל מהם, מ"מ לא נאה לבן לבקש מאב ואם שישרתוהו, אפילו להושיט לו הכוס שבצידם, או אפילו דבר יותר גדול קמ"ח. ואם שואלים אותו מה אתה רוצה לאכול, אין לענות תן לי זה או תעשו לי כך וכך אלא יאמר נאכל כך וכך, או נשתה כך וכך קמ"ט.

לבקש מהוריו לשמור על ילדיו

קלא. בן שרוצה לבקש מאמו שתשמור על ילדיו, לא יאמר לה בלשון תשמרי על הילדים, אלא אם לוקח את הילדים לביתה יאמר לה, אנו הולכים למקום פלוני הבאנו את הילדים, ואם רוצה שאמו תבוא לביתו לשמור על הילדים, יאמר לה אנו הולכים למקום פלוני אם תוכלי לבוא אלינו קי.

כיבוד אב בדבר שאין ההנאה ישירה לאביו

קלב. בענין כיבוד אב בדברים שאין ההנאה ישירה לאביו בהרבה מקרים אין חיוב כיבוד בכלל, ויש מקרים שכן צריכים לכבד אותם, וראה הערה אריכות בזה קנא.

אחד אומר "שמרו על הילדים" שמא זה חסרון של כבוד. לי נראה שהכל תלוי איך אומרים את זה, וכדברי הגמ' קידושין שיש מטחינו ברחיים ונוחל עולם הבא ויש מאכילו פנסיוני ונוחל גיהנם ע"ש. גם כאן אם אומר עם חיוך ולשון שאלה לשמור על הילדים בסדר גמור. אבל אם שואל בצורה דורשת ופנים חמורות, אז ודאי שזה חוסר כבוד אב ואם, עכ"ל.

קנא. והנה מאחר שהסוגיא שלפנינו מורכבת בהרבה פרטים ונוגע

קמז. כך פסק הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל מובא בספר מורא הורים וכבודם פרק ג' סעיף ל"ו.

קמח. ספר יעלוזו חסידים על ספר חסידים סימן קנ"ב.

קמט. דעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל שם. קנ. כך פסק הגר"צ אבא שאול זצ"ל מובא בספר מורא הורים וכבודם שם. וכששאלתי את בעל האבני ישפה זצ"ל השיב לי וז"ל בדבר השאלה שנראה נכון לומר להורים "האם אפשר לעזור לנו על ידי שתשמרו על הילדים שלנו". ואם

כמעט בכל יום כדאי לי להאריך עם הקדמה ברורה כדי לבאר את הנושא בכל פרטיה בעז"ה.

הנה הזכרנו לעיל בסעיף ד' מהו עיקר כיבוד אב ואם כלומר מאכיל משקהו מלביש מכסה מכניס ומוציא, והשאלה נשאלת הרי מה הדין כשיש הורים שמבקשים מהילדים איזה בקשה שלא נכלל במאכילו ומשקהו, אלא הוא דבר שלא נותן הנאה ישירה אלא רק הרגשה טובה ששומעים בקולם, האם באמת חייבים בכבודם בכה"ג או שמא דוקא מה שמוזכר בגמ' מאכילו ומשקהו וכו' נחשב כעיקר חיוב כיבוד אב ואם.

בגמ' במסכת יבמות דף ה':-ו. הביא שם הסוגיא של עשה דוחה לא תעשה, וז"ל תניא יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כולכם חייבים בכבודי. ופירש רש"י אתה ואביך ואמך חייבים בכבודי מאני ה' דריש ליה. וממשיך הגמ' מאי לאו דאמר ליה שחוט לי בשל לי, שהם אב מלאכות שחייבין עליה כרת שלא דוחים מפני כיבוד אב, וטעמא דכתב רחמנא את שבתותי תשמרו, משמע דאם לאו הכי לא היה דוחה לאו דמחמר בשבת, ואפילו הכי לא דחי, וכי תימא שאני לאו דשבת דחמירי, והא תנא בעלמא קאי ולא קפריך דתניא יכול אמר לו אביו היטמא או שאמר לו אל תחזיר יכול ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כולכם חייבין בכבודי, אלא משום דאיכא למיפרך מה להנך שכן הכשר מצוה. ופירש הרשב"א שם דשאני הכא משום דאין ביטולין אלא

הכשר מצוה בלבד, ובשעה שמבטל הלאו לא מקיימים העשה ממש, וכגון שאמר לו אביו לחמר אחר הבהמה להביא גזלות או דבר שצריך ליהנות ממנו, ולפיכך כשהוא מחמר אין זה ממשו של כיבוד אלא הכשר כבודו, ואע"פ שאמר לו האב חמר אחר הבהמה, לפי שאין עיקר כיבוד אלא במה שיש בו הנאה וכדאמרין בקידושין איזה הוא כיבוד מאכילו וכו', אבל אמר לו לעשות דבר שאין בו הנאה של כלום אין זה כבוד שנצווה עליה וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא ומה שאמרו יכול אמר לו אביו יטמא לא לחנם אמר לו שיטמא דהא לא צריכה קרא אלא שאמר לו אביו להביא לו פירות מבית הקברות וכיוצא בזה קאמר הא לאו הכי אין צריך לומר שלא ישמע לו, עכ"ד. ועי' ברמב"ן שם שכתב שאין עשה כלל, וביותר מפורש בריטב"א שאין עשה אפילו בדבר הרשות. ומשמע מכל הנך ראשונים דאין מצות כיבוד אב נוהגת אלא דוקא כשיש הנאה ישירה לאביו או לאמו כעין מאכילו ומשקהו. וכן נקט בשו"ת מהרי"ק סימן קס"ו מובא ברמ"א בסעיף כ"ה לגבי אם יש כח לאב למחות ביד בנו לישא אשה, ולמעשה היקל שאין שום חיוב לשמוע לדברי אביו, ולקמן נאריך בזה.

אמנם מצאנו שנחלקו כמה ראשונים על זה, עי' במאירי במסכת יבמות שם ובעוד ראשונים שסוברים דאפילו בכה"ג יש ענין של כיבוד, וכן משמע מדברי תשובות הרא"ש המובא בטור סימן ר"מ שאם צוה אביו שלא לדבר עם פלוני לא ישמע לו משום שאסור לשנוא שום

יהודי, הא בלאו הך טעמא היה צריך לשמוע לאביו.

בספר חוט שני עמוד רס"ח הביא שבביאור הגר"א ס"ק ל"ו בסיום דבריו דייק מלשון הרשב"א שם שכתב "וכבוד כזה אין בו עשה של תורה שידחה אפילו לאו גרידא" וכתב ועיין שם ברשב"א שמשמע מדבריו שדוקא לדחות לאו, עכ"ל. והיינו דאין דברי הרשב"א אומרים על עיקר מצות כיבוד אב ואם, אלא רק על מה דאיירי שם בסוגיא אם מצות כיבוד אב ואם דוחה לאו, וממילא אין ראייה מדבריו לעיקר המצוה, ואפשר דאף שאביו מצווהו דבר שאין הנאה ישירה לאביו חייב הבן לקיים ציווי, רק דאין ציווי זה דוחה לאו.

והגאון רבי ברוך בער זצ"ל בספרו ברכת שמואל מסכת יבמות סימן ג' אות ב' ביאר דיש שני אופני כיבוד, ישנו אופן אחד שהוא עשה של תורה ואם עובר על זה הוי מבטל מצות עשה, וזהו כיבוד שיש בו הנאה לאביו, וכיבוד שאין בו הנאה של כלום אף דהוי גם כן בכלל מצוה דכיבוד אבל אין זה עצם המצוה באופן שעובר על ביטולו, אלא שיש בו גם כן מצוה ורק שאין זה עצם הכיבוד, וזה הכיבוד אין בכוחו לדחות לא תעשה, דלענין לדחות בעי העשה. היינו דאם לא יקיים ציווי אביו שאין בזה הנאה ישירה לאביו יחסר לו המצוה בזה, אבל אין זה מיקרי שמבטל המצוה מפני שאין בזה היפך ונגד עיקר המצוה. אמנם עי' שם מה שהביא מהחזון איש אבן העזר סימן קמ"ח.

והנה יש לעיין לפי המקילין לעיל

שכן לא צריך לחייב לכבד את בקשת ההורים כשאין להם הנאה ישירה, האם באמת מקילים אפילו במקום שההורים מצטערים במה שבנם לא שומע לבקשתם.

ונראה לכאורה דלפי המקילים הנ"ל לא משנה אם ההורים מצטערים בכך שלא שומע להם, אלא כל עוד שלא בקשו ממנו לכבד אותם בכיבודים שהזכירו בגמ' בקידושין מאכילו משקהו וכו', מסתבר שלא חילקו אם הם יצטערו בכך או לא. אמנם מאידך קשה לתת הגדרה בזה אף להמקילים משום דאם למשל ההורים מבקשים משהו שלא נוגע להנאה ישירה אבל הוא דבר מסוכן כגון דבר שמצוי שכן רוצה לצאת בחורף בלי מעיל או סוודר וההורים מתבקשים ממנו לצאת מלובש בבגדים חמים וכדומה או שאר דבר שהם מצטערים עבורו יש מקום לומר להחמיר ולתת להם כבוד כדי שלא ירגישו בצער כל כך.

והנה מצאנו שבעצם נחלקו בזה גדולי האחרונים, ויסוד המח' הוא אם עכ"פ מצד מצות מורא מחוייב לשמוע לכל בקשת הוריו. בספר חרדים כתב דמכלל מצות איש אמו ואביו תיראו היינו שלא יעבור על רצונם, ולא יטה ימין ושמאל מכל אשר יצוו, וכן הוא בספר המקנה מסכת קידושין דף ל"א: ד"ה ת"ר דבלאו הכי מי שלא שומע להוריו הוי בכלל סותר את דבריו, מבואר מדבריהם שיש בכל אופן איזה ענין של מורא אפילו אם מבקשים דברים שלא נוגעים להנאה ישירה להם. ועי' בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סימן י"ט שכתב דאם האב יצטער

אפילו ענין של מורא, ולא נחשב בכלל כסותר את דבריו.

והנה יש לעיין לפי המחמירים לעיל שיש ענין מצד מורא שלא לצער את הוריו בכל אופן מהו הגדר של צער שמחייבים מורא להורים. והרי בספר חוט שני שם כתב שגדר מה שאסור לצער את אביו, הוא בדברים הנוגעים לטובת ותקנת הבן, ובוה חשוב שנודע לכבוד האב עצמו, שרגש האב והאם בטבעם שהם שוקדים בטובות ושמירת ילדיהם, וכשאין הבן שומע להם בדברים הללו הרי הם מצטערים, ולבן אסור לצערם אף שאין בוה הנאה ישירה לאביו, ולכן נ"מ יהיה במקום שהבן יוצא עם שידוך שההורים חושבים שלו מתאים לטובתו, ולפי מה שמובא ברמ"א סעיף כ"ה אה"נ שלא צריכים לשמוע מצד זה, אבל לפי הגדר הנ"ל של לצער את אביו אם הוא יצטער בכך שלא שומע שלא מונע משידוך כזה שזה באמת לטובתו אפשר שיש ענין לחייב אותו למורא אביו כדי שלא יצער אותם. וה"ה אם הוא רוצה ללמוד במקום שלא יהיה לטובתו מקום טוב ללימוד, חוץ מן הסברות להקל מצד כיבוד אב, אך אם הוא יצטער בכך שהולך למקום מסוים ללמוד יש ענין למנוע כדי שלא יצער.

וציין שם דבר חשוב מאוד, שכל מה שס"ל להחמיר שלא לצער את ההורים מחמת בקשתם על דבר שאינו נוגע להם להנאה ישירה, היינו כל עוד שהדברים שהאב והאם צודקים בדרישתם מבנם ושהדרישה היא דרישה הגיונית, דאם לא כן אם הבן לא שומע בוה להוריו אין זה

כשאין בנו שומע לו חייב לשמוע לו מדין מורא, ועי' בחזון איש הלכות כיבוד אב ואם סימן קמ"ט אות ח' שכתב לגבי דבר שאביו או אמו חפצים באמת לטובת בנם אסור שלא לשמוע אליו שעל ידי כך מצערהו, ואינו בכלל מורא ולא גרע ממה שאסור שלא לסתור דברי אביו. ועי' בספר חוט שני שם שהאריך בוה והביא ראיות מסוגיות בש"ס דאף שעיקר עשה של כיבוד אב ואם הוא במאכילו ומשקהו מ"מ רצון התורה הוא בכיבוד אב ומוראו ואסור לעשות דבר שמצער את אביו ואת אמו, וכל זה בכלל מורא וכמבואר בגמ' בקידושין שבזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני, משמע דבכל ענין של צער אסור, ולכן כל שאביו ואמו מבקשים ממנו איזה דבר והוא לא עושה ומצער אותם בכך הרי זה אסור, והוי כעין חצי שיעור דאף שלא מפורש בתורה אסור הוא מדאורייתא.

אמנם מצאנו שיש אחרונים שדחו דברי המקנה, עי' בספר בית דוד סימן ר"מ סעיף ח'. ועי' בשו"ת באר משה חלק א' סימן נ"ט-ס"א שהביא אריכות בוה וגם כן הסיק דאין זה בכלל סתירת דבריו ועי' בשו"ת בצל החכמה חלק ב' סימן נ"ה. ועי' בשו"ת אבן ישראל חלק ט' סימן פ"ז שנשאל אם אבא מצוה לבן לעשות איזה דבר שלא נוגע להאב האם צריך לשמוע לאביו, כי בשו"ע רק הזכיר או מנהג או שידוך, ומשמע דשאר דברים כן צריכים לשמוע להם, אך הוכיח שם שאין כאן

אב שדורש מבנו ללבוש סוודר בחוץ

קלג. אב שדורש מבנו בחורף ללבוש בגדים חמים כגון סוודר מפני שבחוץ קר, אם הבן סובל ומצטער מזה ויותר מדאי חם לו אינו חייב לשמוע לאביוקנב.

אב המתנגד לשידוך

קלד. הורים שמתנגדים לשידוך שהבן חפץ בו אין צריך לשמוע אל האבקנב.

נחשב שהבן מצער את אביו אלא האב מצער את עצמו.

עוד גדר כתב החזון איש בדבר שאין הבן מצווה לשמוע להוריו, והוא ממה שהקשה החזון איש על המהרי"ק שסובר שאין לאב למחות כנגד שידוך שבנו רוצה לגמור. והקשה דאם האב רוצה בתקנת בנו ומצטער בכך כשנושא אשה שאינה לרצון האב למה יהא רשאי לצערו ואינו בכלל מורא, ותירץ שעיקר טעמו של המהרי"ק שהאב צריך לבטל רצונו מפני רצון בנו בכה"ג, ואין הבן חייב בכיבוד זה, כמו שאינו חייב ליתן מתנות מפני שאביו חומד חפציו ואפילו למ"ד משל בן אינו חייב בזה כמו שאינו חייב בהעדפה. פירוש שאין זכות לאב לדרוש מבנו שלא ישא אשה פלונית והיינו מפני דחשיב שהאב לוקח מן הבן דבר השייך לו והיינו לוקח לו את האשה שחפץ בה הבן, ובכה"ג אין זכות לאב, ואף שאביו יצטער בכך מכך שאין, ולכן יש כאן גדר שכל עוד שאביו רוצה שהבן יבטל את רצונו בשביל רצון האב ומצטער אם לא מבטל לא היו צער שצריך לכבד.

יש לציין שבשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג' סימן ל"ה נשאל לגבי

בחורים מהישיבה שרוצים לעשן סמים הנקרא בלע"ז "מעראוואנא" האם יש בזה איסור, והביא שם כמה טעמים לאסור, ואחד מהטעמים הוא שהאב והאם של אלו שמעשנין את זה מצטערים מאוד ועוברים על מצות כיבוד אב ואם, ולפי זה לכאורה נקט האגרות משה איסור במצות כיבוד אב ואם אפילו אם אין הנאה ישירה ורק על ידי צער שנגרם שלכאורה דעתו בזה כדעת שאר אחרונים שמחמירים בעצר.

קנב. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בחוט שני, וטעמו דהרי זה הוי כאילו האב לוקח ממנו דבר השייך לבנו ואין לאב זכות לקחת זאת מבנו, משא"כ כששולח אותו לקניות אף שהוא סובל מההליכה חייב.

קנג. רמ"א שם בשם תשובת מהרי"ק סימן קס"ו אות ג' שכתב דאין כח ביד אב למחות ביד בנו שלא לישא אשה אשר יחפוץ בה בנו, וטעמו משום דנפסק להלכה דכיבוד אב משל אב ולא משום בן כל שכן הכא, ועוד דהרי חז"ל אומרים שאסור לקדש אשה עד שיראנה שמא תתגנה עליו, ולכן מוכח משם דמקפידים

שידוך שיביא צער וביוש להורים

קלה. נחלקו גדולי הפוסקים אם בן או בת רוצים להשתדך עם בחור או בחורה שיביא ביוש או צער להוריהם האם צריכים לשמוע להם קנ"ד.

בת שרוצה להתחתן עם בן ישיבה

קלו. בת שרוצה להתחתן לבן ישיבה שתורתו אומנותו, והוריה מתנגדים לכך, אין לה לשמוע בקולם, ואם רצונה להתחתן עם בחור ירא שמים, שומר תורה ומצוות קובע עיתים לתורה, והוריה מתנגדים לכך ומציעים לה בחור שספק בכלל אם ישמור תורה ומצוות, כשרות טהרת המשפחה וחינוך הילדים, ובאים בטענות שונות, כגון שיש לו אמצעים

לאב בזיון מצד שאין משפחתה של אשה זו מיוחסת, או שהיא בת לעדה אחת הנחותה מעדותם, או שהכלה בזויה בעיניו, אין צריך הבן לשמוע לאביו והטעם משום דהוי ליה מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים, שדינם שמניחים כיבוד אב ואם ועוסקים בצרכי מצוה, והביא עוד כמה טעמים ע"י שם. ועוד אם רואה שכלה זאת בעלת מידות רעות וכדומה ודאי שצריך לשמוע להורים שיהא להם הרבה צער מזה, ובפרט שכתוב באבן העזר שאם יש לאשה מידות רעות צריך לגרשה. ולמעשה פשוט שצריכים לשאול תמיד למורה הוראה שיפסוק על הענין, וכן בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן קי"א אות י"ז כתב שכל שבאים אליו בשאלות כאלו, הוא משהה קצת את הפסק כי אולי הבן יבין בינתיים בצדקת האב יבין שהדין עם הבן, וע"י במה שכתב בחלק ד' סימן קכ"ד אות א'.

דוקא שבנו יחפוץ בה קודם. וע"י בספר אמת ליעקב סימן ר"מ סעיף כ"ה שנשאל אם הדין של הרמ"א קאי דוקא על הבן שלא צריך לשמוע לקול ההורים שלו או אפילו לבת, והשיב חידוש גדול דהיתר זה נאמר רק לבן, אבל הבת צריכה לשמוע להוריה דהיא ברשותם ואינה מצווה בפו"ר. ולכאורה רוב הפוסקים לא נקטו כך אלא הדין מיקל גם בבת שלא חייבת לשמוע להורים ברוב המקרים, וכדמבואר לקמן.

קנד. והנה בשו"ת משיב דבר להנצי"ב חלק ב' סימן נ' נקט דהיכא שיש ביוש וצער על ידי שידוכים צריך לשמוע להורים דהא אפילו אם אביו מחל על כבודו ובזיונו אין בזיונו מחול, וכ"כ בספר בית הלל סימן ר"מ שאם אותה האשה אינה הוגנת לו צריך לשמוע לאביו, וכן נקט עוד כמה אחרונים. אמנם בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן ל"ד אות ג' כתב לדחות דברי המשיב דבר, שבכה"ג שיש

וכדומה, או שבמשך הזמן תשפיע עליו לחזור למוטב, אין לה לשמוע בקולם^{קנה}.

בת שרוצה תאריך מסוים לחתונה וההורים מתנגדים קלז. בת שרוצה לקבוע תאריך מסוים לחתונה, והוריה רוצים תאריך אחר, אם נותנים סיבה מוצדקת תשמע בקולם, ואם לא אינה צריכה לשמוע בקולם^{קני}.

ענינים שונים

אב זקן אם מחויב להכניסו לביתו
קלח. אף למי שצריך לשלם יותר מחומש ממונו כדי להחזיק את אביו או אמו הזקנים בביתו, מ"מ יש אומרים שכדאי לקיים מצות כיבוד אב ואם החמורה ולהחזיק אותם בביתו אפילו אם יש אומרים שאינו מחויב^{קני}. ולענין כשמפריע לשלום בית הארכנו בסמוך.

כאן בנידון דידן הבן טעון שיש לו צער גדול אם אביו יגור איתו משום דצריך להיות עסוק בטיפולו תמיד וזה בלתי אפשרי, וגם יפריע לו בשלום בית ואף יצטרך להוציא יותר מחומש ממונו כדי להחזיק אותו שם, ולכן יש לעיין למה יש חיוב בכלל בזה. וכנגד טענת השואל כתב שם הגר"מ שטרנבוך שליט"א דכאן אין המדובר במצות עשה חד פעמית אלא אם אביו יגור בביתו יהיה לפניו מאות של מ"ע, ולכן אדרבה חייב להסביר לאשתו את גדול הזכות שתהא להם בזה, ושכרה גדולה מאוד, ואינו יכול לפטור את עצמו מהמצוה הזאת בטענה שזהו יותר מחומש ממונו.

מיהו אם מוכרח לשלוח אותו למושב זקנים שיטפלו בו יפה נראה דחייב לשלם

קנה. מורא הורים וכבודם פרק ז' סעיף י"ז.

קנו. שם סעיף י"ח בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל ובציץ אליעזר זצ"ל.

קנז. עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' סימן תמ"ד שנשאל לגבי אב זקן האם מחויבים להכניסו לביתו, והשיב דהרי כיבוד אב שונה מכל מצוות, שמצד אחד אינו מחויב להוציא ממון על מצוה זאת דקיימא לן כיבוד אב ואם משל אב ולא משל בן, משא"כ בכל המצוות חייב עד חומש ממונו, ומ"מ כיבוד אב ואם חמור משום דהשוו אותו לכבוד המקום. ועוד יש לעיין למה בשאר מצוות מצאנו מושג דגדול כבוד הבריות דדוחה וממילא כשיש בזיון גדול פטור, והכא בכיבוד אב ואם אפילו בצער או בזיון יש חיוב, והנה

אם מותר להשתכר בפורים כשההורים מתנגדים קלט. אע"פ שקיימא לן מדינא דגמרא דחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע על ידי שתיית יין, מ"מ בן שרוצה לקיים המצוה להידורו להשתכר על ידי שתיית יין אבל ההורים שלו ציוו אותו שלא ישתכר בפורים צריך לשמוע להם קנח.

בת שלא מתלבשת בצניעות ומצערת את האם קמ. פשוט לפי מה שקיימא לן בשו"ע סעיף ט"ו וסוגיא ארוכה היא במסכת בבא מציעא דף ל"ב. שאין לילד לשמוע להורים שמבקשים לעבור על איסור דאורייתא או דרבנן, וממילא לא צריכים אפילו לכתוב שאביו שמבקש מכתו ללבוש בגדים לא צנועים שאין לשמוע לקולו קנט.

ולכן כתב דצריכים במקום זה לקיים את המצוה על ידי שתית יין יותר מלמודו ושינה לאחריו, כשיטת הרמ"א סימן תרצ"ה סעיף ב, וממילא בתוך השינה לא יודע להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי, וכידוע שכך נהגו הרבה מגדולי ישראל, ועי' שם אריכות לגבי השתכרות בפורים ובעוד ספרי זמנינו על הנושא בהלכות פורים.

קנט. ודלא כהרע עלי המעשה ששמעתי מי שמכונה כרב בית הכנסת ופסק לבת שההורים שלה טענו שתתלבש בבגדים לא צנועים שתשמע לבקשת הוריה, שאין לך טעה במשנה גדול מזה. ועי' בספר לבושה של תורה להגר"א פאלק שליט"א חלק א' סימן ח' ענף ג' שכתב אם הבת נתחנכה אצל מורות חשובות שנטעו בה אהבה ורגש חזק לצניעות, ולכן יש לה צורך מצד מדרגתה בצניעות ללבוש לפנים משורת הדין, גם זה בכלל "הלכה" ואין לה חיוב לעזוב את זה וללבוש אחרת מפני שהוריה אינם

מחשבונו כשאינן לאב, ואינו יכול לנכות מדמי צדקה שלו, וטעם הדבר משמע ממין הגרי"ז זצ"ל גאב"ד דבריסק דהא דקיימא לן כיבוד אב משל אב ולא משל בן היינו לעשות בגופו ומשלם רק בכדי ליפטר מלעשות בגופו צריך משלו, שאינו משלם עבור אביו אלא עבור עצמו ליפטר מחובו, וע"כ חייב מדינא בשכר כיון שאינו בשביל אביו אלא כדי לפטור גופו, ולכן כאן שחייב להכניסו בביתו רק רוצה להיפטר ממנו ולשלוח אותו למושב זקנים חייב לשלם חשבונו. ואפילו כשיש לאב כסף אלא דהוא צר עין על כספו ואינו מוכן לשלם וזקוק באמת לאשפוז, יראה שהבן ישלם מכספו עבור אביו ואח"כ לנכות חלק זה בחלוקת הירושה עם שאר יורשים.

ובסימן תמ"ו דן לגבי אב זקן שרוצה להשים אותו במושב זקנים בזול במקום להחזיק אותו בבית עיין שם.

קנח. כך פסק הגרשז"א זצ"ל מובא בספר הליכת שלמה פרק י"ט סעיף כ"ה,

אלא שדבר פשוט הוא גם כן שהורים שמבקשים מבתם שתלבש יותר בצניעות כל אחד כפי מקומו וסביבתו שיש לה לשמוע להורים שלה כדי לקיים כיבוד אב ואם שישמחו על ידי זה שמתנהגת כמו אמא שלה שרוצה להיות צנועה תמיד כמותה.

הליכה עם אביו כיצד מלזוים

קמא. מסתבר שכן ההולך ברגל עם אביו אם הוא לבד יש לעמוד בצד שמאל שלו, ואם הוא עם אחר הגדול מהם יעמוד בצד ימין והקטן בצד שמאל^{קס}.

הורים שרוצים שבנם יעבור למנין אחר איתם

קמב. הורים שהתפללו בבית כנסת או מנין קבוע הרבה שנים וכעת רוצים לעבור למנין אחר, אם אין ענין להשאר יש להבין לשמוע להוריו ולעבור איתם שישמח אותם על ידי זה, אבל אם הוא יודע שיתפלל יותר ככוונה אם ישאר בהמקום הישן אינו מחויב לשמוע להם^{קסא}.

והקטן לשמאל, ומי שהולך יחידי עם רבו צריך ללכת בצד שמאל של רבו, ומסתבר דה"ה בבן כלפי אביו. וכן שמעתי ממורי הגר"מ דייטש שליט"א.

קסא. כך נשאל בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן קס"ז והשיב שיותר טוב לעזוב את הבית כנסת ויתפלל עם הוריו, אבל אם הוא בטוח שיתפלל יותר טוב במקום הישן אין שום חיוב לשמוע לקולם וראיה לדבר מסעיף כ"ה, ומהפתחי תשובה שם ס"ק כ"ב בשם החמודי דניאל. ועוד לפי מה שכתב המחבר בסעיף י"ט דאסור להכביד עולו על בניו, ולכן כדאי שההורים ימחלו לו ויעלימו עיניהם מזה. ושוב מצאתי בשו"ת משנת יוסף חלק ח' סימן כ' שנשאל ממי שיש לו בית הכנסת ומבקש

מסכימים עמה. כגון מנהג בביתה היתה תמיד לכסות עם שרוולים עד קצת יותר מהמפרק, ואילו הבת רוצה לכסות עד הזרוע התחתון אינה חייבת לקצר את השרוול מחמת זה. ועי' מה שכתב ליישב לה שזה לא סותר את מה שכתבו הפוסקים לגבי מנהג או חומרא לפנים משורת הדין שההורים מתנגדים שילדיהם יעשו כגון לטבול במקוה בכל בוקר, ושם פסקו האחרונים שצריכים לשמוע להורים ואילו לה לא פסק כן, עי' שם.

קס. דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א מובא בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן תק"ע אות י"א דהרי ביורה דעה סימן רמ"ב סעיף י"ז מובא דשלשה שהיו מהלכים בדרך, הרב באמצע הגדול לימין

כיבוד אב ואם כשהדבר מפריע לשלום בית

קמא. יש אומרים שכיבוד אב ואם דוחה שלום בית, כגון הורים שמבקשים לבקר את בנם בביתו ואשתו מתנגדת, חייבים לקיים את בקשת ההורים אף במקום שיפריע לאשתו, אמנם יש חולקים וסוברים שאם זה יפריע לשלום בית הרי זה דוחה כיבוד אב ואם, ונראה שמאחר שקשה מאוד לכתוב בדיוק מתי חייבים לכבד את ההורים ומתי חייבים לכבד את האשה, הכל לפי הענין וכל אחד צריך לדון בשאלה שלו בנפרד עם רבוקסב.

שמבואר מהרבה מקומות בסימן ר"מ, לכן מצאתי לנכון להביא כאן ליקוט מכמה פוסקי זמנינו שסידרו הדינים שנוגעים למעשה בעניני שלום בית כנגד כיבוד אב ואם בטוב טעם ודעת ונעתיק מקצת הדינים כאן להשלמת הענין.

בספר ויברך דוד עמוד ק"ל הביא באחד שהוריו יש להם סיכסוך עם אשתו מעיקר דדינא אסור לו לעמוד על צד שלה כנגד הוריו, וכשמריבים יגער באשתו כדי להפיס דעת הוריו ואח"כ בינו לבינה יפייס את אשתו.

דבר פשוט הוא דכשהוריו מבקשים ממנו לעשות מחלוקת עם אשתו או שאשתו תובעת ממנו שלא ידבר עם הוריו, שאין לשמוע, ודין זה נלמד מכ"ש מהמבואר בסעיף ט"ז, שאב שאומר לבנו לעשות מח' עם אנשים אחרים דאסור לו לשמוע אליהם דהוי כאילו ציווהו אביו לעבור על איסור תורה של לא תשנא את אחיך בלבבך. וה"ה אם אביו ציווה את בנו לולול באשתו שאינו מחוייב לשמוע להם דהוי כאילו ציווה אביו לעבור על מצוה דרבנן לכבד את אשתו.

והנה בענין אשתו שמתנגדת להוריו,

מבנו שיגיע אליו לראש השנה להתפלל שם ולתקוע בשופר ולסייע בניגונים של הש"ץ במוסף, ואילו הבן רוצה להתפלל בשיבה או ליד רבו מתוך אלפי ישראל ברוב עם הדרת מלך, ולכן שאל האם צריכים לכבד את בקשת אביו מצד כיבוד אב ואם או שאפשר להתפלל במקום שלבו חפץ. והשיב שם באריכות עם כמה צדדים לכאן ולכאן וגם צירף שאולי יש צער לאביו שאם כן יהיה אסור או מותר וכל זאת עי' שם בתוך התשובה, ולמעשה הסיק בסוף שכמובן דטוב שהאב יתן רשות לבנים ללמוד ולהתפלל במקום שלבם חפץ ולזכות יחשב לו, ולא יכשילם ח"ו אם יקפיד בזה, שכבר אמרו חז"ל שאם גורם לבניו לעבור על רצונו עובר על לפני עור כגון המכה את בנו הגדול. ועוד בעצם ההלכה תורה תפילה בכונה וטהרה וכל הנוגע לעבודת הבורא יתברך דוחים לכיבוד אב ואם, ומה טוב לבנים שיכבדו ביותרת הכבוד שמתן שכר מצוה זו בצדה, כדכתיב למען יאריכו ימיך ולמען ייטב לך.

קסב. והנה מאחר שהדין הנ"ל לא מפורש בשו"ע אלא הוא דין

הרי מבואר באבן העזר סימן ע"ד סעיף י' דאם אשה אומרת שאינה רוצה שאביו או אמו יבואו לתוך ביתם מפני שהם מצערים אותה, והבית דין רואים שצודקת בטענתה, הדין עמה ויכולה לעכבם, וטעמא דמילתא כתב בבית יוסף שם משום דאין אדם חי עם נחש בכפיפה, והפרישה שם הביא עוד טעם משום שלענין זה חשיב הבית רשותה שתאסור לאחרים שמצערים אותה ליכנס שמה, ונ"מ אם תובעת שאף לא יבואו לביתם לשם ביקור גרידא, ופשוט דכשרואים שביקורם בביתו מערער את השלום בית שבינו לאשתו שמורינן ליה שהצדק אתה. ועי' לעיל מה שהבאנו על שו"ע סעיף י' התיר מהגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל לאשה שמפריעה לה חמותה ומפריעה לשלום הבית שלא צריך להכניס את אמו לבית.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן רס"א שנשאל כשבאים אצלו הוריו לבקרו עושים בכל פעם מח' עם אשתו ועל ידי זה מתרבה הקטטה של הבעל ואשתו כי אשתו אינה רוצה בשום אופן שהוריו יבקרו אצלם, האם צריך הבעל לומר לאשתו ולשכנע אותה שהוריו יבואו אצלם לביקור והספק הוא אם מכח כיבוד אב ואם מחויב לסבול ממה שהוריו באים לביתו ועושים מח' עם אשתו או לא. והזכיר שם בתשובה את דברי השו"ע ורמ"א באבן העזר סימן ע"ד, והוסיף דנראה משם דדוקא כשהבעל טוען שאשתו גורמת הקטטה ואשתו טוענת שהוריו גורמים הקטטה, אז מושיבים איש או אשה כדי שיראו מי גורם הקטטה אבל

אם הבעל רואה שהוריו גורמים הקטטה ודאי דאין צריך להושיב שם אחרים שיראו מי גורם הקטטה. ולכן נראה כשהבעל רואה שהוריו גורמין הקטטה ודאי במה שמעכב הוריו שיבואו לבקרו ולעשות קטטה אין בכך כלום. ורק יאמר להם בלשון רכה או שאשתו תאמר להם דכדאי להם שימנעו מלבוא אצלם לביקור משום שהביקור גורם להם עגמת נפש.

והשיב לי בתשובה על שני שאלות בענין שלום בית כנגד כיבוד אב ואם מאת בעל שו"ת אבני ישפה זצ"ל, וז"ל בענין השאלה ההורים שלו רוצים שבנם ומשפחתו יבואו לבקר לחו"ל ואשתו לא רוצה ללכת, תלית שאלה זו בשאלה אם עדיף שלום בית או כבוד הורים, אבל לענ"ד התשובה אינה תלויה בזה. כיון שההורים מזמינים את בני הזוג, ואין האשה רוצה ללכת, אז גם ההורים אין להם ענין להזמין אותם כי בזה רק יסבלו מן האשה שהיא לא תהיה מרוצה וקשה לסבול בן אדם שנמצא שם בעל כרחו. אבל כיון שהם יעלבו אם יאמרו להם האמת, יש לומר להורים תירוץ אחר למה הם לא באים, ומותר לשקר וכמו שאמרו חז"ל (יבמות ס"ה ב') שמותר לשנות מפני דרכי שלום. ועוד שאלה בענין האם כיבוד אב ואם דוחה שלום בית הרי בזמן שצריך להאכיל אב או אם ואשתו צריכה אותו באותו הזמן להאכיל הילדים כי אינה עומדת בלחץ העבודה, איזה מהם יבחר. אם אפשר לעשות על ידי אחרים וכגון שישלם אדם להאכיל ההורים או לשלם אדם לעזור בהאכלת

הילדים, ודאי שיש לעשות כן. אבל כאשר הדבר בלתי אפשרי נראה שכבוד אב ואם קודם. וטעם הדבר משום שרק אצל האשה מצאנו בשו"ע יו"ד סי' ר"מ סע' י"ז שאשה נפטרת מכבוד אב ואם בגלל הבעל, ומוכח שאין פטור כזה אצל האיש, עכ"ל.

וכדאי לי להעתיק סיכום הדינים שעלה בשו"ת ויברך דוד חלק א' סימן ק"ז בעניני הנ"ל ועוד דינים בכיבוד אב ואם. (א) אמר לו אביו לגרש אשתו מפני שלא נשאה חן בעיניו אין לצריך לשמוע לו, אבל לבזותו בשביל כך אסור.

(ב) אמר לו אביו שלא ישא אשה זו שאינה נושאת חן בעיניו אין צריך לשמוע לו ואף בבתו הדין כן.

(ג) מ"מ אם יגיע לאביו בזיון משידוך זה אסור לו לישאנה.

(ד) אמר לו אביו שלא לדבר עם פלוני או לנהל עמו מחלוקה, אינו רשאי לשמוע לו.

(ה) אמרה לו אשתו שלא ילך לבית אביו ושאל ילך תעזבנו וברור לו שתעשה כן רשאי לשמוע לה, (אבל אם מספקא לו אם תעשה כן לא ישמע לה, ויטייעץ עם ת"ח איך לסדר ולהתנהג בזה), ואם יכול לסדר לבקר ולכבד אבותיו באופן שלא תדע אשתו מזאת בודאי מחוייב לעשות כל ההשתדלות על כך.

(ו) מ"מ הא ודאי דמחוייב לעשות כל השתדלות בעולם לדבר על לב אשתו שתניחהו לכבד אביו ואמו.

(ז) לבזות אביו מלבד שעובר על מצות כיבוד ומורא עובר על ל"ת והוא בכלל ארור מקלה אביו.

(ח) אשה שמבוית או מצערת אבותיו, בפניהם או באופן גס, ואביו מבקש ממנו לגרשה דעת הספר חסידים ועוד שמחוייב לגרשה, ואף שעשינו הרבה סמוכין לדבריהם, מ"מ יש לפקפק על דבריהם. (ט) לפי הכרעת הרמ"א אם אביו רוצה להפסיד ממונו מותר לו לבזותו כדי למנועו מזה על פי התייעצות עם חכם ובקי.

(י) אב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל יש אומרים שעל בזיונו אינו יכול למחול.

(יא) המבזה אביו אף ברמיזה עובר על ל"ת, וכן כשפוגש אותם בדרך במקרה ורץ מכנגד פניהם, ואולי אף כשנתפרסם ברבים שהוא אינו מדבר ומכבד אבותיו.

(יב) אמר לו אביו שלא ילך ללמוד במקום פלוני מפני שמתפחד שלא יארע לו שם נזק והוא רוצה ללמוד שם אין צריך לשמוע לו.

(יג) דבר שאינו נוגע לכבוד אביו נחלקו הפוסקים אי מחוייב לשמוע לו.

(יד) אסור לעשות דבר שעל ידי כך יגיע צער לאביו.

(טו) מכלל מצות כיבוד להסיר כל מיני צער מאביו.

(טז) קיימא לן דכיבוד אב משל ממון האב ואין הבן מחוייב להוציא ממון בשביל כיבוד אב.

(יז) ציווה לו אביו שלא לעסוק בעסק ידוע ואם ישמע לאביו יהיה לו מניעת הריווח אין צריך לשמוע לו, אבל לבזותו אסור, ואם יבקשו אביו לעבוד ולסייעו במסחרו והוא יודע שבמקום אחר יכול להרויח יותר צע"ג להתיר.

לומר ברכות לפני אמו שמגלה שנורה

קמד. בן שיושב ומברך ברכת המזון לפני אמו שיושבת פרוע ראש, אין לו לסובב את ראשו בפני אמו, אף שצריך לעשות כן בפני אשה

(יח) אסור לבזות אביו בדבר שמגיע לו ממנו צערא דגופא, ואם אביו מבוזה או מצער ומטרידו אסור לו לבזותו כדי למנועו מכך.

(ט) יש לעיין אי אין צריך לכבד אביו בדבר שמגיע לו ממנו להבן צערא דגופא. (כ) להרמב"ם ולהר"ן אם אביו רוצה להפסיד ממונו ויכול למנועו אם יבוזה מחוייב להפסיד כל ממונו שלא לצער או לבזות אביו, אבל הרמ"א מתיר לבזותו כשיכול למנוע על ידי כך שלא יפסיד אביו ממונו, וכן ההלכה, אבל מפני מניעת הריוח לכו"ע אסור לבזותו.

(כא) אם אביו מפיע לו השלום בית ויכול להביא לידי גירושין מותר למנוע מלבקרו ולילך לכבדו, אבל לבזותו בידים אסור.

(כב) אם אביו מחרחר ריב ביניהם בכוונה כדי להביא ביניהם מחלוקת ויכול לבוא לידי גירושין, מותר לבזותו למנועו מכך.

(כג) אם לא יגיע לידי גירושין רק שהדבר יפריע לו השלום בית, מסתבר דאין היתר בשביל כך לעבור על מצות כיבוד אב, אף באופן שהאשה תמנע מיניה תשמיש המטה. אשה שמתקוטטת עם אביו והצדק עם אביו מחוייב להוכיח אשתו על כך, ואם בשביל כך יהיה לה מח' עמו ותמנע מיניה תשמיש המטה אין צריך להוכיחה, ואם הצדק עם אשתו בכלל אין צריך להוכיחה ולכעוס עליה בשביל אביו.

(כד) בעלמא בכלל מצות כיבוד לבקר אביו מזמן לזמן לעשות צריכו וכו'.

(כה) אין צריך לשמוע בקול אשתו שתובעת ממנו שלא ידבר עם הוריו אף שמבררת שהם מצערים אותה (ויעשה בהשכל ובהתייעצת חכם), אבל בכחה לעכבם שלא יכנסו לביתה אף שהדירה שייכת להבעל.

(כו) חוב מוטל על אדם לכבד חמיו וחמותו וכל שכן שהאשה מחוייבת לכבד חמיה וחמותה, ויש אומרים שהוא מן התורה.

(כז) אף שאין כופין על מצות עשה דכיבוד מ"מ כופין על בזיונו ומכין אותו מכות מרדות, ולמונעו לבזותו להבא מכין אותו עד שתצא נפשו, ודעת המנחת חינוך ועוד דגם על מצות מורא כופין ולפי דבריהם המצער אביו מכין אותו עד שתצא נפשו.

(כח) אם אביו מצוהו שלא לכבד אשתו אסור לו לשמוע לו, עכ"ל.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן קצ"ז שנשאל במי שאביו זקן בגדר עבר ובטל והבן מטפל בו כל יום ומפריע לשלום בית, האם צריכים לשמוע אליה, והשיב דכיון שמוטל על הבעל שלום ביתו וגדר ואהבת לרעך כמוך כלפי אשתו, לכן רשאי להעביר את אביו למושב זקנים ואע"פ שהם לא יטפלו בו כמו שהבן יטפל בו, ואפשר להוסיף כבוד על ידי פיקוח תמידי.

זרה, מ"מ הכא במקום פגיעת כבוד אמו וחשש שיצער אותה סגי לברך בעצימת העינים קסג.

אביו שעזב את אמו בגיל הרך
קמזה. אף אביו שעזב את הבן שנולד בגיל תינוק אם הבן יראה אותו בעתיד חייב לכבד אותו בכל גדרי כיבוד כאב רגיל קסד.

תשובה למי שעובר על מצות כיבוד אב ואם
קמו. מי שעבר על איזה פרט ממצות כיבוד אב ואם, צריך לגשת למורה הוראה שיתן לו סדר לתיקון על מה שעבר קסה.

לכן ראוי לבן שיקיימה אף במקום שיש טירחה בקיומה. ועוד במקום טירחה יתירה ממש יש לדון האם צריך להתאמץ למעלה מכוחותיו כדי לקיימה, כגון שהוריו דרים רחוק ממנו ויש טירחה יתירה להגיע אליהם לכבדם, וכן יש הפסד ממון ומניעת פרנסה. ועכ"פ נראה דכל הפטורים שיש בכיבוד אב ואם רגילים יש גם בזה, ואע"פ שמצות כיבוד אב ואם שלהם היא במעלה יתירה, עכ"ד.

קסה. בספר בן איש חי פרשת שופטים אות כ"ב שהביא שם סדר תיקון מהאריז"ל, ועוד הביא שם דמי שהכה את אביו או אמו בקטנותם אע"פ שפטור מלעשות תשובה כשיגדל, מ"מ טוב שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, ועי' בכף החיים או"ח סימן שכ"ג ס"ק ל' שהביא שם סדר למי שקיללם. ופשוט שצריכים לבקש מחילה מהם, וכן מי שיכול לשנות את הנהגותיו להיות עולה ומתעלה במידות טובות ולימוד התורה לכאורה יש בזה ענין גדול בתשובה על חטאים שעשו כנגד ההורים.

קסג. כך היה מעשה המפורסם עם החזון איש זצ"ל שראה פעם בן שהיה מסבב ראשו בשעת ברכה מאמו שהיתה פרועת ראש, וגער בו ואמר לו דכיון דמעיקר הדין סגי בעצימת עינים יש בזה משום כיבוד אם לסמוך על זה ובפרט אם האמא תרגיש זלזול בזה שלא מסתכל עליה, ועי' באו"ח סימן ע"ה סעיף ו' יתר פרטים בזה.

קסד. בשו"ת נהרות איתן חלק ב' סימן נ"ו נשאל בזה, והשיב דבן שהוריו התנכרו לו ולא גדלוהו ולא הטיבו עמו כלל, מחוייב בכבודם כמו בבן רגיל על פי כל דיני וגדרי ההלכה, ויתכן שיש בזה מעלה יתירה על סתם מצות כיבוד אב ואם כיון שמקימו מצד החיוב בלי תערובת הכרת הטוב וכדומה. ועוד היות שקיום מצות כיבוד אב ואם באופן הנ"ל יש בו מעלה יתירה בקיומה, לכן יש מקום לומר שיש חשיבות מיוחדת להדר ולחפש לקיימה בצורה זו שהיא בבחינת מצוה נדירה שלא לכל אחד שיש הורים מזדמן כזאת, והיא מצוה שקיומה בלי פניות דחשיבות קיומה היא מצד עצמה,

סימן רמ"א

דיני מכה ומקלל אביו ואמו

המקלל אביו או אמו

א. המקלל אביו או אמו חייב סקילה, בין שקללם בחייהם ובין לאחר מיתתם^א, ובלבד שהתרו בו בפני שני עדים. בד"א שקללם באחד השמות המיוחדים לקללה, אבל המקלל בכינוי אינו חייב אלא בלאו כדין המקלל אחד מישראל.

באבי עזרי הל' חובל ומוזיק פרק ה' הלכה ג', ובאבן האזל הל' סנהדרין פרק י"ח הלכה ב'.

ועי' בספר ברכת אברהם על מסכת סנהדרין דף פ"ה: שהעיר דלפי מה שכתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק ג' הלכה ו' שכל איסור הנלמד מריבוי אין בו מלקות, וכדמצינו בחצי שיעור שאף שנתרבה לאיסור לא נתרבה למלקות, והיינו משום שרק בדבר המפורש בתורה יש בו מלקות, אם כן יש לעיין אמאי המקלל אביו ואמו אחר מיתתם חייב, הרי איסור קללתם נלמד מריבוי, ואינו מפורש בתורה, ואם כן רק לאיסור נתרבה ולא לעונש. וביאור שם בב' אופנים או משום דמיתה שאני, או משום שכאן אין זה ריבוי סתם אלא גילוי שאיסור קללה אינו נפקע על ידי המיתה, ונמצא שאין כאן אלא הרחבת האיסור גם על לאחר מיתה, ועל כן כשם שהמקללים בחיים חייב מיתה, הוא הדין במקללם לאחר מיתה.

א. שו"ע סעיף א', ומקור למה שהביא השו"ע דאפילו לאחר מיתתם המקלל אביו ואמו חייב, במשנה במסכת סנהדרין דף פ"ה: שאיתא דהמכה אביו ואמו חייב עד שיעשה בהן חבורה זה חומר בקללה ממכה, שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה אחר מיתה פטור. ועי' במאירי שם שהביא טעם לחילוק בדין הכאה לקללה לאחר מיתה והוא משום דנראה שהמכה לאחר מיתה אינו אלא כמכה עפר, אבל הקללה נגרת אחר הנפש שהיא נשארת.

והנה בספר הקללה לברכה להגר"מ גרוס שליט"א סימן ט' סעיף א' הביא שם להעיר דהרי לשיטת הראשונים שנקטו דאזהרת מקלל אביו ואמו ילפינן מקרא "לא תקלל חרש" שנאמר בקללת כל אדם, אם כן מנלן דחייבים גם לאחר מיתה, והרי בכל אדם אין חיוב קללה לאחר מיתה, וכך הקשה המנחת חינוך מצוה ר"ס אות ב'. ויש אחרונים שהניחו שאלה זאת בצ"ע, ויש אומרים דאפילו אחר מיתתם נקראים אביו ואמו. ועי'

הכאת הורים

ב. המכה את אביו ואת אמו בחייהם בין איש בין אשה חייב חנק ודוקא אם עשו בהם חבורה, אבל אם לא עשו חבורה אינו אלא בלאו כמו מי שמכה אחד מישראל^ב.

הכה אביו על אזנו וחרשו

ג. בן שהכה אביו על אזנו וחרשו חייב מיתה משום שאי אפשר שיעשה חרש בלי חבורה של טיפת דם^ג.

האם מותר להוציא קוץ מאביו

ד. היה קוץ תחוב ביד אביו אין להוציאו שמא יבוא לעשות בו חבורה, וכן אם הוא מקיז דם או רופא לא יקיז דם לאביו ולא יחתוך לו אבר אפילו שמכוין לרפואה^ד, במה דברים אמורים, כשיש שם אחר^ה.

התעמקות בדברים שאין חשש שיעשה חבורה

ה. כל האיסור הנ"ל הוא מחשש שיעשה חבורה, ומשמע שדברים שאין כל חשש שיעשו חבורה על ידי פעולה של הבן לכאורה מותר, וכגון להסתפר אצל בנו, או שגוזז ציפורנים של אביו, או לגרד הגב של אביו.

לו אחר שמצוי כעת במקומו, אף שמצוי במקום אחר, וכן הוא בשו"ת מנחת יצחק חלק א' סימן כ"ז אות ד' דגם אם כרוך בטירחא אין להמתין לאחר. אמנם בספר מורא הורים וכבודם הביא מהגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבלח"ט בעל השבט הלוי שליט"א דרק אם בשום אופן אי אפשר להשיג אחר והם מצטערים אזי מותר לטפל בהם בעצמו. וטעמם משום שדין זה הוא חמור שהרי הוא כרוך בחשש חיוב מיתה ולכן יש להחמיר בכל שאפשר.

ו. והנה הלבוש בסעיף ג' כותב דחיתוך אבר אסור משום שהוא קרוב לעשות

ב. רמ"א שם. ולענין הפוך שאביו מכה אותו מכות רצח כתב בספר נשמת אברהם בשם הגרשז"א זצ"ל ויבלח"ט הגרי"ש אלישיב שליט"א שמותר לרווח למשטרה או לספר לאחרים לעשות כן, ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ט סימן נ"ב.

ג. שו"ע סעיף ב'.

ד. דעת השו"ע סעיף ג'.

ה. הרמ"א שם שחולק עליו. ויש לעיין מה הגדר של אין לו אחר, האם אין אחר בכלל, או אין אחר כעת. בשו"ת משנה הלכות חלק ט' סימן ת"ד כתב דכוונת הרמ"א אם אין לו אחר היינו דאין

רופא אחר בשכר ובנו בחנם

ו. אב שצריך טיפול רפואי ויש לו בן רופא שיעשה את זה בחינם, ורופא אחר שיעשה את הטיפול בשכר, נחלקו גדולי הפוסקים אם צריכים לקחת רופא אחר בשכר אפילו שיש בזה הפסד ממון במקום שאפשר לקחת את בנו בחנם וראה הערה!

האם מותר לבן להזריק זריקות להורים

ז. אב או אם חולים שצריכים לקבל זריקה בכל יום ולחפש אדם שיבא להזריק להם בכל יום וכרוך בטרדות הרבה לכן כשיש בן מומחה בזה מותר לו להזריק זריקות לאביו ואמו.

קללת והכאת הורים רשעים

ח. אפילו אביו ואמו רשעים גמורים ועוברי עבירה, אסור להכותם

בשכר מותר לבנו לעשות את הטיפול, וכן נקט עוד כמה אחרונים. אמנם בשו"ת הר צבי יורה דעה סימן קט"ז חולק על זה עי' שם וכן פסק הגר"צ אבא שאול מובא בספר מורא הורים וכבודם דבמקום שיש רופא אחר בתשלום וההורים נוח להם שבנם יעשה להם בחינם יש להחמיר שלא יעשה הבן אלא יעשו אחרים. אמנם בספר נשמת אברהם הביא דעת הגרשו"א זצ"ל להקל בזה שלא צריכים לשכור אחר בכסף. וכן בשו"ת חלקת יעקב חלק ב' סימן ל"ט כתב להקל משום שכל שיש הפסד בדבר לא גזרו חכמים.

ח. כן ראיתי בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבלח"ט הגר"ש אלישיב שליט"א, והגר"ש וואזנר שליט"א. ולמעשה יש זריקות שונות ולכן בכל מקרה יש לעשות שאלת חכם.

חבורה שמא יחבול יותר מן הצורך בזה הוא דאסור, ומשמע שאם רחוק הדבר שיעשה חבורה הוי מותר, וכ"כ בספר מורא הורים וכבודם פרק י' הערה ט"ז בשם הגר"צ אבא שאול זצ"ל, וכן דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל מובא בספר אוצר כיבוד אב ואם. ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן ר"ס שכתב דבן מותר לגלח לאביו באופן שאינו עושה חבורה וצער, ואינו נצרר הדם. אבל אם יש לחוש שיעשה חבורה אסור באיכא אחר, ואם יש לו בן בנו טוב שיעשה קודם לבנו. ואם ליכא אחר וצריך לחכות זמן הרבה או דאיכא אחר והאב רוצה בבנו שעושה יותר טוב בכל גווני מותר לגלחו. ועי' בשו"ת באר משה חלק ד' סימן פ"ב.

ז. והנה בספר יפה ללב כתב דאף שיש אחר, אבל אם בנו יעשה בחנם ואחר

ולקללם, ואם עבר והכה או קלל אותם פטור^ט. ואם עשו תשובה, אע"פ שיוציאם להרג הרי זה חייב על קללתם.

עבר אביו או אמו עבירה והיה בן שליח בית דין

ט. אם עבר אביו או אמו עבירה שלוקין עליה והיה הבן שליח בית דין, לא יכה אותם, וה"ה אם חייבים בנידוי, אע"פ שראויים לכך ולא עשו תשובה^{יא}.

תשובה הרי זה חייב ונהרג עליהם אע"פ שהם יוצאין ליהרג, כלומר לענין דין בית דין של מטה לא מהני תשובה אחר שפסקו את דינו, אבל מ"מ בדיני שמים הוא ישראל כשר כיון שעשו תשובה, ולכן הבן כשהכהו או קללו חייב מיתה. ועי' אריכות בגמ' במסכת סנהדרין דף פ"ה.

ועי' בספר של הגר"מ גרוס שם הערה י"ז שכתב דיש לעיין במקרה שאביו רשע שפטור על קללתו, האם יהיה פטור גם על אמו אף שכשרה היא או איפכא. והיינו לפי הרמב"ם שסובר דכל שאינו חייב על קללת אביו אינו חייב על אמו, אם כן יש להסתפק אם גם בכ"ה"ג שייך כלל זה. וכתב המנחת חינוך מצוה מ"ח ס"ק ו' שבכ"ה"ג חייב על אמו שהרי יכול להתחייב על אביו, כי אם אביו יעשה תשובה יתחייב על קללתו שפיר יתחייב על אמו, אמנם המנחת חינוך במקום אחר מצוה ר"ס אות ו' מסתפק בזה וצ"ע.

יא. שו"ע סעיף ה', היינו כשיש שליח אחר בבית דין, אבל אם אין שליח אחר אפשר להכותם. ועי' בערוך השלחן סעיף ח' דאם נתחייב קנס אין לבן לקנוס אותם.

ט. שו"ע סעיף ד', ועי' בספר ראשון לציון סימן רמ"א שכתב דבמקום שצריך להפרישם מן העבירה ואינו יכול אלא על ידי הכאה רשאי אף להכותם. ובספר הקללה והברכה להגר"מ גרוס שליט"א סימן ט' הערה ט"ז כתב שיש להעיר דהרי נחלקו הפוסקים בדין כיבוד אביו ואמו כשהם רשעים, דעת השו"ע לעיל בסעיף י"ח שחייב בכבודם ובמוראם, ודעת הרמ"א שם שאין חייב, והנה לדעת השו"ע ניחא הפסק שלפנינו בסעיף ד', שהרי כיון שחייבים בכבודם ברור שיש איסור לבזותם או לצערם, וכמבואר בש"ך שם ס"ק כ' שעל כן אסור לקללם. אולם לדעת הרמ"א שאין חיוב לכבודם מדוע אסור לקללם. ואין לומר שהרמ"א חולק גם כן הכא וסובר שאין איסור לקללם שהרי הכא בסעיף ד' שתיק הרמ"א ומשמע שלא חולק עם המחבר. ואמנם הגר"א סימן ר"מ ס"ק כ"ט נקט דהרמ"א נמי סובר שאין חיוב לכבודם אמנם לצערם אסור, וע"כ אסור גם לקללם. וכן היא מסקנת הט"ז ס"ק י"ז, ועי' בשו"ת שרידי אש חלק ב' סימן נ"ג ענין שלישי.

י. שם. ועי' בערוך השלחן סעיף ז' שהביא הסבר לדבר דהרי אם עשו

המבזה אביו ואמו

י. כל המבזה אביו ואמו אפילו בדברים ואפילו ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה, שנאמר ארור מקלה אביו ואמו, ויש לבית דין להכותו, ולקבל העונש הראוי לו^{יב}.

אב שנתחייב שבועה לבנו בבית דין

יא. אב שנתחייב שבועה לבנו בבית דין, אינו משביע בשבועה שיש בה אלה, לפי שנמצא זה מקלל את אביו, אלא משביעו שבועה שאין בה אלה^{יג}.

המדבר לשון הרע על הוריו

יב. המדבר לשון הרע על אביו או אמו עובר בנוסף לאיסור לשון הרע על מצות כיבוד אב ואם ועל ארור מקלה אביו ואמו^{יד}.

שתוקי המכה ומקלל אביו ואמו

יג. שתוקי^{טו} שמכה ומקלל את אמו חייב, ואינו חייב על אביו אע"פ שנבדקה אמו ואמרה שכן פלוני אתה, אינו נענש על סמך דיבור פיה^{טז}.

איסור מן התורה או מדרבנן, אלא הנהגה הראויה שהרי אין מקללו להדיא, ובפרט שבית דין הם המשביעין ולא הבן עצמו. יד. ספר חפץ חיים פתיחה עשין י' ארורין ג'.

טו. פירושו שתוק לקרוא את אביו כמ"ש בגמ' מסכת קידושין פרק ד' כל שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו זהו שתוקי.

טז. שו"ע סעיף ז', ואף שנתבאר לעיל כשאין חייב על אביו גם אין חייב על אמו החינוך כבר העיר על זה שהרי האב לא ידוע וניכר כאן. ועי' בערוך השלחן סעיף י' דאע"פ שאמו נאמנת להכשיר

יב. שו"ע סעיף ו', וכתב התרומת הדשן סימן רי"ח שהרואה את חברו מקלל את אביו ואמו או עושה כל עבירה החמורה אחרת, מותר להכותו ולייסרו להפרישו מן העבירה שלא יבזה ויקלל, ואין צריך להביאו לבית דין, וה"ה לגבי אשתו. ועי' בספר חרדים פרק א' מצות עשה התלויה בלב אות ל"ה מה שהביא סיפור נורא על המבזה הוריו בלב, עי' בשו"ר ברכה שהביאו.

יג. רמ"א שם בשם טור בשם הרמב"ם, ובספר הקללה לברכה להגר"מ גרוס שליט"א כתב דיש להעיר על השו"ע שלא הזכיר הך דין, ונראה דדין זה אינו

בן משפחה או כותית קללת והכאת הוריו
 יד. בן משפחה או מכותית אינו חייב לא על קללת אביו ולא על קללת
 אמו. וכן מי שהיתה הורותו בקדושה אע"פ שלידתו בקדושה אינו
 חייב על קללתם^{יז}.

גר שמכה ומקלל את אביו ואמו

טו. גר אסור לקלל ולהכות את אביו ואמו העובדי כוכבים, וכן לא יבזהו
 שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה^{יח}, אבל עבד
 שנשתחרר אין לו יחוס, והרי אביו כאילו אינו אביו לכל דבר.

לרמב"ם, דמש"כ הרמב"ם לנהוג מקצת
 כבוד אין זה מטעם מצות כיבוד אב ואם
 אלא ממידת הכרת הטוב להכיר טוב
 לאלו שהביאו אותנו לעולם הזה, ואילו
 השו"ע שכתב דאינו נוהג בו מנהג כבוד
 כוונתו מדין כיבוד אב ואם, ובשו"ת שבט
 הלוי חלק ב' סימן קי"ב נשאר שאלה זאת
 בצ"ע. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ב'
 יורה דעה סימן ק"ל שגם כן מצדד שאין
 מח' בין השו"ע להרמב"ם, אולם בקיצור
 שו"ע והערוך השלחן הזכירו דברי
 הרמב"ם.

ולענין מהו הגדר כבוד במקצת הביא
 שם בשו"ת אגרות משה כגון גיורת
 שרוצה ללכת לבית הוריה לעיתים מותר
 לה אבל אסור לה ללכת באופן תמידי,
 כדי שתתרחק מהם ולא תחזור לדרך
 הישן וכמובן שלא יאכלו דברים אסורים,
 ובמקום דרכי שלום כגון אמא חולה
 וכדומה או צריכים לבקר אותם ולעזור
 להם. ובספר אוצר כיבוד אב ואם הביא
 כמה תשובות בענין גר צדק שרוצה
 להפסיק לשלוח את ילדיו להורים
 הנכרים שלו אע"פ שיביא איתם אוכל
 מהבית שלהם, ולמעשה כמה מגדולי

את עצמה על פיה, מ"מ אינה נאמנת
 להיות נחנק או נסקל על פיה כשקללו או
 הכהו. ואפילו אם גם הוא אומר כן, דאיך
 נהרג אדם בלא עדים מיהו הוא בעצמו
 חייב לחוש לכך ולכבדו.

יז. שו"ע סעיף ח', ועי' בט"ז ס"ק ג'.
 ובספר מנחת חינוך מצוה ר"ס כתב
 דהורתו שלא בקדושה ולידתו שלא
 בקדושה, היינו כגון שנתגיירה אמו
 כשהיתה מעוברת, ופשוט שפטור בכה"ג
 ולכן באות ח' כתב מזה הורותו שלא
 בקדושה כגון נכרי שבא על ישראלית
 שהולד מתייחס אחר אמו וישראל גמור,
 מ"מ אינו חייב על קללתם. והגר"מ גרוס
 שליט"א העיר בספרו דלכאורה הפטור
 היינו מדיני קללת אב ואם, אבל חייב על
 קללתם כמקלל אחד מישראל.

יח. שו"ע סעיף ט' ומקורו שהוא הרמב"ם
 למעשה שינה קצת את לשונו, דהרי
 ברמב"ם הוסיף שיש לנהוג עימו קצת
 כבוד, ואילו בשו"ע השמיט דברי הרמב"ם
 האלו, ובספר מורא הורים וכבודם פרק
 א' הערה ס"ז הביא מהגרי"ש אלישיב
 שליט"א דאין כאן מח' בין השו"ע

מי שאביו גוי ואמו יהודיה

טז. נראה שמי שאביו גוי ואמו יהודיה שחייב מן הדין בכל עניני כיבוד ומורא לגבי אמויט.

המצוות שקיבל היתה רק לפניו, כי גר צדק אמתו בודל מהם ומממונם. ועי' בשו"ת יחודה דעת חלק ו' סימן ס' שכתב דרשאי גר צדק להתפלל עבור אביו הגוי אם הוא חולה כיון שהרי הוא הביאו לחיי עולם הזה ועל ידי זה זכה להיכנס תחת כנפי השכינה, ואפילו לאחר מותו מותר לומר קדיש לעילוי נשמתו.

יט. כך הסיק בספר כיבוד הורים פרק י"ב סעיף י"א, ועי' במנחת חינוך מצוה ל"ג אות ב' שהסתפק בזה.

הפוסקים כתבו דלא כדאי להתקרב איתם בכלל אלא צריכים להתחזק ביראת שמים, ולכן צריך תמיד להיות בקשר עם רב מובהק בהלכות האלו שלא מפורשים בש"ס ופוסקים כדי לדעת כיצד נוהגין. וכדאי להעתיק מה שכתב בשו"ת באר שרים חלק ד' סימן ל"ב אות ב' שגר שנתגייר לכתחילה על דעת לשמור עצמו גם אחר גרותו על הקשר הדוק עם הוריו הנכרים יש לחשוש מעיקרא על עצם הגרות, שכל ששומר אח"כ קשר עם עברו סופו מעיד על תחילתו שצורת קבלת

קונטרס

בענין "חכם שאסר אין חבירו
רשאי להתיר"

לוקט בעזרת החונן לאדם דעת ע"י
יעקב אחרן בלא"א הרב מלי שליט"א סקוצ'ילם

פעיה"ק ירושלים תובב"א
סיון תשע"ב

קונטרס

בענין "חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר"

הנה הרמ"א פסק ביורה דעה סימן רמ"ב סעיף ל"א וז"ל: "חכם (א) שאסר אין חבירו (ב) רשאי (ג) להתיר (ד) משקול הדעת (ה), אבל אם יש לו קבלה (ו) שטעה (ז) או שטעה בדבר משנה (ח) יוכל להתיר, ואפילו אם טעה בשקול הדעת יכול לישא וליתן עם המורה עד שיחזור בו (ט). ולכן אין איסור לשאול לשני ובלבד שיודיע אותו שכבר הורה הראשון לאסור, ואפילו אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו (י) אין לשני לאסור מכח שקול הדעת (יא), וכל זה באותה הוראה עצמה אבל במעשה אחר פשיטא שיכול להורות מה שנראה אליו (יב).

מקדם מה שראיתי אצל מורי הוראה המובהקים בדור שלפנינו זצ"ל היאך שהיו מסתכלים על המראה במתון וברב עיון ובכובד ראש, וכמה יגדל הכאב לראות איזה מורים שכמעט ולא מסתכלים על המראה המובא לפניהם וכבר מורים עליו. וראוי להיות לפני עיניו של כל מורה הוראה את דבריו הקדושים של רבינו יונה ריש אבות שכתב וז"ל הם אמרו ג' דברים הוי מתוננין בדין. למורים הוראות ולפוסקין הוראות ולפוסקין את הדין אמרו לבל יסמכו במחשבה ראשונה, אך בהמתנה גדולה ובעיון הדק לבל יטעו בשיקול הדעת כי אדם הממהר להורות נקרא פושע. ואע"פ שחשש לומר האמת אין זה שוגג, אך קרוב למזיד הוא אשר לא נתן בלבבו לאמר לבב הנמהרים לא יבין לדעת כי הטעות הוא בכל אדם מצוי הוא. וזהו שאמר רז"ל הוי זהיר בתלמוד עולה זדון, ועל ענין זה אמר שלמה ע"ה משלי כ"ו, י"ב "ראית איש חכם בעיניו

(א) איתא במסכת אבות פרק א' משנה ט"ז "עשה לך רב והסתלק מן הספק", ועי' בפירוש הרמב"ם שם שמפרש זה אשר צוה לעשות רב אינו לענין הלימוד, אבל להוראה, שים לך רב שתסמוך עליו באיסור והיתר והסתלק אתה מן הספק. ולכן בנוגע לבחירת רב יש לברר שהוא בקי ויודע טוב את כל ההלכות ושכולם סומכים עליו. ומאחר שמיחד כל אחד לעצמו מורה הוראה קבוע שאליו יפנה את שאלותיו לא יכשל באיסור החמור של חכם שטימא מכיון שיש לו רב מוסמך אצלו לא ילך לחכם אחר להתיר.

ובעת הגיע לידי ספר פי כהן שמעתתא דטהרה על עניני דרך הוראה במראות דמים עם הערות מאת הגאון בעל שו"ת שבט הקהתי שליט"א בעמוד י"ג וכתב שם וז"ל יש להזהיר לציבור השואלים שרב שעונה על מראה שצריך הכרעה והבחנה, בלי התבוננות היטב בהמראה, אין לסמוך עליו. וזכרתי ימים

תקוה לכסיל ממנו", וכמו שאמרו חז"ל הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. לכן האדם המורה יש לו לישא וליתן בדבר ולהחמיץ המחשבה ולהשהותה כענין שאמרו מחמיצין את הדין, שעל ידי חימוץ והמתנה מוסיף סברא על סברתו ופלפול על פלפולו עד שידין דין אמת לאמתו, כי במחשבה שניה יראה שלא ראה בראשונה, עכ"ל. ועי' שם בהמשך דבריו דלא רק לענין דיני ממונות קאי אזהרת המתני' להיות מתון, אלא קאי גם על כלל ענין ההוראה. ויש למורה הוראה לדעת את גדול אחריותו בהוראה, שהרי אם הוא מטהר מראה טמא, הרי הוא מכשיל הזוג בחשש כרת בכל תשמיש ותשמיש היא והוא, והקולר תלוי בצוארו גם כן, ומאידך גיסא יש לדעת שאסור להחמיר בחנם. ולכן יהא המורה מתון מאוד בראיית ובהבחנת המראה, וגם ימלא לבו יראת שמים, וירגיש כאילו גיהנם פתוחה מתחתיו, וישפוך נפש בתפילה להבורא ית"ש שלא יכשל בדבר הלכה ח"ו ואז יהא לו הרבה סייעתא דשמיא בהוראתו, עכ"ל.

והנה הריטב"א במסכת עבודה זרה דף ז. כתב דחכם שטמא היינו חכם שראוי להוראה, כלומר שכל הדין של חכם שטמא אין השני רשאי להתיר, היינו שחכם הראשון הוא ראוי להוראה ויש לעיין מהו הגדר של ראוי להוראה בזמנינו.

והנה ביורה דעה סימן רמ"ב סעיף י"ג כתב המחבר דתלמיד שלא הגיע להוראה ומורה הרי זה שוטה רשע וגס רוח ועליו נאמר כי רבים חללים הפילה,

והרמ"א שם הוסיף ותלמידים הקטנים הקופצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני ע"ה מרבים מחלוקת ומחריבים העולם. ועוד מצאנו בסעיף ל"א ברמ"א שכתב דאין להורות עד גיל ארבעים שנה אם יש גדול ממנו בעיר.

ונביא כאן ביאור דברי שתי סעיפים האלו חד חד, דהנה בגמ' במסכת עבודה זרה דף י"ט: הביא דנחשב הגיע להוראה בגיל ארבעים, וטעמא דמילתא כתב הר"ן שם דף ה: משום דעד ארבעים שנה אין דעתו מיושבת עליו כראוי. ועי' בש"ך ס"ק מ"ט שהביא שיטת רש"י דנקט דמ' שנה היינו משנולד. ובערוך השלחן סעיף נ"ז הביא מגמ' במסכת סוטה דף כ"ב דהרי רבה פסק על שאלות ושנותיו לא היו רק מ' שנה, ומתוך התם בשו"ן, ורש"י שם פירש כלומר דאם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות אא"כ הוא גדול מכולם, וזהו במקום שלא קבלו עליהם לרב קבוע, אבל כשקבעו לרב קבוע אסור לאחר להורות אפילו גדול ממנו בחכמה ושנים. וטעם למ' שנה משום דבן מ' שנה לבינה כמ"ש במסכת אבות.

והנה יש לעיין בזמנינו על מה סמכו להורות באיסור והיתר פחות מארבעים שנה, דהרי הרמ"א כתב בהדיא שאין לעשות כן, ועוד הש"ך הביא משיטת תוס' דצריך מ' שנה משהתחיל ללמוד ולא משנולד, ולכן יש לעיין במה סמכו.

ובשו"ת שבט הקהתי חלק א' סימן רס"ג נשאל בזה והשיב באריכות, והרי אע"פ שהרמ"א פסק כן

בלתי עיון תחילה בספר כי רבותינו הן הן הספרים אשר נתפשטו בקרב ישראל. ולמעשה בזמן הזה שיש לנו השו"ע רמ"א וש"ך וט"ז ומגן אברהם אפשר להקל יותר אפילו פחות ממ' שנה כיון שהכל מסודר בשו"ע ואפשר להגיע להוראה לפני שנת הארבעים. ועי' שם מה שהביא בקיאות נפלא בעניני הוראה קודם מ' שנה, ולמעשה העלה להלכה דבזמן הזה מי שהגיע להוראה יש סמך להורות אחר עיון בשו"ע ובפוסקים אפילו פחות מבין מ' שנה אם הוא אחר י"ג שנה אפילו יש גדול ממנו וראוי ליקח רשות מרבו להורות. ועי' בערוך השלחן סעיף נ"ז.

והעירני ידיד נפשי הרב זאב יהודה סטארק שליט"א יסוד נפלאה שנמצא בהקדמה לשו"ת אגרות משה שכדאי לי לציין כאן לתועלת הענין.

והנה בשו"ת אגרות משה חלק א' או"ח כתב ואף שמן הראוי היה לכאורה למנוע מלהשיב למעשה שהרי הרבה גדולי עולם רבים חללים הפחלה זה ת"ח שלא הגיע להורה ומורה, וא"כ כל שכן לקטני ערך כמוני שאין בי תורה וחכה כראוי שהיה לי למנוע מלהורות לגמרי וכ"ש מלהעלות על הדפוס שהוא כהוראה לכל העולם. אבל הוא מהטעם שהנכון לענ"ד בזה שהיו רשאים ומחוייבין חכמי דורות האחרונים להורות אף שלא היו נחשבין הגיע להוראה בדורות חכמי הגמ', שיש ודאי אולי לא כיוונו אמיתות הדין שהוא האמת כלפי שמיא, אבל האמת להוראה כבר נאמר לא בשמים היא אלא כפי שנראה לחכם אחרי שעיין כראוי לברר

שאינן להורות עד מ' שנה בלי שום חולק, אבל הבית יוסף הביא הר"ן שהקשה על הרמב"ם בהל' ת"ת פרק ה' הלכה ד' דלא יורה עד מ' שנין אלא כתב דמי שלא הגיע להוראה אל יורה. וכן הרי"ף לא הביאו, ועי' שם בבית יוסף ובכסף משנה שם שכתבו דהרמב"ם והרי"ף מפרשים דעד כמה אהגיע להוראה קאי דעד כמה רשאי לעכב את עצמו מלהורות, וקאמר עד מ' שנה רשאי לעכב את עצמו מלהורות ומשם ואילך אינו רשאי. ולמעשה אולי בזמנינו חששו שיגיעו אלו שבאמת לא ראויים להוראה ויתחילו להורות, ולכן יש לומר דעל סברא סומכין היום שאפשר להורות פחות ממ' שנה כדי לעכב אנשים שבאמת לא ראויים לכך. אבל לכאורה אין טעם זה מספיק להקל בזמנינו, דהרי הרמ"א הביא דין זה אף בזמן הזה, וגם לא הזכיר כדברי הבית יוסף. אלא דנראה ליישב על מנהג זה על פי מה דאיתא שם בלחם משנה לתרין הרמב"ם דס"ל דמה דאמרו בגמ' עד מ' שנה אין הקפידה בזמן אלא בחכמה, וס"ל הרמב"ם דדוקא בזמן קדמון שלא היה לומדים אלא מפי סופרים ולא מפי ספרים, אבל שהתורה בכתב ואנו לומדים מפי ספרים ודאי דלא בעינן כולי האי, וכעין זה שמעתי בשם אחד שכתב בשם חכם אחד דבזמן הזה ליכא מורה הלכה בפני רבו מפני שאנו לומדים מפי ספרים והספרים הם המלמדים, עכ"ל הלחם משנה.

ולפי זה הביא הפתחי תשובה בשם השבות יעקב דלכן ראוי לכל מי שהגיע להוראה שלא יורה שום הוראה

בודאי אם אוסר רשאי להתיר כי בוודאי לא יתיר אא"כ יש לו ראייה ברורה וכל האוסר הוא עושה רק שאינו בקי בדינים ולכן הוא מחמיר בלא שום טעם, אבל באמת כשם שאסור למורה לכשיר את האיסור כך אסור לאסור את המותר, עכ"ל. וכן נקט כדבריו בשו"ת האלף לך שלמה סימן רנ"ה. אמנם עי' בשו"ת רדב"ז חלק א' סימן שס"ב שהביא מאחד מהראשונים שהשואל שקיבל דעתו של החכם, הוא שעשה על עצמו חתיכת איסור ואם כן כיון שעיקר הגורם הוא השואל, לכאורה שייך דין זה גם בזמן הזה. וכן ראיתי בשו"ת חיי הלוי חלק ד' סימן ע"ט שציין שם לשו"ת יגל יעקב יורה דעה סימן ז' דכתב שוודאי אין זה כלל בכל מקום כגון ברב דפקיע שמיה וכדומה, ועכ"פ בודאי שאין לסמוך על עצמו בלי שאלת חכם. ועי' בערוך השלחן סעיף ס"ג שכתב דהרמב"ם והטור השמיטו את דין חכם שאסור כיון שנתפשטו ספרי הפוסקים אין לך דבר הוראה שאין לך ראייה מדברי הגמ' או פוסק ורחוק הוא להורות מסברא בעלמא. ובספר תורת חסד סימן י"ב צידד דלכך השמיט מרן את דין חכם שאסר מהשו"ע דאפשר דבזמן הזה ליכא שום חכם שיחשב כמוחזק בהוראה, אבל בסוף לא סמך התורת חסד על סברא זו.

ולמעשה האריכות בזה בעצם מיותר כיון שמצאנו שכמעט כל הראשונים והאחרונים לא ס"ל מהסברא המובאת בבית לחם יהודה. ועוד יש אומרים דאפילו הרמ"ע מפיג"ו יודה דבזמנינו המציאות היא שונה כלומר

הלכה בש"ס ובפוסקים כפי כחו בכבוד ראש וביראה מהשי"ת ונראה לו שכן הוא פסק הדין הוא האמת להוראה ומחוייב להורות כן. ועוד הביא שם ועל זה סמכתי להורות וגם להשיב מה שנראה לענ"ד אחרי שבררתי את ההלכה ברוב עמל לרוצים לידע דעתי, ובפרט מה שכתבתי הטעמים וכל מה שנברר שבאופן זה הנני רק כמלמד ההלכה שהשואל יעיין בעצמו ויבדוק ויבחור, שאינו כלל כפוסק ומורה כדאיתא בדברי רע"א, וגם משמע לי מברכות דף ד. שאמר דוד לא חסיד אני ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה, שלכאורה קשה טובא אם אין זה כבוד למלך הו"ל לשלח את הנשים השואלות לחכמים אחרים שהיו הרבה בירושלים, שלכן צריך לומר דאסור לחכם לשלוח את השואל ממנו לחכם אחר דכיון שבאת אצלו היא מצוה שלו אם הוא רשאי להורות. מכאן רואים שלא רק אם ראוי להוראה צריך להורות, אלא שכל מי שמגיע אליו הרי יש בזה מצוה להורות לו דוקא ושלא ישלח אותו לחכם אחר. ועי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ה' סימן כ' אות ט"ז.

(ב) והנה יש לעיין האם דין חכם שהורה נוהג גם בזמן הזה, בספר בית לחם יהודה מובא בגליון של השו"ע כתב וז"ל הרמ"ע פיג"ו דין זה חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר אינו נוהג בזמן הזה, ונ"ל שאף שבשכ"ג הביא שחולקין על זה אבל בעונותינו הרבים שהמורה יורה כבן סורר ומורה ואין להם שיקול הדעת אלא כסומא בארובה

צריך השואל כפרה שהרי כבר חלה הוראת הראשון. וזה שאין החכם השני יכול להתיר, הוא דוקא כשחלה הוראת הראשון כ"כ תוס' עבודה זרה דף ז'.

(ד) הרי"ב"א במסכת עבודה זרה דף ז. כתב דלא תימא שכל הדין כאן הוא דין לכתחילה כלומר דאין לשואל לכתחילה לחכם שני משום כבודו של הראשון, אלא אפילו בדיעבד אם שאל אין טהרתו והתירו של האחרון כלום, וטעמא דמילתא משום דמאחר שהורה חכם הראשון הראוי להוראה לאסור או לטמא כבר שויה חתיכה דאיסורא, ולפי זה מה שכתב בגמ' אינו רשאי להתיר כוונתו אפילו אם יתיר לא עשה כלום.

(ה) והנה במסכת עבודה זרה דף ז. איתא "הנשאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסור לא ישאל לחכם ויתיר" עכ"ל. ונחלקו הראשונים בטעם האיסור. הראב"ד מובא בר"ן שם דף א: כתב וז"ל דלא משום כבודו של ראשון נגעו בו אלא משום דכיון דאסרה ראשון שויה חתיכה דאיסורא, ושוב אין לה היתר דאפילו התירה שני אינה מותרת, והיינו דתניא בפרק אלו טריפות דף מ"ד חכם שטימא אין חבירו רשאי לטהר, אסר אין חבירו רשאי להתיר, כלומר אינו רשאי להתיר דאפילו התיר אינו מותר אפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין דמדקאמר אם היו שנים אחד אסור ואחד מתיר אם היה אחד מהן גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו מכלל דהיכא דלא היו שנים בבת אחת אלא שהאחד אסור בפני עצמו אין חבירו רשאי להתיר אפילו גדול בחכמה

שהיכא שהאוסר הוא ת"ח שהגיע להוראה ומורה ע"פ יגיעתו בש"ס ובפוסקים אין חבירו רשאי להתיר א"כ הוא טעה בדבר משנה. וכן ראיתי בשו"ת נהרות איתן חלק ב' סימן נ"ח, שהביא נחלקו גדולי האחרונים בזה הרמ"ע מפגי'ו והרדב"ז חלק א' סימן שס"ב האם בזמן הזה יש עדיין סמכות וכח למורי הוראה, ומקובל בידינו מגדולי הדורות שהעיקר כדת הרדב"ז שגם כיום יש עדיין מורים, כיון שידיעת המורים בכל דור הוא לפי ערך הדור, וכיון שלמדו כמקובל באותו דור ומורים על פי כללי הפסק הנמסר בשימוש ת"ח מדור דור, נחשב הפסק שלהם לפסק והוראה בישראל.

ונראה לי שיוצא מכל הנ"ל דאפילו לסניף להקל לא מצרפים שיטת הרמ"ע מפגי'ו, אלא מה שמותר לנו ללכת לחכם השני בנויים על ההיתרים שמצאנו בראשונים ומה שמובא ברמ"א ודברי הש"ך. אמנם כדאי לעי' בספר דברות משה על מסכת שבת סימן י' מה שכתב בכל זה.

(ג) ויש לעיין על מי חל האיסור, האם האיסור על השואל לשאול, או על החכם להתיר, וראיתי בספר חוט שני דאין איסור על השואל לשאול אלא על החכם להתיר מה שאסר חבירו, וכן מבואר מדברי הראשונים. ועוד הביא שם שאם הורה החכם הראשון ולא הודיע לו ששאל כבר לחכם הראשון והתיר החכם השני, הרי השואל עבר איסור שהכשיל את החכם השני להורות במקום שהיה אסור לו להורות. ואם נהג השואל על פי הוראת היתר של השני,

ובמנין, עכ"ל. כלומר כל עוד שטימא או אסר חכם כבר חל על פסק שחתיכה זו או אשה זאת כחתיכה דאיסורא שאי אפשר להוריד האיסור מאליו, וכך נקטו הרא"ש רמב"ן והרשב"א המובאים בר"ן שם.

הר"ן עצמו נקט דטעם הדבר משום כבודו של החכם הראשון, שיש פגיעה במה שהולכים לשאול השאלה לחכם השני.

ובתב שם עוד טעם כדי שלא תראה התורה כשתי תורות הללו אוסרים והללו מתירים.

והנה מצאנו בראשונים שיש כמה נ"מ בין הטעמים הנ"ל, א' אם השני גדול מהראשון לפי הראב"ד דשויה חתיכה דאיסורא אפילו בגדול מן השני אינו יכול להתיר. ואילו לדעת הר"ן יכול להתיר כי אין שאלה של חסרון בכבוד הראשון כל עוד שהשני גדול ממנו. ב' אם השני מתיר בהסכמתו של הראשון לפי הר"ן כתב בהדיא בכה"ג שמותר לחכם השני לטהר, ואילו להר"ן יהיה אסור. ג' אם החכם השני נתן פסק להתיר, לפי הראב"ד אין היתרו היתר דשויה חתיכה דאיסורא, ולר"ן כתב שמחזירין הוראתו בהסכמתו של החכם הראשון, אפילו טעה בשיקול הדעת. ד' אם החכם הראשון התיר האם החכם השני יכול לאסור, דלפי הראב"ד עדיין לא הוזה חתיכה דאיסורא וממילא מותר, משא"כ לדעת הר"ן שכל הענין הוא הכבוד של השני יש לחוש אפילו כשהראשון התיר. הש"ך ביורה דעה סימן רמ"ב ס"ק נ"ט וכן מבואר בעוד

כמה מקומות לכאורה נקט כדעת הראב"ד ודעמיה, וכן נראה בשו"ת ריב"ש סימן שע"ט. ולכן פסק דאם הראשון התיר יכול השני לאסור. ועי' בספר חוט שני הלכות נדה עמוד צ"ט שכתב דיסוד דינא דחכם שאסור לשיטת הראב"ד וסייעתו דהוא משום שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, אין פירושו שחל כאן איסור על החפץ שעליו נשאל, אלא פירושו שחל כאן הוראה, ואף שההוראה לא היתה על חפץ מסוים, ומהאי טעמא חכם שאסר למשל בהלכות ברכות או שנשאל ביום חול על הלכות מוקצה וכדומה חל כאן הוראה ואין לחכם השני להתיר, כיון שיש כאן חלות פסק הלכה.

(1) הגמ' במסכת נדה דף כ: איתא ת"ש דילתא אייתא דמה לקמיה דרבה בר בר חנה וטמי לה, הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דר"י, ודכי לה, והיכי עביד הכי, והתניא חכם שטימא אין חבירו רשאי לטהר, אסר אין חבירו רשאי להתיר, מעיקרא טמויי הוה מטמי לה כיון דא"ל דכל יומא הוה מדכי לי כי האי גונא והאידינא הוא דחש בעיניה דכי לה, אלמא מהימנא לה רב יצחק בר יהודה אגמריה סמך, עכ"ל. ומהו ביאור של אגמריה סמך, רש"י כתב שפשיטא ליה דטהור והאי דהוה מטמא מעיקרא משום כבודו דרבה בר בר חנה. אבל אי הוה מספקא ליה לא הוה סמך עלה. והתוס' הוסיף דבכה"ג רשאי להתיר אע"ג דחכם כבר אסר. ועי' בש"ך ס"ק נ"ו שכתב דיש לו קבלה שטעה היינו שיש לו קבלה שאין הדין כן ואם כן זה טעה. ועי' שם בס"ק נ"ה שהביא שיטת

כיון שהוא ראוי להוראה דינו כטועה בשיקול הדעת. ובספר משבית מלחמות סימן ט' הביא תשובת רבי עזריה פיג"ו שכתב דבודאי מי שמביא ראיות מספרי הפוסקים מיקרו אגמריה סמיך. ובספר מעדני אשר שם העיר דהרי זה מסתבר דכל דבריו הם באופן שהאוסר מבטל את דעתו בפני אותם ראיות, שהרי כתב קודם לזה דאם האוסר שמע את דברי הגאונים ומפרש אותם כפי שיטתו הגם שאין הדברים סובלים פירושו לא מקרי טועה בדבר משנה אלא טועה בשיקול הדעת, וה"ה אם האוסר לא מסכים עם ראיות המתיר דלא מקרי טועה בדבר משנה.

חכם שהתיר אם חבירו רשאי לאסור

יש לעיין אם חכם הראשון התיר האם חבירו רשאי לאסור, והרי לפי שיטת הר"ן וסייעתו שטעמא דאיסורא הוא מפני כבוד של חכם הראשון, לכן אפילו בכה"ג יש להחמיר מטעם כבוד של החכם הראשון. אולם לשיטת הראב"ד וכדבריו נקט הש"ך ועוד הרבה פוסקים שיש כאן שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, הרי הכא שהתיר לא השוה חתיכה דאיסורא וממילא אין איסור לאסור מה שכבר התירו הראשון. וכל זה מה שנראה בהשקפה ראשונה, אבל באמת תוס' בהדיא מקיל בזה, במסכת עבודה זרה דף ז' ד"ה הנשאל שכתב דדוקא חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, אבל אם התיר רשאי חבירו לאסור, ועי' שם מה שהביא מהירושלמי להחמיר. אמנם בפסקי הרא"ש אות ג' הביא דלפי הירושלמי לכאורה יש

הראשונים כמ"ש הרמ"א שסומכים על מה שיש לחכם השני קבלה אחרת, אמנם השיג עליו דהרי בתוס' במסכת חולין דף מ"ד: ועוד ראשונים ס"ל דאפילו אם יש לו קבלה אינו יכול להתיר, וכתב דכן נראה עיקר לדינא. אמנם עי' בפתחי תשובה ס"ק י"ח שהביא מספר משכנות יעקב שהשיג על מה שהביא הש"ך לחלוק כנגד הרמ"א, ונקט להלכה כדעת הרמ"א, אבל הוסיף דנראה ברור מלשון הרמ"א דהך דינא שייך רק אם חכם הראשון מוכרח להודות לקבלתו כשישמע ולא יחלוק על רבותיו של זה אבל אם גם אחר שיוודע לו יחלוק גם על רבותיו דרב גובריה ודאי שאין רשאי להתיר. ושוב הביא דכן מצא בשלטי גיבורים בהדיא כדעת הרמ"א, אלא דהוסיף מילה אחת שאם יש לו קבלה אמיתית, כלומר דמכוון דבעינן שחבירו יודה לו בזה. וכדעת המשכנות יעקב בדברי הרמ"א כך נקט בספר חוט שני הלכות נדה סימן קפ"ח סעיף ב'. ועי' בחכמת אדם כלל ק"ד דין ו'. ובספר מעדני אשר הלכות נדה סימן צ"ג אות ב' ציין לדברי הרא"ש במסכת עבודה זרה פרק ד' סימן ו' המובא בריטב"א שם, דאם חכם פסק דין ואח"כ שמע שחכמים שלפניו התירוהו וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה דינו כטועה בדבר משנה ומותר לשני להתירו, אבל אם לא ישרו בעיניו והביא ראיות לדבריו מאנשים מקובלים דהוי כטעה בשיקול הדעת שאין חבירו רשאי להתיר. ובריטב"א שם כתב דרק אם היה חוזר בו כשהיה שומע את הוראת הרב חשיב כטועה בדבר משנה, אבל אם לא היה חוזר בו

הוראת חכם, אף שהחכם צריך להגיע לסוגיות הש"ס והפוסקים כדי לברר שאלה זו, מ"מ הנידון שהתעורר צריך הכרעה, אבל כאשר השאלה כללית, ורק כעת השאלה נוגעת אליו, כגון שנסתפק לו אם בירך ברכת המזון, או כיצד לנהוג בשילוח הקן או האם לחוש לשיטת הש"ך בעונה בינונית שהוא יום החודש וכדומה, לא שייך כאן דינא דחכם שאסר כיון שהשאלה כללית והפסק קבוע בפוסקים, דהיינו שמה שדנו בה הפוסקים כעת נוגע אליו, ואין בהוראה זו שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא, ולא משום כבודו של החכם, ומותר לשאול בזה לחכם השני, וגם חכם השני רשאי להתיר בכה"ג.

ודע עוד דדינא דחכם שאסר שייך בכל דיני התורה הן בהוראה שחל איסור על החפץ כגון בהלכות שחיטה וטריפות וכדומה שחל האיסור על הדבר, והן בהנהגת האדם כגון ספק בהלכות ברכות או כיבוד אב ואם, אף שלא חל איסור על החפצא, משום דחל כאן הוראת איסור, ואין לחכם השני להתיר.

חכם שהורה הוראה כללית, כגון בשיעור או בספר, ולא על שאלה הלכה למעשה שבאה לפניו, מותר לחכם השני להתיר, משום דלא שייך בזה שחלה הוראתו כיון שלא הורה הלכה למעשה שבאה לפניו.

חכם שהורה לאיסור בדבר שנוגע לרבים, כגון בעניני מאכלות אסורות או הפרשת תרומות ומעשרות, כגון בחנות לממכר מאכלים או אולם

להחמיר אם התיר החכם הראשון. ועי' בערוך השלחן סעיף ס"ו שכתב דכשם שאסור להתיר את האוסר כך אסור לאסור את המותר, ואפילו במקום שאין הפסד, ולכן אם הוצרך לאסור מחמת ספק צ"ל שאין האיסור ברור אלא שמפני הספק בהכרח להחמיר וכן כשמתיר לפעמים בשעת הדחק או הפסד מרובה מחוייב לומר שמפני זה מתיר, וכלל גדול צריך לדעת בכל מקום שרבותינו בעלי השו"ע מתירים בשעת הדחק או בהפסד מרובה זהו מפני שהעיקר לדינא נראה להם להתיר אלא מפני שהרבה פוסקים מחמירים ולכן בשעת הדחק או בהפסד מרובה מוקמינן על עיקר הדין. ולמעשה ראיתי בספר טהרת הבית חלק א' עמוד שכ"ז שהאריך להביא הרבה ראשונים שנקטו כדברי התוס', וסיים דאפילו אם החכם השני רוצה להחמיר בדבר התלוי בשיקול הדעת מותר. ובספר חוט שני הביא דיש אומרים שמותר לאסור מה שחכם הראשון התיר.

בללים חשובים בדיני חכם שטמא

והנה ראיתי בספר חוט שני הלכות נדה סימן קפ"ח סעיף ב' שהביא כמה יסודות חשובות בעיקר הבנת הסוגיא למעשה של חכם שטימא אין חבריו רשאי לטהר, ולתועלת הענין נעתיק כאן כמה יסודות חשובות משם.

ודע דדינא דחכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, איירי רק באופן שנתעורר השאלה על דבר מסוים, כגון על תרנגולת, או ספק בברכת המזון וכדומה דבזה שייך לומר שחל בו

המראה אינו נוטה למראה אדום ושחור, ובודאי אי חכם בהוראה טימא הוא טמא ואין חבירו רשאי לטהר ואף אם טיהר אינו כלום וכדברי הראב"ד.

ושוב ראיתי בשו"ת באר משה חלק ח' סימן ק"ב שנשאל מרב גדול אחד איך הוא נוהג בכתם, האם הוא אומר גם בכתמים חכם שטימא אין חבירו רשאי לטהר, או לא. והשיב דלכתחילה כשאני יודע שחכם המוחזק אצלי שיודע היטב דיני מראות מטמא כתם אינני מתיר גם אם היתה באה מעיקרא הייתי מטהר, אבל אם לא אמר לי השואל שכבר שאל על הכתם לחכם ראשון, ושאל אותי וטהרתי ושוב אומר לי שחכם כבר טימא, אני שולח את השואל לפני רב שלישי ואומר להשואל שלא יאמר לרב מאומה וכאשר יפסוק כן יעשה, ואם החכם שטימא איננו מוחזק אצלי שיודע דיני כתמים ונכתר בכתר הוראה למעשה מעצמו כאשר ישנו הרבה מהם כאן בעירינו ברוקלין בכה"ג לא מבעיא כשכבר טהרתי הכתם אמר לי השואל שחכם כזה כבר טימא בודאי שאומרים לו שטהור ואין לחוש, אלא גם באומר לי השואל מעיקרא שחכם כזה טימא ואני רואה שאין בדבריו ממשות אפשר לטהר כיון שזה נקרא כטעה בדבר משנה, אבל אם החכם הזה טימא דבר שיש אחרונים שיסכימו עמו שולחים אז לחכם אחר ולא יאמר לו ולא כלום וכאשר יורה כן יעשה.

והנה לכאורה יש לעיין מהו מקום הספק כאן אם שייך הדין של חכם שטימא בכתמים הרי הסוגיות בש"ס מיירי בעניני מראות דמים

שמחות, או מאכל השותפים, אם השואל לחכם היה הבעלים, הרי שההוראה חלה על כולם, ואין לחכם השני להתיר. אבל אם השואל לא היה הבעלים, אין ההוראה חלה אלא לגביו ולא לגבי האחרים, ואם רצו יכולים האחרים לילך לחכם אחר, עכת"ד.

בספר בית לחם יהודה הביא בשם הפוסקים שהדין של חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר לא אמרינן אלא בהוראה חדשה שמעולם לא הובאה בבית המדרש, אבל דבר שהותר מכבר על ידי חכמים ונהגו בה היתר כמה ימים ואסר חכם אחד חבירו יכול להתיר.

חכם שטימא במראות דמים

והנה יש לעיין בכתמים ומראות דמים האם אומרים הכלל של חכם שטמא אין חבירו רשאי להתיר. ועי' בשו"ת דברי חיים יורה דעה חלק ב' סימן פ"א שנקט דגם בכתמים דעתו דאמרינן חכם שטמא אין חבירו רשאי לטהר, ועי' בשו"ת בית שלמה יורה דעה חלק ב' סימן י"ד שכתב דלגבי מראות דמים כל שמקובל מרבתינו שמראה זו טהורה הוי הוראה מגמרא ולא מסברא, אמנם אף לפי זה דוקא בימיהם היה שייך לומר כן אבל בזמנינו זה לא שייך לומר בענין המראות אגמריה סמיך דאין לנו אלא דעת השו"ע דאין לטהר אלא מראה לבן וירוק שאין לספקם באדמימות כלל וכל שנוטה אף קצת למראה אדמימות או לשחור טמא ואין שום איש מקובל מרבו בפרט במראות לא שייך דלכו"ע בזמן הזה הוא הוראה מסברא אם

וכתמים, אלא מקום הספק התעוררתי ממה שכתב שם בשו"ת באר משה שהביא מאחד מספרי האחרונים שנקט דבכתם לא שייך כ"כ דין של חכם שטימא, וטעמו משום דתלוי בחוש הראות וכח הראיה של האדם, ואפשר שראות עיניו לא כל כך חזקים, וקצת ראה לדבריו מהגמ' במסכת נדה שם "והאידנא הוא דחש בעיניה הדר דכי לה" עיי"ש.

ולענין מילתא דשכיחא מצאתי בשו"ת חיי הלוי חלק ד' סימן ע"ט אות ה' שציין דהרי כמה פעמים השאלה תלויה לפי השואל וכשרב הרגיל עם השואל הזה כבר פסק לו, ודאי שאין לרב אחר לשנות הפסק בלי להתיעץ עם רב הראשון, אמנם נמצא גם להיפך דהיינו כגון שאין הרב בעיר, או שהשואל אינו בעירו, ושאל לרב אחר שאינו רגיל בו, דבזה יש סברא לומר דהגם שהרב אסר עדיין יכולין לשאול מהרב שהוא רגיל אצלו הגם שהוא יתיר באופן שיש לומר דאם היה הרב הראשון יודע המצב של השואל לא היה אוסר, והיה מעשה עם בעל שו"ת באר משה זצ"ל שאשה הלכה מקודם לשאול מרב שלא היתה רגילה אצלו ואסר, ושוב שאלה הבאר משה והתיר בצירוף שהלך האשה לשאול מהרב הראשון בלי רשות מבעלה. אכן צריכים לדעת שכמה פעמים יכול השאלה להשתנות משעה ששאל מהראשון, וע"כ גם בזה אין להורות לעצמו רק אחר שמפרש כל הענין להמורה, ועי' גם בבאר משה שם סוף סימן ק"ב.

ובספר טהרת הבית חלק א' סימן ו' סעיף ה' כתב להלכה שאשה ששאלה לחכם על מראה דם או כתם שראתה, וטימא אסור לה לשאול לחכם אחר על כך אלא אם כן תודיעהו שכבר שאלה לחכם וטימא, ואז אם החכם השני גדול בחכמה ובהוראה יותר מן הראשון, רשאי לטהר מה שטימא הראשון, אבל אם שקול כמותו, וכל שכן אם הראשון גדול יותר בחכמה ובהוראה, אסור לשני לחלוק עליו ולטהר, אלא אם כן טעה הראשון בדבר משנה, או בדבר המפורש בפוסקים להיתר. ויש חולקים ואומרים שאפילו אם היה השני גדול בחכמה ובהוראה יותר מן הראשון, אינו רשאי לטהר ולהתיר מה שטימא ואסר הראשון, אלא אם כן טעה בדבר המפורש בדברי הפוסקים להתיר, וכן עיקר, עכ"ד.

חכם שהחמיר על כתם מחמת חפרון ידיעה

הרי לפי דברי הבאר משה שם נראה שכל שאלה על מראה או כתם שנשאל לרב שלא מוחזק אצלו שמבין במראות דמים לא שייך על ההוראה פסק דין וממילא לא שייך חכם שטימא אין חבירו רשאי להתיר. וראיתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' סימן קנ"ח שנשאל בכעין זה לגבי חכם שהחמיר על מראה או כתם ולדעתו של החכם השני הראשון החמיר רק משום חפרון ידיעה. והשיב על זה דהרי מצאנו שנחלקו הרמ"א עם הש"ך לגבי חכם שיש לו קבלה שלא כדברי החכם הראשון האם

חכם העיר אם שייך איסור להתיר מה שנאסר

נהוג היום דלכל חוג יש רב משלו הממונה מהחוג להשיב לשואליו ושכיחי לפעמים דאחד מהחוג לא שאל להרב שלו אלא הלך לשאול על כתם לרב אחר שאינו מהחוג שלו ואסר החכם הכתם, ושוב הביא הכתם להרב שלו האם יש רשות להרב להתיר. ובשו"ת שבט הקהתי שם הביא דמצא בספר דמשק אליעזר על מסכת חולין פרק א' סימן ו' וכתב וז"ל ורשות ביד חכם העיר להתיר מה שאסר חכם אחר ואפילו אם האוסרין רבים, הקב"ה מצליח לחכם העיר יותר, ואפילו אם איזה ת"ח שבעיר שאינו ממונה אוסר, רשות לחכם הממונה להתיר אפילו אם אינו רבו של האוסר, ואם אסר חכם הממונה אין חבירו רשאי להתיר, והביא בשם ר' ירוחם דפסק גם כן דהחכם במקומו יכול להתיר מה שאסור ת"ח אחר, וצריך לומר דלא שייך בחכם העיר איסור להתיר דהטעם הוא משום כבודו של חכם וכיון דאין החכם ממונה בעיר אם כן אדרבה כבודו של חכם העיר עדיף.

פסקים שנוהגים במקום מסוים והורה אחר להחמיר

יש לעיין במקומות שנוהגים בכל דבריהם כפוסק מסוים והורה חכם להחמיר שלא כדבריו שהוא בעצם כנגד המנהג האם פסק דין של החכם הראשון נידון כטעה בדבר משנה או בשיקול הדעת כיון שבמקום פלוני לא מתייחסים לפסקים כאלו או לא.

חל ההוראה כיון שלפי קבלתו הרי הוא כטעה במשנה או בשיקול הדעת. והביא שם דברי הפ"ת ס"ק י"ח שצריך שהחכם הראשון יודה לדבריו, וכן הביא שם עוד מספר דעת תורה שהביא אחרונים שחלקו על הש"ך, וכן דעת הבית לחם יהודה דהרי לא שייך חכם שטימא בזמנינו, אך הכל תלוי לפי ראות עיני המורה ותלוי מי החכם.

אם שני חכמים יושבים באותו בית מדרש

מי שבא לשאול שאלה לחכם אחד וטמא או אסר, ואח"כ שאל אותו השאלה לחכם שני שיושב שם באותו בית המדרש ומטהר או מתיר, אפשר לקחת הפסק השני מכיון שיושבים באותו בית המדרש אין דין של חכם שהוראה. כך פסק הש"ך ס"ק נ"ה בשם תוס' במסכת עבודה זרה שם ד"ה הנשאל, והביאו דעתו באחרונים. ולפי זה כתב בספר דברי הלכה סימן רמ"ב מקור הלכה ס"ק תפ"א דבין לשיטת הראב"ד שסובר שהאיסור משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הכא מה שהביא השאלה לפני ב' חכמים ואחד קדם ופסק לאיסור דלא נחשב כחלות ההוראה, וכן לשיטת הר"ן שיש להחמיר משום כבודו של חכם הראשון הרי כשבאה השאלה לפני שניהם בשוה אין בזה זילותא לאחד מהם. ועי' בספר חוט שני שהוסיף דאם ב' החכמים לא ידברו ביניהם על הנידון שהובא לפנייהם, אין לחכם השני להתיר שכבר חלה הוראת הראשון.

ה"ה הכא כשיש מנהג המקום שפוסקים כפוסק אחד לא שייך דין של ת"ח אחר שאסר כיון שלא הספיק השואל לשאול להרב שלו שנוהג מנהג מסוים באותו המקום. ושוב ראיתי במפורש כן בדברי הערוך השלחן סעיף ס"ב שכתב דכל רב במקומו אין הוראת אחר כלום הן לאיסור והן להתיר, ובספר מעדני אשר שם גם כן הסיק להקל על פי זה.

כשחכם הראשון הורה נגד דעת רוב הפוסקים

בספר טהרת הבית חלק א' עמוד ש"ל כתב שם שנראה שאם חכם השני סומך בהיתרו על דעת רוב הפוסקים האחרונים, בודאי שיכול להתיר מה שאסר חבירו מכח סברא בעלמא, והביא סיוע לדבריו מספר יחסי תנאים ואמוראים מובא בספר בעלי התוספות עמוד נ"א בשם הרשב"ם דהא דחכם שאסור אין חבירו רשאי להתיר הני מילי במילתא דתליא בסברא בלבד, שאין כח וראיה למתיר יותר מן האוסר, דלאו צניעות הוא להתיר מה שחבירו אוסר, אבל מידי דלאו סברא, כגון שטעה בדברי תנא או אמורא, או שאמר הלכה כאחד מהם, וטעה וטימא יבוא חבירו ויטהר, אי אמר ליה טעמא דטעותא דליכא חוצפה בכה"ג אם מטהר מה שטימא חבירו, אלא מצוה גמורה היא. ואם כן כשדעת רוב האחרונים להתיר ליכא חוצפה בכה"ג להתיר מה שאסר חבירו. וכן כתב כמה אחרונים שמי שהביא ראיות מן הפוסקים אפשר דמקרי אגמריה סמיך ואפשר להתיר מה שחבירו אסר. ובספר מעדני אשר שם

והנה בספר מעדני אשר הלכות נדה סימן צ"ג ציין שזה כבר מח' הפוסקים, בספר יבין שמועה לרשב"ץ פרק ד' מהלכות טריפות כתב "וכתב הרשב"א שאם קבלו בני הדור לעשות כדבר אחד מהרבנים כגון הרא"ף או הרמב"ם סומכין עליו בין להקל בין להחמיר אפילו בשל תורה שהרי עשאוהו כרבים. אם כן המורה שלא כדבריהם באותו מקום נעשה כטועה בדבר משנה. וטועה בשיקול הדעת הוא בדבר שהוא מח' בין שני גדולים שלא קבלו אחד מהם אנשי העיר עליהם ולא הכריעו ביניהם האחרונים אלא שנהגו העולם כדברי האחד להתיר וזה הורה לאיסור הוא הטועה בשיקול הדעת. ועי' בשו"ת חוות יאיר הובא בפתחי תשובה חושן משפט סימן כ"ה ס"ק ב' שכתב דמה דסתם השו"ע וכתב הרמ"א שיש חולקים עליו והסכים עמהם הוי לי דעת הרמ"א כדבר משנה בארצות אשכנז, והיכא דהרמ"א כתב דיש אומרים ולא הכריע הוי ליה הכרעת הסמ"ע והש"ך כדבר משנה. והיכא דפליג הש"ך והסמ"ע הוי ליה דברי הש"ך כדבר משנה אא"כ ברור לדיינים שבזה האמת כסמ"ע.

לעומת זאת הש"ך חושן משפט שם ס"ק י' כתב על דברי השו"ע שם שאם פשט המעשה בכל העולם כדברי האחד מקרי טעות בשיקול הדעת, וכן דעת עוד נו"כ שם שדינו כטועה בדבר של שיקול הדעת ולא בדבר משנה.

ונלע"ד הקלושה לפי מה שהזכרנו לעיל מדברי הדמשק אליעזר לכאורה

הל' נדה עמוד ק"א שכתב בהדיא בציור הפוך לגבי אדם אשכנזי שהגיע לחכם ספרדי, והורה לו לאיסור כדעת השו"ע שזה מנהג רבותיו, ולא היקל לו כדעת הרמ"א שזה מנהג רבותיו, חלה על זה הוראת חכם הראשון, ואין לחכם השני להתירו, אא"כ ילך לחכם הראשון ויראה לו שטעה ויחזור בו החכם הראשון מהוראתו, אבל השואל חייב לנהוג כהוראת הראשון עד שיתיר לו החכם הראשון. וטעמו בזה הביא בשער הציון שם שהוי לכל הפחות כטעה בשיקול הדעת, ואין לומר דהוי כטעה בדבר משנה, משום דפסקי השו"ע והרמ"א בנויים על פלוגתת הראשונים, ואם כן אין זה טעות בדבר משנה, ואין לומר שלאחר שהשו"ע או הרמ"א הכריעו את הדין הוי כהכרעה גמורה וממילא הוי טעה בדבר משנה, זה אינו דהוראת הפוסקים כדעת חלק מהראשונים ז"ל אין פירושו שהראשונים ז"ל האחרים כמאן דליתא, אלא פירושו שהשו"ע הכריע לנהוג כהראשונים הללו והרמ"א כהראשונים האחרים, ומהאי טעמא לא הוי טעה בדבר משנה, וממילא הוי לכל הפחות כטעה בשיקול הדעת דסוגיא דעלמא כאידך, ואין לומר דהוי הוראה בטעות, דיש לומר דכיון שיש פוסקים שס"ל הכי אם כן חל ההוראה, ואין לשני להתיר עד שילך לחכם הראשון ויוכיח לו שטעה ואם יחזור בו, מותר להתיר, אבל לשואל אסור לנהוג בזה כרבותיו אלא כהוראת הראשון אף שנודע לו שהפסק לא היה כהפוסקים שנוהג בהם משום דחל כאן הוראה, עד שהחכם הראשון יחזור בו. והרי מבואר לפי כל

העיר על עצם הקביעה שההלכה היא כדעת רוב האחרונים יש להעיר דכמו שמצאנו בבית יוסף שג' עמודי ההוראה מכריעים להלכה יותר משאר הראשונים כך גם באחרונים יש לעמודי ההוראה יותר משקל מאשר לשאר האחרונים, וצ"ע לדברי החזון איש באגרות חלק א' סימן ל"ב איך שהחשיב את הגר"א, ובחלק ב' סימן מ"א איך שהחשיב המגן אברהם ומשנה ברורה. ואין ההלכה נקבעת תמיד בתר הרוב. אמנם אפילו במקום שהחכם הורה נגד רוב מנין ובנין של האחרונים לא נקרא בגלל זה טעה בדבר משנה אלא דינו כטעה בשיקול הדעת וסוגייהן דעלמא דלא כוותיה שכל עוד לא חזר בו הפסק עדיין קיים.

רב מבני אשכנזי שהורה לבני ספרד שלא כדברי השו"ע

כתב בספר טהרת הבית חלק א' עמוד של"א שמי שהורה לבני ספרד שקיבל על עצמו כל הוראות של השו"ע בין לקולא בין לחומרא נגד דעת השו"ע, דינו כטועה בדבר משנה וחוזר. ובספר מעדני אשר הלכות נדה סימן צ"ג אות ה' הביא דברי טהרת הבית שם, וכתב עליו שלכאורה כו"ע יודה בכה"ג שלא נחשב כטעה בדבר משנה, שהרי רבים מגדולי פוסקי הספרדים הגם שפסקו בעיקר ההלכה כמין אפילו לקולא מ"מ החמירו במקומות רבים שלא כדברי מין השו"ע, אם כן אי אפשר לומר שאם החמיר הוא טועה בדבר משנה מאחר שיש גם צד להחמיר. ועי' שם שהביא ראיות לדבריו. ואח"כ מצאתי בספר חוט שני

הנ"ל שמה שפוסקים במקום אחד דוקא כדברי מרן השו"ע או כדעת הרמ"א לא הוי כטעה בדבר משנה.

ועוד הביא שם דחכם שבא לפניו שאלה שיש לו להכריע בזה, מוטל עליו להורות כמנהג רבותיו של השואל בפסקיו, וכגון אשכנזי שבא לחכם ספרדי, על החכם הספרדי להורות לו כפסקי רבותינו האשכנזים, וכן להיפך שמוטל על החכם האשכנזי להורות לספרדי כפסקי רבותינו הספרדים. אמנם בדיני ממונות במקום שפסק הבית הדין קובע, מוטל על הדיין לפסוק כדעת רבותיו שלו, וכגון אם התובע והנתבע ספרדים שבאים לפני דיינים אשכנזים, על הדיינים להכריע כדעת רבותינו האשכנזים בזה, ולא כדעת הפוסקים הספרדים שנוהגים בזה המתדיינים לפניהם, מפני שבדיני ממונות הדיין הוא אשר עושה את הדין, והרי מה שנוגע לדיין עצמו, הרי הוא צריך לנהוג כרבותיו, ואף שהדין נוגע לאלו שנוהגים כהשו"ע. משא"כ בשאר דיני תורה ההוראה של החכם, הוא כמראה לפני השואל את מה שהורו השו"ע או הרמ"א ושאר הפוסקים, ולכן מוטל להורות כמנהג השואל בפסקיו. ובכל עניני הוראה בנוגע לשיטת מרן השו"ע כדאי לעיין בהקדמה לשו"ת אור לציון חלק ב' מה שהאריך בזה.

הבא לשאול חכם שני ומוסיף יותר פרטים

כתב בספר אגורה באהלך מובא בספר חיי הלוי הלכות טהרה סימן קפ"ח דאם מוסיפים פרטים להשאלה

להחכם השני והוא התיר מה שהחכם הראשון אסור אפשר להקל כיון שעל ידי ההוספות נחשב כשאלה אחרת, וכן שמעתי ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א. וכן בספר חוט שני הלכות נדה סימן קפ"ח אות י"ח כתב ששאל לחכם הראשון ואסר לו, ואח"כ נתברר לשואל שיש עוד צדדי ספק בנידון זה, מותר ללכת לחכם השני לשאול, ואינו צריך להודיע לו ששאל חכם הראשון, מפני שעדיין לא נגמרה הוראת הראשון בנידון זה.

חכם השני גדול מהראשון

כתב הר"ן במסכת עבודה זרה שם ומובא בש"ך ס"ק נ"ג שאם חכם השני גדול מהחכם הראשון בחכמה ובמנין, גם כן אין החכם השני יכול להתיר, ויש מתירין בגדול ממנו להתיר האיסור של החכם הראשון אפילו במידי דתליא בסברא, ועי' בחכמת אדם כלל ק"ד דין ו'.

המתנה על עצמו מתחילה לא לקבל הפסק עד שישאל לאחריים

לבאורה לפי מה דקיימא לן להחמיר כדעת הראב"ד וסייעתו שמה שחכם אוסר הוי כשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, לכן אם מתנה על עצמו מתחילה שאינו רוצה לקבל הפסק עד שישאל מעוד גדול, א"כ הרי לא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, וממילא מותר לו לילך לשאול לחכם השני, ואפילו לשיטת הרמ"א דהטעם משום כבוד חכם, וממילא לא מהני מה שהתנה מתחילה לא לקבל הפסק, מ"מ כתב

למעשה. וכן ראיתי בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן שי"ב אות ב' שנשאל אם מותר לשאול לכמה רבנים על אותו שאלה, והשיב דמותר לשאול לכמה רבנים וגם להביא את חוות דעתם בספר שמוצאים לאור.

(ז) ולענין טעות בפסק יש כל מיני סוגי טעויות שאפשר להכשל בהם חלילה ובסמוך נאריך בעז"ה בטעה במשנה ובשיקול הדעת, אבל אחרי ששמעתי פעם על מעשה שהיה עם רב מומחה ששמע שאלה על הטלפון וטעה בשמיעת השאלה ופשוט התיר להשואל התשביל שלו שאח"כ התברר שהיה נאסר מטעם איסור בשר בחלב, ומאז הרב אמר שהוא אף פעם לא יענה פסקים על הטלפון. והנה יש לעיין איך נוהגים למעשה מאחר שכל רב צריך הרבה סיעתא דשמיא לענות על כל שאלה נכון, ולכן האם באמת לא ראוי השיב שאלות על הטלפון, ואולי דוקא שאלות קשות ולא פשוטות או שמא כל שאלה צריכים לענות פנים על פנים.

והנה מצאתי בשו"ת באר משה חלק ח' סימן ק"ד שנשאל שם אודות מי צריך לשאול השאלות הבעל או האשה, ועי' שם במה שהאריך בזה, אולם באמצע התשובה הוא הזכיר את הנושא של להשיב תשובות דרך הטלפון, למעשה קשה לנהוג כן דהרי לפעמים האשה איננה מבינה הכל על בוריה ובושה לחזור ולשואל ומזה יש חשש קילקול. או לפעמים המורי הוראה משיבים במהירות ואין זמן הרבה למתבונן, ולפעמים מאחר שכבר הניח הטלפון נופל בדעת הבעל הוראה

בפוסקים שבדיעבד אם עשה כן להתיר על פי מה שכתב רע"א בשם שו"ת לחמי תודה דהרמ"א דייק בדבריו, דמתחילה כתב חכם שאסר אין חבירו רשאי להתיר, דהיינו דאפילו בדיעבד אין בכוחו להתיר דכבר נעשה חתיכה דאיסורא, ואח"כ כתב דאפילו אם התיר הראשון וכבר חלה הוראתו אין לשני לאסור, ולא כתב אין רשאי, אלא דאין מן הראוי לעשות כן מפני כבודו של הראשון, ואם כן לכאורה באופן שמתנה מתחילה ממילא ליכא רק חשש כבוד של הראשון יש לומר דבדיעבד שכבר שאל גם לפי הרמ"א יש להתיר, עי' בשו"ת חיי הלוי שם. ואח"כ ראיתי בשו"ת נהרות איתן חלק ב' יורה דעה סימן נ"ח שכתב דהיכא שהשואל לפני כניסתו לרב הראשון הפוסק התנה שאינו מתכוין לקבל עליו את פסקו, אלא רק לשמוע חו"ד בתורת צד לפסק, שאין כאן גדר של חכם שאסר, מאחר שהשואל גם כן לא אסר דבר זה על עצמו מעולם. ומאחר שלפי דברי הרמ"ע מפיג"ו המובא בבית לחם יהודה נקט דאין בזמנינו כח הוראה לגבי הדינים של חכם שאסר, אע"פ שרוב הראשונים והאחרונים לא נקטו כדבריו מ"מ נראה שיתכן דיהא מותר לכתחילה ללכת למורה הוראה נוסף, כדי שיוכל בעצמו לברר יותר את שורת הדין ויוכל לנהוג לחומרא כפי יראת החטא שלו.

ולענין אגב ראיתי בספר חוט שני שמותר לשאול כמה וכמה חכמים אותו דבר הלכה כדי לידע דעתם, ודוקא כשאינו נוגע דין זה

מימות העולם לשאול בכתב, בדברך כלל השואל מפרט צדדי השאלה. ואה"נ שבמקום שלא פירט מצוי הרבה בתשובות הפוסקים לענות על כל אפשרויות של אופני השאלה. והוסיף שם הגר"נ קרליץ שליט"א שהוא משתמט מלענות בטלפון, וזה קצת חוסר אחריות לענות בטלפון כששומע את הדברים בלי אפשרות לחקור וכדלעיל, מפני שלא תמיד השואל הוא תלמיד חכם, או שהוא אשה שאינם יודעים לנסח את השאלה כמו שצריך, אבל אם השואל מגיע לפני הרב, הוא מתרשם ממנו אם הוא מבין השאלה ואת פרטי המקרה וגם אפשר לברר אצלו שאר פרטים.

על כן לכתחילה מן הראוי שהשואל יבוא לפני הרב וכו"ל, ועכ"פ כשאין אפשרות לזה ושואל דרך הטלפון, מוטל על הרב להיות מתון, ולהזהר ולחקור ולברר אצל השואל את פרטי המקרה. ובשער הציון שם הוסיף הגאון שליט"א בנימות ביקורת על אותם רבנים שמסתובבים כל היום עם טלפונים להשיב לשואלים.

(ח) עי' בש"ך ס"ק ס"ק נ"ז שציינ לעי' בשו"ע חושן משפט סימן כ"ה סעיף א' וב' לדעת מהו טעה בדבר משנה. והמעייין שם יראה בסעיף א' שכתב המחבר דכל דיין שדק דיני ממונות וטעה בדברים הגלויים וידועים כגון דינים המפורשים במשנה או בתלמוד או בדברי הפוסקים, חוזר הדין ודנים אותו כהלכה. ובסעיף ב' כתב שכל מי שטעה בשיקול הדעת כגון שהוא מח' תנאים או אמוראים ולא

צדדים שהיה אפשר או מוכרח על ידי זה להקל או להחמיר, וכבר עבר זמן מה ואינו יודע מי הוא השואל והשואלת וגם איננו זוכר המספר טלפון לחזור עליהם, (אך היום לכאורה זה לא חסרון כי כמעט לכולם המספר מופיע על הטלפון) והביא שם שכבר הסכים עמו בזה הגאון רבי משנה קליין זצ"ל וכתב שאינו יודע עצה לזאת. ולמעשה צריך תיקון בלא שום ספק כדי שלא יצא מכשול ח"ו, עכת"ד. ובסימן ק"ה אות ד' הביא שם דלמעשה שאלות דרך הטלפון במדינת ניו יורק שאי אפשר תמיד לומר להשואל להגיע ולא לשאול בטלפון כי המרחק רב והטירחא מרובה, ולכן אם יוצא מקרה כזאת שהשואל לא יכול להגיע ויש אז ליל טבילה ושאר צורך, צריך לענות על טלפון במתינות ולשמוע לכל השאלה היטב, ואם בסוף זה לא ברור יש להזכיר להשואלים להתקשר שוב אחרי רבע שעה וכדומה, כדי לברר שאין שום ספיקות בפסק הדין.

ושוב ראיתי בספר חוט שני חלק הלכות ר"ה יום כיפור שבסוף הספר האריך בעניני הוראת איסור והיתר, וכתב שם לענין להשיב על שאלות דרך הטלפון דהרי אין השואל יכול לעמוד היטב בפני הרב על דברי השאלה ולכן יש להמנע ככל האפשר מלשואל ולענות דרך הטלפון, וכן מבואר בגמ' במסכת נדה דף מ"ב: וכל שכן לדברים שצריך ראיית העין שלא יתכן לפסוק דרך הטלפון. ועכ"פ באופן שאי אפשר צריך לברר היטב צדדי הענין ולחקור היטב בכדי לענות. ואינו דומה למאי דנהוג

נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש אלא שפשט המעשה בכל העולם כדברי האחד מקרי טועה בשיקול הדעת.

(ט) הרמ"א הביא שיטת הר"ן, ועי' בש"ך ס"ק נ"ח שכתב דטעה בשיקול הדעת היינו דוקא אם טעה בתרי תנאי או אמוראי או פוסקים ופסק האוסר כחד מינייהו וסוגיין דעלמא כאידך, דבכה"ג לא שייך לומר שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא דהא בטעות היא. וביאר הש"ך דאף לדעת הראב"ד שבעצם החמיר כל זמן שלא טעה בדבר משנה, הכא מודה כיון שנחשב כטעות ולכן לא שייך חתיכה דאיסורא. אמנם לפי האחרונים שנקטו שהרמ"א לא פסק כדעת הראב"ד מוכח דלא נקטו כביאר הש"ך כאן. ולמעשה אם אי אפשר להתברר שהוא טעה בשיקול הדעת אע"פ שהוא נושא ונותן עם המורה עד שהוא חוזר אינו יכול להתיר. ובספר דברי הלכה מקור הלכה ס"ק ת"ק העיר דלכאורה אם הטעם שאסור לשני להורות הוא משום כבודו של הראשון וכמו שכתב הר"ן צ"ע דהא הכא הראשון מודה לשני, ולכאורה לא שייך כאן כבוד הראשון, וע"כ דס"ל לש"ך כטעם הראב"ד שהאיסור משום שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא. וכבר הזכרנו שמוכח מדבריו בכמה מקומות כדעת הראב"ד.

ועי' בספר חוט שני שם שכתב דחכם שהורה לאיסור מכח שנסתפק לו הדין, ואמר לשואל שהוא אסור מכח ספק, מותר לחכם השני להתיר, משום דאין כאן הוראת אסור דלא תשיב נגמרה הוראתו בזה. וה"ה אם אסר מכח

מחלוקת הפוסקים בזה ואסר מדין ספיקא דאורייתא לחומרא עדיין לא נגמרה הוראתו בכך, ויכול השני להתיר.

ועוד חכם הראשון שאסור מכח שיקול הדעת, או שסמך על מיעוט מהפוסקים אין לחכם השני להתיר מכח רוב הפוסקים שמתירים, מכיון שחלה כבר הוראת הראשון.

ובספר חוט שני הלכות שבת חלק א' עמוד רי"ט כתב לגבי שאלה בצורת אות בסת"ם, והורה חכם אחד שיראה לתינוק, נראה שמותר להראות את זה לחכם אחר להורות בו על פי שיקול דעתו, מפני שהוראה הראשונה להראות לתינוק היינו שהחכם מסופק, ואם כן הרי שלא הורה כלום ולכן מותר לאחר לפשוט הספק.

(י) ה"ז בס"ק י"ח כתב דחלות הוראה היינו שנעשה מעשה להקל כגון שאכלו קצת ממנו או נתערב בין דבר היתר אבל משום קבלת ההוראה ממנו לבד לא נחשב שחלה הוראתו, ועי' בש"ך בנקודות הכסף שחלק עליו וכתב שחלה הוראתו היינו שנתפשטה ההוראה ולאפוקי ששניהם יושבים בבית מדרש.

(יא) עי' לעיל מה שהבאנו בענין חכם שהתיר אם רשאי להתיר. ועי' בש"ך ס"ק נ"ט כדעת הראב"ד דלדבריו מותר לאסור מה שהתירו כבר כיון דלא חל חתיכה דאיסורא. ועי' בפתחי תשובה ס"ק כ' שהביא הרדב"ז שאם התיר בטעות משיקול הדעת מחזירין הוראתו אפילו בעל כרחו דאין חכמה ואין עצה נגד ה', וכתב עוד שאפילו

החמיר בעצמו אינו רשאי לנהוג קולא בדבר כיון דלדעת הרוב טעה בשיקול הדעת.

(יב) וכתב המהריק שורש שהוא שיטה שהביא הרמ"א דאם לא כן כשיטעה חכם אחד בשיקול דעתו ישאר טעות זה לדורות כיון שלא יהא שום חכם להתירו. ועי' בפתחי תשובה שהביא משו"ת שיבת ציון סימן כ"ה שכתב דדוקא אם נשאל חכם שני על מעשה כזה אז מותר לו להורות להקל שלא כמורה הראשון, אבל אם לא נשאל אין לו לחכם השני לקפוץ מעצמו להורות להקל מה שאסר חכם הראשון. ועי' בחוט שני שם שכתב כגון ששאל על אותו מראה דמים, דבכה"ג אמרינן שחלה הוראת הראשון, אבל אם שואל על דבר אחר אף שהוא אותו שאלה ממש מותר להשני להתיר, וכגון שיש לו עוד מראה דמים כדמותו של הראשון, מותר לשאול לשני משום דעל הנידון

השני לא היתה בזה הוראת חכם.

ועי' בש"ך ס"ק ס' בשם המהרש"ל שכתב דאם החכם הראשון אסר מחמת גדר וסייג אינו יכול להתיר אפילו במעשה אחר. ובשו"ת נהרות איתן שם כתב הטעם לדברי המהרש"ל שהוא משום דרק הוראה יש אומרים שאין לנו בזמן הזה, אבל גדרות וסייגים נמסרו בידי החכמים לתקנם, כדי שיקיימו את המצות בשלימותם. ומשום הכי כשהחכם הראשון הורה לאיסור מצד גדר ופסק, הרי השואל קיבל עליו את הפסק לגמרי, ולדידי שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, ושוב איננו יכול לבטל הפסק על ידי שישאל פעם נוספת למורה הוראה אחר, כן נראה בדעת הרמ"ע מפ"ג. ושוב ראיתי בערוך השלחן סעיף ס"ב שהביא דברי המהרש"ל וכתב עליו דתמיהני איך ביכולתינו לעשות מעצמנו גדרות וסייגים להורות לאחרים, וצ"ע.